

માતૃદેવો ભવ:

પરમપૂજ્ય માતૃશ્રી-જેવલીબાઈ.

પૃથ્વીના ૫૩ જેવડા કાગળ ઉપર, દરિયાના જેટલી શાહીથી માતાના ઉપકારોનું ગાન લખવા બેસું તોપણ તેનો આરો ન આવે! પરંતુ આપના જે ઉપકારોથી પ્રેરાઈ, ભક્તિવશ આ ગ્રંથ આપના ચરણમાં અર્પિત તૈયાર થઈ છું તે તો વળી છેક જૂદીજ નીતના છે. આપ અક્ષરજ્ઞાનરહિત હોવા છતાં જ્ઞાનનું ખરું મહત્વ સમજી શક્યાં છે. અને એ અંતર પ્રકાશને લીધેજ, જ્ઞાતિના ડાહ્યાં મણાતાં સ્ત્રી-પુરૂષો જે વખતે હજારો અને લાખો રૂપીયા જમાણુ, મહોત્સવ અને આડંબરાદિકમાં ખર્ચી રહ્યાં છે તે વખતે આપે, રહેવાને પુરું હું પડું પણ નહીં હોવા છતાં, એકહજાર રૂપીયા 'કંઈ નહીંઆ જૈન બાળાશ્રમને અર્પી જ્ઞાનનું ખરું ઉજ્જમાણું કરી બતાવ્યું છે'! આપની જ્ઞાન-સાધનાને હું હૃદયથી અભિનંદુ છું, આપના હૃદયની વિશાળતા, અંતઃકરણની ઉદારતા અને સત્યનિષ્ઠા આદિ ગુણોથી સહજપણે પ્રેરાઈ આ ગ્રંથ આપને જ સમર્પુ છું.

બાળક

મેઘજી.

આનંદોત્સવ.

આ સમરાદિત્ય કેવળી ચરિત્ર યાને પુણ્ય પ્રભાવ
નામનો જૈનસાહિત્યનો અણુમોલો અંથ આજે સચિત્રરૂપે
ખહાર પાડતાં અને વાચકવર્ગના કરકમલમાં મૂકતાં મને
અણુજ આનંદ થાય છે. સં. ૧૯૭૭થી મારી લથડતી જતી
તબયતને લીધે આવો કોઈ અંથ આવા સુંદર સ્વરૂપે ખહાર
મૂકી ચકીશ કે કેમ તેની મને શંકાજ રહ્યા કરતી હતી, પરંતુ
પરમાત્મકૃપાથી એ સોનેરી તક મેળવવા આજે ભાગ્યશાળી
ચાઉં છું તે માટે તે નિષ્કારણ કૃષ્ણાળ પરમાર્હત પ્રભુને આ
સ્થળે ભાવપૂર્વક કોટિશઃ વંદન કર્યા વિના રહી શક્તો નથી.

સચિત્ર અથો તૈયાર કરાવવામાં શી શી જાતની મુશ્કેલીઓ
રહેલી છે, તેનો ખ્યાલ ભુક્તલોગી સિવાય ભાગ્યેજ કોઈને
આવી શકશે. તેમાં પણ ભાઈ ટી-જે-પટેલ અને ભાઈ
માળી જેવા ચિત્રકાર-મિત્રોના આકસ્મિક સ્વર્ગવાસથી મને
જે મુશીબત અને અગવડ નહીં છે, તે ગુજરાતના ચિત્રકળા
સાહિત્યને ખમવી પડેલી ભારે ખોટની પાસે, હું તો ભૂલી જવીજ
ભાગ્ય ધાડું છું. એ જો સ્વર્ગસ્થ ચિત્રકાર ભાઈઓ મારાં
આવ-કદપના અને આદર્શને અત્યાર સુધી પુરેપુરાં લક્ષમાં
ભાઈ જે ઉમદા કળાના નમુનાઓ રબુ કરી મને સંતોષતા હતા,
તે સંતોષ તો હવે મારે શોધવાનોજ રહ્યો. નવા ચિત્રકાર

મેળવી આ ગ્રંથ તૈયાર કરાવવા જતાં એક એક ચિત્ર પાંચ-છ-છ વાર પુનઃ તૈયાર કરાવ્યું છતાં તેમાં નિષ્ફળતાજ મળતી રહી. અન્તે સદ્ભાગ્યવશ શ. છ-એન મલહકાર અમને મળી આવ્યા અને તેમની પીછી કાંઇક મનપસંદ થવાથી આ પુસ્તક પ્રકટ કરવા અમે જાગ્યશાળી થયા.

ચિત્ર યોજનાનું માન જંમ ચિત્રકાર બાઈએને ઘટે છે, તેમ આ ગ્રંથની મૂળ યોજના કરાવવાનું માન હું, જૈન ધર્મ વિદ્યા પ્રસારક વર્ગના માનદ મંત્ર શ્રીયુત શિવજી દેવશી-ભાઈનેજ આપવા માગું છું. કારણ કે શ્રીયુત શિવજીભાઈએ ખંત અને લેખમયી આવાં પુસ્તકો મુદ્દલ પ્રગટજ ન કર્યા હોત તો આ ગ્રંથ આ પૃથ્વીના પ્રકાશ પામત કે નહીં તેની શંકા છે.

જૈન સમાજમાં વાંચનરૂચી હજી જેવી જોઈએ તેવી ખીટી નથી. પૂર્વાચાર્યો પોતાની પાછળ, આપણા માટે સાહિત્યનો જે અનુપમ વારસો મુકી ગયા છે, તેનો ઉપસોગ કરવા જોટણી યોગ્યતા પણ બહુ અછાંશે જોવામાં આવે છે. આવી સ્થિતિમાં જૈન સાહિત્યની ખીલવળી કંઈ રીતે થાય એ એક મહત્વનો પ્રશ્ન છે. પૂર્વાચાર્યોના વારસાની ખરેખરી કીમત, અમને લાગે છે કે, મુનિ મહારાજાઓ અને વિદ્વાન બંધુઓ સિવાય કદાચજ કોઈ કરી શકે. જો તેઓ દેરાસર તથા ઉપાશ્રય વિગેરે ધર્મસ્થાનોમાં થતી વાસણ-વશ કે મીઠાઈની પ્રભાવનાઓ કર-

પ્રભુ મુલતવી રાખી આવા સાહિત્યરત્નોની પ્રભાવના કરવાનું
 ધર્મ સ્વીકારે તો ધર્મ પ્રભાવનાનો હેતુ સંપૂર્ણ અંશે ફળી-
 મુદ્દા થાય એ નિર્વિવાદ છે. અને સંસારી લોગ-ઉપલોગની
 વસ્તુઓ ધર્મ પ્રભાવના નિમિત્તે જોઈતી તેના કરતાં આવા
 ઉપયોગી થાય જોઈતી ગૃહસ્થોના ઘરે ઘરમાં ફાળવ કરાવવાં એ
 શું સૌથી વધારે ઇચ્છવા યોગ્ય અને ઉપાદેય પરંપરા નથી ?
 જે મુનિવરો સંસારની ક્ષણમુખદાયી વસ્તુઓથી ઉદાસીન બની
 નિત્ય અધ્યયન-અધ્યાપનમાંજ પોતાના જીવનની કૃતાર્થતા
 સમજે છે તેઓ જરૂર આ સૂચના લક્ષમાં લઈ જોઈતી સાહિત્યનો
 પ્રમાણ અને પ્રભાવ વિસ્તારવા પોતાથી બનતું કરશે એવી
 આશા અમે રાખીએ છીએ.

હાલમાં અમારા તરફથી નીચેના પુસ્તકો સચિત્ર તૈયાર
 થાય છે. અને તેમાંના કેટલાક તો ઘણું કરી સંવત્ ૧૯૭૮ માં
 પ્રગટ થશે. સીલકમાં ન રહે અને પાછળથી પસ્તાવું પડે તે માટે
 અમે રસજ્ઞ વૃત્તિવાલા સાહિત્યશોખીન-વાંચક ગ્રાહક વર્ગને
 આજ બલામણુ કરીએ છીએ; કે જેમ આ પુસ્તકના ગ્રાહક
 અગાઉથી બની લાભ લીધો છે, તેવીજ રીતે હવે પછીના પ્રગટ
 થતા પુસ્તકોનો લાભ લેશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

હવે પછી બહાર પડનારાં પુસ્તકોનું લીસ્ટ.

(૧) શ્રી મહાવીર ભક્ત મણિભદ્ર યાને આલેખ રત્ન-
 માલાનું ચરિત્ર સચિત્ર—આ ગ્રંથ હાલમાં છપાય છે
 અને થોડાજ વખતમાં સચિત્ર પ્રગટ થશે. આ ગ્રંથના અ-

ગાઉથી ડીપોઝીટ ચાર આના મોકલી આપુક થનાર પાસેથી રૂ. ૧-૦-૦ લેવામાં આવશે. પાછલથી કિંમત રૂ ૧-૮-૦ રાખવામાં આવશે માટે અગાઉથી આપુક થક લાભ થયેલ આ અંથના દર્તા રા. મુશીલ છે.

- (૨) શ્રી સમરાદિત્ય કેવલીનું ચરિત્ર સચિત્ર
 (૩) શ્રી જ્ઞાનંદ કેવલીનું ચરિત્ર ”
 (૪) શ્રી રતનપાળ વ્યવહારીયાનું ચરિત્ર ”
 (૫) શ્રી ચંદકેવલીનું ચરિત્ર સચિત્ર.
 (૬) શ્રી માંડવગઢના પેથકકુમારનું ચરિત્ર ”
 (૭) શ્રી ઉત્તમ કુમારનું ચરિત્ર. ”
 (૮) શ્રી આદર્શ રામાયણ.
 (૯) શ્રી અદ્ભૂત મુદ્દાંતમાલા.
 (૧૦) શ્રી જૈન સતી મંડલ ભા. ૧-૨.
 (૧૧) શ્રી પાંડવ ચરિત્ર
 (૧૨) શ્રી જૈનધર્મની પહેલી ચોપડી.
 (૧૩) શ્રી જૈનધર્મની બીજી ચોપડી.
 (૧૪) શ્રી વિવેકવિલાસ આવૃત્તિ ૫ મી.
 (૧૫) શ્રી યોગશાસ્ત્ર ભાષાંતર.
 (૧૬) શ્રી સતિ શિયવવતીનું ચરિત્ર.
 (૧૭) શ્રી માનનુંગ માનવતીનું ચરિત્ર.
 (૧૮) શ્રી ચંદ્રસાગરનું ચરિત્ર.
 (૧૯) શ્રી કુમારપાળ ચરિત્ર.

આ મહાન ગ્રંથો ઉંચામાં ઉંચા કાગલો ઉપર છાપવામાં આવશે અને તેની શોભામાં કોઈપણ રીતની ખામી ન રહે તેવો પ્રયત્ન કરવામાં કયાશ રાખવામાં આવશે તહિં. આ તમામ ગ્રંથો રાયલ ૧૬ પેજ સાઈઝમાં બહાર પડશે.

રહેવાનું સ્થળ:—

ચોઠ મેરજી લીમાનો માળો
ચોથે દાઢરે, દિવાનખાનામાં,
માંડવી; કાથાબજાર-મુ'બઈ.

લી૦ સેવક;

મેઘજી હીરજી બુકસેલર.

હિન યજ્ઞદત્તના પુત્ર અગ્નિશર્માનું કંટાળીને એક જંગલમાં જવું, ત્યાં આજીવકૌંડિન્ય નામના તાપસનો સમાગમ અને શુભ્રમેન દિગ્વ્યાપના પ્રસંગે વાર્તાના આઠ ભાગને ગ્રોભાવનારા વર્ણવ્યા છે. તે પ્રસંગે સહસ્રાશ્રવનમાં જે તાપસો ઠારા શુભ્રમેનને પેલા અગ્નિશર્મા તાપસનો સમાગમ થાય છે. છેવટે અગ્નિશર્માની તાપસવૃત્તિ તામસી બને છે અને તે કૌપથી દલંકિત થઈ જાય છે. તે પ્રસંગનું બ્યાન રસિક અને મુગ્ધોદયક છે. તે પછી મહારાજા શુભ્રમેનને વિજયસેન નામના એક રાજવંશી સૂરિનો સમાગમ થાય છે. તે સૂરિવરને વૈરાગ્ય થવાના કારણનું પ્રશ્ન કરતાં તે મહાનુભાવ પોતાના વૃત્તાંતનું રસિક વર્ણન આપે છે અને તે સાંભળવાથી રાજા શુભ્રમેન શુદ્ધ શ્રાવકધર્મનો પારક બને છે. તે પછી કોઈ મરેલા પુરૂષના શબનો દેખાવ જોઈ તેના દૃઢ્યમાં સંવેગની ભાવના પ્રગટ થતાં તે ચારિત્ર લઈ રાજ્ય છોડી ચાલી નીકળે છે. જે પ્રસંગવાચકોના દૃઢ્યને વૈરાગ્યમય બનાવી દે છે. આ પ્રસંગે વિજયસેન સૂરિના મુખથી શ્રાવકના બારમત વિષે આપેલી ઉત્તમ દેશના શ્રાવક વાચકોના દૃઢ્યોની અંદર મુગ્ધોદયક અસર કરે છે. અહિં પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત થાય છે.

દ્વિતીય ખંડમાં શુભ્રમેન અને અગ્નિશર્માનો ખીજો ભવ આવે છે. તે ભવમાં તેઓ સિદ્ધ અને આનંદ નામે પિતા-પુત્ર થાય છે. રાજકુમારસિંહનો કુસુમાવળી નામની એક સુંદર રાજબાળા સાથે પ્રેમસંબંધ જોડાય છે. આ પ્રસંગે સિંહ અને કુસુમાવળીના પ્રેમનું વર્ણન રસિક દૃઢ્યોને રસ-

ખનાવી દે છે. જંગલમાં ફરવા નીકળેલા સિંહકુમારને ધોષ મુનિનો સમાગમ થઈ આવે છે. સિંહકુમારના પ્રશ્નથી ધર્મધોષમુનિ પોતાનો ચમત્કારી અને વૈરાગ્યભાવનાને ત કરનારો વૃત્તાંત કહી સંભળાવે છે, તે ઉપરથી સિંહરને તીવ્ર વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે. સિંહકુમાર એક ઉપાળી કથા કરી પોતાની પ્રિયાના હૃદયમાં પણ વૈરાગ્યની જાગૃતિ ઉત્પન્ન કરે છે. કુસુમાવળીના નઠારા દોહડથી નંદ નામે એક દુષ્ટ કુમાર ઉત્પન્ન થાય છે. છેવટે આનંદ ધાતી બને છે. આ સિંહ અને આનંદરૂપે શુભસેન અને મનશામાનો અહિં બીજો ભવ સંપૂર્ણ થાય છે.

ત્રીજા ખંડમાં તે પૂર્વના ઉભય આત્મા જાલીની અને શિખી નામે માતાપુત્ર થઈ અવતરે છે. કોશનગરના રાજા જૈતસેનના લોકપ્રિય મંત્રી ઈન્દ્રશર્માની પુત્રી જાલીની અને પુત્ર શિખીનું ચરિત્ર ઘણું રસિક આપવામાં આવ્યું. ધરથી કંટાળી વનમાં ગયેલા શિખીને વિજયસિંહ નામ-એક સૂરિ પોતાનું અસરકારક વૃત્તાંત જણાવે છે અને તે રંગે દાન ધર્મનો ઉત્તમ પ્રકારે બોધ આપે છે. તે પછીના જા પ્રસંગો વાચકોના હૃદયને ધર્મ અને વૈરાગ્ય ભાવનામાં શેષ જાગૃતિ આપે, તેવા વર્ણવ્યા છે.

ચોથા ખંડમાં ધન અને ધનશ્રી નામે પતિ પત્નીના બંધનું અસરકારક ખ્યાન આપેલું છે. તેની અંદર ધનનો પ્રભિલાષ, સુહૃદનો ઉદ્ધાર, વિશ્વાસઘાતી નનિતા, મંત્રપ્રભાવ

અને રતનાવળીના પુનર્જાનના પ્રસંગે વર્ણવી વાર્તાને અતિ રસભરિત બનાવી છે, તેની અંદર યથોપરસૂરિનો વૃત્તાંત અતિ ચમત્કારી અને વૈરાગ્યના રંગનો પ્રકાશ આપવામાં આવ્યો છે.

પાંચમા ખંડમાં જય અને વિજય નામના ભાઈઓનો વૃત્તાંત આપવામાં આવ્યો છે. સ્વાન વૈરાગ્ય અને મુનિ સનતકુમારનો પ્રસંગ આ ખંડમાં એવી રીતે વર્ણવવામાં આવ્યો છે કે, જેની અંદર વૈરાગ્યરસનો પ્રવાહ વાંચકોના હૃદયમાં અસરકારક રીતે પ્રસરી જાય છે. તે પછી દેવોદય, દીક્ષાસ્વીકાર, વૈરસિદ્ધિ અને બદલાતા પ્રકરણોથી એ પાંચમા ભવના પ્રસંગને રસિક બનાવી એ ખંડ સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો છે.

છઠ્ઠા ખંડમાં શુણ્ણસેન અને અશિશર્માના છઠ્ઠા ભવનું જ્ઞાન આપેલું છે. પવિત્ર દ્વંદ્વ શુણ્ણસેન ધરણુ રૂપે અને અનુચિત બુદ્ધિ ધારણુ કરનાર અશિશર્મા તેની સ્ત્રી લક્ષ્મી રૂપે પ્રગટ થયેલ છે. માકંદી નગરીના નિવાસી બંધુદત્તને ઘેર તેની સ્ત્રી હારપ્રવાના ઉદરથી ધરણુનો જન્મ થાય છે. ધરણુના જીવનનો આરંભ પ્રથમથીજ સફળતાનો સંપાદક થતો આવે છે. તેજ નગરીના નિવાસી કાર્તિકે નામના ચેકની સ્ત્રી જયાના ઉદરથી લક્ષ્મી નામે કન્યા જન્મે છે. જેમ જેમ તે ઉછરતી જાય છે, તેમ તેમ તેણીનામાં દુર્ગુણોનો સંચય થતો આવે છે. તે અલક્ષ્મીરૂપ લક્ષ્મીની સાથે ધરણુનો વિવાહ સંજંધ જોડાય છે. તેમનું દાંપત્ય વિષમરૂપ હોવાથી દુઃખરૂપ બને છે. ધરણુ,

સીમે પ્રેમી છે, પણ લક્ષ્મી પૂર્વજવની બુદ્ધિને અનુસારે
 | વૈરિણી બને છે. ધરણી સાથે લક્ષ્મી તેનું અનિષ્ટ કરવાને
 શ્રમમાં જાય છે. માર્ગમાં એક યક્ષના મંદીરમાં ધરણી લક્ષ્મી
 રાત્રીવાસ કરે છે, તેવામાં ચંડડ્ર નામનો એક ચોર
 ત્રી ચડે છે. પતિ દેવિણી લક્ષ્મી ખૂટીને તે ચોરની પ્રેમ ધા-
 મમાં જાય છે, અને પોતાના પતિનો સર્વ વૃત્તાંત અજ્ઞાત ર-
 ખે ભરપૂર છે. છેવટે પોતાના સુખ ગયેલા પતિની પાસે ચો-
 ના માલ મુકાવી દુર્ગુણી લક્ષ્મી તે ચંડડ્રને સાથે લઈ ચા-
 નીકળે છે. આ પ્રસંગે કેળવણી વગરની અજ્ઞાન સ્ત્રી કેવી
 અમિષ્ટિમાં મુકાય છે, અને કેવી અકાર્યકારિણી બને
 ? તે સુબોધક વિષયને શિક્ષણીય રૂપે વર્ણવવામાં આવ્યો છે.
 ૨ી રાજપુરુષો ધરણીને ચોર બાણી, રાજા પાસે પકડી લઈ જાય
 રાજા તેને દંડી શિક્ષા કરમાવતાં પૂર્વે ધરણીના આભારમાં
 વેલો ચંડાળ ધરણીને છાવતો છોડી મુકે છે. પેલો ચંડડ્ર
 ૨ આખરે લક્ષ્મીને વગોવે છે, અને તેણીને લુટી કાઢી
 દે છે.

પુનઃ ધરણી અને લક્ષ્મીનો પાછો મેળાપ થઈ આવે છે. ફરી-
 ૩ તે બંને દંપતિમાંથી ધરણી પાછો બળિદાનને માટે કાળસેન
 મના એક ભીલ રાજાના પાશમાં સપડાય છે. કાળસેન, ધર-
 ૪ પોતાનો પૂર્વ ઉપકારી બાણી સત્કાર કરી વિદાય કરી દે
 ધરણી તે સત્કારનું વણું દ્રવ્ય લઈ પોતાના પતનમાં પાછો
 આવે છે, અને તે સરળ હૃદયનો થઈ પોતાની પત્ની લક્ષ્મીની

શોધ કરવા નીકળી પડે છે. તે લક્ષ્મીની શોધના પ્રસંગમાં બનેલો
 જનાવ ઘણા અદ્ભૂત રસથી ભરપૂર છે. દુરાચારી લક્ષ્મીના દુ-
 રાચારના પ્રકાશનું વર્ણન ઘણું જ શિક્ષણીય રૂપે આપવામાં
 આવ્યું છે, તે પછી માકંદી નગરીના ઉદ્યાનમાં ફરતા ધરણને
 એક મહાત્મા અર્હદત્ત નામના મુનિનો મેળાપ થઈ આવે છે.
 મહામુનિ અર્હદત્તનો વૃત્તાંત ઘણો જ ચિત્તાકર્ષક અને વૈરાગ્ય
 રસનો પોષક છે, જે વાંચવાથી આ દુઃખમય સંસારનું પૂર્ણ
 ભાન થઈ આવે છે. પવિત્ર ધરણ આશિષધારી થાય છે. આખરે
 દેવવદી લક્ષ્મી પોતાના મહાત્મા પતિનો પણ ભારે દેવ કરે છે,
 અને લક્ષ્મીને તેનાં દૃષ્ટ કાર્યોનું ફળ લોગવવું પડે છે. અહિં
 છટ્ટા ભવની સાથે પણ ખંડની પૂર્ણતા થાય છે.

સપ્તમ ખંડમાં આ વાર્તાના નાયકોના સાતમા ભવનો
 આરંભ થાય છે. આ ભવની અંદર સેન અને ત્રિપેણુ નામે
 પિતૃલ્લ ખંધુના અદ્ભૂત પ્રસંગનું વર્ણન આવે છે. થંપો
 નગરીના મહારાજા અમરસેનને ત્યાં શુણ્વસેનનો પવિત્ર આત્મા
 સેન રૂપે ઉત્તર થાય છે, અને તે મહારાજાના લઘુ ખંધુ
 હરિપેણુને ત્યાં અશિશર્માનો આત્મા વિપેણુ રૂપે ઉત્તર
 થાય છે. તે બંનેના હવનમાં એકના હૃદયને વિષે પૂર્વનો વૈરા-
 ગ્ય પ્રગટી લેકે છે. પ્રથમ સોમા પ્રવર્તિનીના ચમત્કારી વૃત્તાંતથી
 આ જાળ સ્પર્ષનો આરંભ થાય છે. એ પ્રવર્તિનીનો વૃત્તાંત
 સાંભળી રાજા અમરસેન વૈરાગ્ય પામી પોતાના હરિપેણુ
 રાજ્ય આપી, દીકરા લઈ ચાલી નીકળે છે. ત્યારથી તેનો પુ

સેન, હુરિષેણના આશ્રય નિચે આવે છે. દુર્ગુણી વિષેણના હૃદયમાં સેન તરફ વૈર બુદ્ધિ બાગત થાય છે, અને તે સેનના પ્રાણ હરણને અનેક યુક્તિઓ રચે છે. આ પ્રસંગે સેન કુમારની સાહસશીલતાનો વિષય નીતિ ધર્મના સ્વરૂપને પ્રત્યક્ષ કરાવે છે, તે પછી વિયોગ અને સંયોગના પ્રકરણમાં જે વૃત્તાંત દર્શાવ્યો છે, તે સહુકથા વાચકોને અદ્ભૂત રસ સાથે ઘણોજ આનંદરસનો પોષક થઈ પડે છે. આ વૃત્તાંતને અંગે રાજર્ષિ હુરિષેણ સૂરિનો સુબોધક પ્રસંગ આવે છે. તે મહર્ષિએ કહેલી ઊપદેશ કથા ઘણી પ્રયોગદાયક વર્ણવવામાં આવી છે. તેની અસરથી સેન પોતાના મુત્રને સત્ય આપી, સ્ત્રી સહિત દીક્ષિત થાય છે. છેવટે દુષ્ટમતિ વિષેણ પૂર્વ વૈરના આવેશથી સેન મુનિનો ઘાત કરવા તૈયાર થાય છે, તેવામાં ક્ષેત્રદેવી આવી તે પવિત્ર મુનિની રક્ષા કરે છે. આ સાતમા ભવનો સુબોધક પ્રસંગ અહીં સમાપ્ત થાય છે.

આઠમા ખંડમાં તે ઊભય આત્માઓના આઠમા ભવનું વર્ણન આવે છે. આ ભવમાં તે ઊભય આત્માઓનું ઘણું સ્થિતિ વૃત્તાંત આપવામાં આવેલું છે. અયોધ્યા નગરીના રાજા મૈત્રીખાને ઘેર ગુણસેનનો જીવ ગુણચંદ્ર નામે પાટવીકુમાર તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે. અને અગ્નિશર્માનો જીવ વૈતાલ્ય પર્વત પાસે આવેલા રથનપુર નગરમાં વાનમતર નામે વિદ્યાધર તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે. તેમના ભવના આરંભથીજ વિદ્યાધર મૈત્રીમતર ગુણચંદ્રનો કદો વૈરી બને છે. શંખપુરના રાજા

રાંખાચનની પુત્રી રત્નવતીનો વિવાહ સંબંધ જે ચિત્રકા-
 રાની મારફત શુભચંદ્ર આવે જોડાય છે. તે પ્રસંગે તે બંને
 રસિક શુભલના પવિત્ર પ્રેમનો અતિ આતુર્ય બરેલો ચિતાર
 આપવામાં આવ્યો છે. રસિક સમસ્યાથી પરીક્ષા કરી જોડાએલા
 એ જોડાનું ભુદ્ધિ આતુર્ય અલંકારથી બરપૂર દર્શાવવામાં
 આવ્યું છે. આ પ્રસંગે પ્રાચીન કાળના જૈન સાહિત્યની પ્રમા
 કેવી પ્રકાશવી હતી, તેનો ખ્યાલ વિદ્વાન વાચકોને આવી શકે
 છે. તે પછી આપેલા દંપતિવિજ્ઞાનના વૃત્તાંતમાં શુદ્ધ પ્રેમ
 વાળા દંપતિનો શૃદ્ધાવાસ કેવો આનંદચ્ચનક બને છે, તે સિદ્ધ
 કરી બતાવ્યું છે. તે પછી રાજુવાર્તાના પ્રસંગનું વીરરસથી
 વર્ણન કરી, પૂર્વકાળમાં આર્ય પ્રજામાં કેવું ઈર્ષ્ય હતું, તે
 બતાવી આવ્યું છે. રાજકુમાર શુભચંદ્રને વિગ્રહ રાખની સાથે
 વિજયધર્મ નામના એક મહાત્મા સૂરિનો મેળાપ થાય છે.
 તે પ્રસંગે તે મહાત્માએ આપેલો પોતાનો શુભ વૃત્તાંત
 ધણેજ અકબૂર છે. અને તેમથી વૈરાગ્યરસને પોષણ કરનાર
 શાંતરસનો પ્રવાહ પ્રગટી આવે છે. દૃષ્ટ વિચાર વાનમંતર કે
 જે શુભચંદ્રનો નિષ્કારણ વેદી છે, તે શુભચંદ્ર કુમારનું હૃદય
 કરી, તેના મરણની ખોટી વાર્તા દેલાવે છે. આથી સતી રત્નવતી
 અગ્નિ પ્રવેશ કરવા તૈયાર થાય છે. જે ઉપરથી પૂર્વકાળની
 સ્ત્રીઓ પોતાના પતિ તરફ કેવી શુદ્ધ પ્રેમી હતી ? તેનો
 આત્મેદ્વજ ચિતાર ખડો થાય છે. અને આર્ય નારીઓમાં કેવું
 સત્વ દોષું જોઈએ, તેનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ આવે છે. આ પ્રસંગે
 સાધ્વી સુસંગતાને રત્નવતીને મેળાપ થાય છે. સાધ્વી સુસ-

મતાએ તે પ્રસંગે આપેલો બોધ ચિત્તાકર્ષક અને સ્ત્રીઓને
ખાસ બોધનિય થઈ પડે તેવો છે.

રાજા શુભચંદ્રને ઋતુના દેખાવ ઉપરથી વૈરાગ્યોત્પાદક
બોધ લઈ આવે છે. અને તે દીક્ષિત થઈ સર્વસ્વ ત્યજી દે છે.
અનુક્રમે તે સૂરિપદધારક મહાત્મા થઈ પુણ્યના પ્રબંધને
વધારે છે, અને છેવટે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના નિવાસી થાય
છે. તેમને વારંવાર ઉપદ્રવ કરનાર દ્રેષી વાનમંતર વિદ્યાધર
અશુભ કર્મ યોગે સાતમી નરકે પીડા પામતો પ્રગટ થાય છે.
અને અહિં તેમના આઠમા ભવનું મર્મવસાન થાય છે.

નવમા ખંડમાં જે આત્મા આઠ ભવ સુધી પુણ્ય પ્રકૃતિરૂપે
આલ્યો આવે છે, તે શુભસેન ઉજ્જયિની નગરીના રાજા
પુરૂષસિંહની રાણી સુંદરીના ઉદરથી સમરાદિત્ય નામે
અવતરે છે. તે આ સવિસ્તાર નવલકથાના મુખ્ય નાયક રૂપે
પ્રખ્યાત થાય છે. આ ખંડના આરંભમાં મિત્રગોષ્ઠીના પ્રથમ
પ્રકરણમાં તે પવિત્રનાયકના સદ્વર્તનનો આવિર્ભાવ દર્શાવવામાં
આવ્યો છે. જાણે તેણે ગર્ભમાંથીજ પ્રતિબોધ પ્રાપ્ત કર્યો હોય,
તેમ તેમના બાલ્યવયમાંથીજ આ સંસાર તરફની વૈરાગ્ય
ભાવના દેખાઈ આવે છે. રાજા પુરૂષસિંહ પોતાના પુત્રને સંસાર
ની વાસનાનો સ્વાદ ચખાડવા ઘણી યોજનાઓ ઉભી કરે છે,
પણ તે ધર્મવીર આખર સુધી અડગ રહી, પોતાની ભાવનામાં
કંઈ પણ ફેરફાર કરતો નથી. આ પ્રસંગે આપેલ વસંતવિ-
લાસમાં પણ વૈરાગ્ય બોધનું પ્રકરણ મનન પૂર્વક વાંચવા

યોગમાં સ્થાપિત કરે છે તેજ સમયે તેમને લોકલોકને પ્રકાશ કરનારું દેવગજાન પ્રગટ થઈ આવે છે અને તેઓ આ રસિક નવલકથાના પુણ્યપ્રભાવ અથવા સમરાદિત્ય દેવગી એવા નામને સ્મારક કરનારા બને છે. આ પ્રસંગ વાચકોને પરમ રસમાં મગ્ન કરનારો છે. પંચો દુષ્ટ ગિરિએન કે જે, તે મહાત્માના શરીરને દહન કરવારૂપ ઘોર કર્મ કરનારો થયો છે અને તેથી તે મહાત્મનઃ પ્રજા નામની નરકબૃમિનો અધિકારી પણ થાય છે.

તે પછી મહાત્મા સમરાદિત્યદેવગીનાં નિર્વાણમોહાત્મક કરવાને દેવ સદ્વિત ઇંદ્ર આવે છે. તે દંદની સાથે વેલ્લંધર નામનો એક દેવ આવે છે, તેવામાં સુનિચંદ્ર નામનો રાજા કે જે, મહાત્મા સમરાદિત્ય દેવગીને વંદના કરવા આવેલ, તે વેલ્લંધર દેવને પ્રશ્ન પૂછે છે અને વેલ્લંધર દેવ તેનું સમઘાન કરે છે. તે પ્રસંગે મહાત્મા સમરાદિત્ય દેવગીની પવિત્ર ધર્મ-દેશનાની વાણીને પશ્ચિમ કરવામાં આવી છે. તે પછી વેલ્લંધર દેવ અને રાજા સુનિચંદ્રની પ્રિયરાણી નર્મદા દેવીના પ્રશ્નો ઉપરથી દેવગી ભગવાને નારદીની ખીણઓનું અને દિવ્ય વિમાનોનું વર્ણન કરી, સર્વની અંતરવૃત્તિ ઉપર અનિત્ય જાવનાની ઉંડી છાપ પાડે છે. તે પછી સુનિચંદ્ર રાજાની બીજી રાણી સુલોચનાના પ્રશ્ન ઉપરથી સિદ્ધ ભગવંતના નિરૂપમ સુખનું વ્યાન, એવા રસિક દ્રશ્યથી આપવામાં આવ્યું છે કે, જે વગના વાદ્યોની મનોવૃત્તિ શાંતિ સુધાના દિવ્ય સ્વાદનો અનુભવ કરે

છે, અને તે પછી મહાત્મા સમરાદિત્ય કેવળીના અદ્ભૂત જીવ-
 નના નિર્વાણ સમયનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન આપી, આ અભિનવ
 કથાના રસિક લેખની સમાપ્તિ કરવામાં આવી છે. એકંદર
 અધ્યાત્મ રસનો ઉત્તેજક અને વૈરાગ્ય ભાવનાનો પોષક, આ
 મહાન ગ્રંથ આદર પૂર્વક વાંચવા યોગ્ય છે. અદ્ભૂત અને
 ઐતિહાસિક વસ્તુ સંકળનો ઘણીજ ઉચ્ચ પ્રકારની છે. દરેક
 પ્રસંગે દર્શાવેલા વિચારો નિર્દોષ, ગહન અને યોગ્ય છે. પ્રસંગ
 પ્રસંગનાં વર્ણન તથા સ્વભાવનાં ચિત્રો ઉત્કૃષ્ટ ભાવથી ભરપૂર
 છે. ફેટલાએક પ્રસંગમાં સ્વભાવિકપણે ઉપજેલા વિરાગના
 વિચારોનો નિર્ણય ધાર્મિક તેમજ વ્યવહારિક વિષયમાં ગ્રંથકા-
 રના ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનની પ્રતીતિ આપે છે. આ લેખમાં મુખ્ય વસ્તુને
 અંગે અવાંતર પ્રસંગો ઘણા આવે છે. તેઓ દયા, પ્રેમ, વૈરા-
 ગ્ય અને શાંતિના ઉત્તમોત્તમ ભાવનું દર્શન કરાવે છે. “અજ્ઞા-
 નતા અથવા ખુદ્ધિની અપૂર્ણતા ભૂલોનું કારણ છે, જગત્માં
 સદ્ગુણોનો સર્વદા વિજય થાય છે. કર્મોના સંયોગથી સ્વભાવ
 ઘડાય છે. સ્વભાવ પ્રમાણે કાર્યો થયાં કરે છે. દુર્ગુણો માણુ-
 સોને દુર્મર્ગો દોરી જાય છે. મન અને શરીરના સ્વભાવિક વેગો
 તૃપ્તિ પામ્યા વગર વિરમતા નથી, અને ગ્રહણ તથા ત્યાગની
 ઇચ્છા, પ્રેમ, ભય, ક્રોધ, લોભ, ભાવ અને અભાવ વગેરે
 અંતઃકરણની સ્વાભાવિક વૃત્તિઓનો તેના સમ્યક્ યોગમાં ઉપ-
 યોગ થાય છે.” ઇત્યાદિ ધાર્મિક અને નૈતિક તત્ત્વોનું સ્વરૂપ
 આ લેખમાં સ્થળે સ્થળે આવે છે. તેથી આ ગ્રંથ દરેક જૈન

ખંડ આઠમો.

૧	ભાગ્યના પ્રભાવ.	૪૪૧
૨	બે ચિત્રકારો.	૪૪૮
૩	રત્નવતીનો મોહ.	૪૫૪
૪	દંપતિ વિલાસ	૪૫૭
૫	સગુવાની.	૪૬૨
૬	મુનિ દર્શન	૪૬૯
૭	સાધવી બોધ.	૪૮૦
૮	પ્રભુ ઉપરથી પ્રાપ્ત થયેલો બોધ.	૪૮૫
૯	વૈશ્વ નિર્ધાનન.	૪૮૯
૧૦	ઉપસંહાર.	૫૦૫

ખંડ ૯ મો.

૧	મિત્રગોષ્ઠી.	૫૦૭
૨	વસંતવિલાસમાં પણ વૈરાગ્ય બોધ.	૫૧૬
૩	વિવાહ મંત્રણ	૫૨૮
૪	પપિત્ર ગોષ્ઠી	૫૩૫
૫	સુરૂપનનો ઉપદેશ	૫૪૩
૬	ઉદયની ઈર્ષ્યા.	૫૬૧
૭	સૂરિ સમરાદિત્યનું ચારિત્ર વર્તન	૫૬૫
૮	સમરાદિત્ય દેવળી.	૫૮૨
૯	પરિણામ અને ઉપસંહાર	૬૦૨

વાંચનાર તમે ચાલતા પ્રસંગને અનુસારે જો તમારા હૃદયમાં વિચાર કરશો તો તમે આ મહારાજને યોગથી શકશો. તથાથી લેખ પદ્ધતિને અનુસારી આ સ્થળે તેનું વિવેચન કરવું યોગ્ય છે. વસંતપુમાં આવેલો મહારાજ ગુણુસેન આજે વાહ કેલિ (અશ્વક્રીડ) કરવાને કેટલાએક સ્વારોને લઈને આ સહ-આમ્ર વનમાં આવ્યો છે. અશ્વારોહણ કરી વન ભૂમીમાં ઘણીવાર ફરવાથી શ્રાંત થયેલો ગુણુસેન વિશ્રાંતિ લેવા અહિં સપરિવાર બેઠો છે. તે વખતેજે આ બે તાપસ કુમારો આવેલા છે, તે આર્જવકૌંડિન્ય કુલપતિના પરિવાર માંહેલા છે. તમના પ્રસંગ વાંચનારને હમણાજ વાંચનારૂપ દ્રષ્ટિગોચર થયો છે.

તે બંને તાપસ કુમારો રાજા ગુણુસેનની પાસે આવી ઉભા રહ્યા અને તેમણે પોતાના સિદ્ધાંત પ્રમાણે રાજાને આશીષ આપી. પવિત્ર તાપસ કુમારોનું દર્શન થતાં મહારાજ ગુણુસેન બેઠો થઈ સામે આવ્યો અને યોગ્ય આસન આપી તેમનું સન્માન કરી બેસાર્યા. રાજાની ભક્તિ અને પવિત્ર વૃત્તિ જોઈ તે તાપસો પ્રસન્ન થઈ બોલ્યા “ રાજેન્દ્ર આ વનની પાસે અમણા ગુરૂ આર્જવ કૌંડિન્યનું તપોવન છે. તમારા અશ્વ પરિવારનો અગ્નિ સાંભળી અમારા ગુરૂએ તે જાણવાને મોકલ્યા છે. અમે તે નિઃશંકાથી વનમાં ફરતા હતા ત્યાં અમોને આ સ્થળે તમારો યોગાપ થયો છે. તમે રાજા વર્ણાશ્રમના ગુરૂ છો માટે તમારા અગ્નિ સાત અંગની પ્રવૃત્તિ અને તેની કુશળતા પૂછવાની અમારા ગુરૂની ઇચ્છા છે.”

તૌપસોના મુળથી આવી મધુર વાણી સાંભળી મહારાજ
 શુભસેન દુઃખમાં પ્રસન્ન થઈ ગયો. પછી તરતજ તે ત્યાંથી
 ચાલી તેમની માથે તપોવનમાં આવ્યો અને ત્યાં આવી પવિત્ર
 ભક્તિ ભાવથી કુલપતિ દાંડિયના ચરણમાં પ્રણામ કર્યા. તૌપસો
 ના પરિવારથી પરિવૃત્ત થયેલા અને તપસ્યાના તેજથી પ્રકા-
 શના એવા કુલપતિની પ્રસન્ન અતે શાંત મૂર્તિ જોઈ રાજા શુભ-
 સેન હર્ષ પામ્યો અને તેના શરીર પર રોમાંચ પ્રગટ થઈ આવ્યા.
 રાજાની ભક્તિમય મનોવૃત્તિ જોઈ પ્રસન્ન થયેલા કુલપતિએ
 તેને દુઃખથી આશીર્વાદ આપી. પછી રાજાની પવિત્ર ઇચ્છા જાણી
 તે મહાનુભાવે તેની સાથે ટેટલીએક ધર્મવાર્તા કરવા માંડી;
 જે સાંભળી નરપતિ શુભસેન પોતાના આગમનને દૃતાર્થ માનવા
 લાગ્યો. ધર્મવાર્તા સાંભળતાં કેટલોક સમય પસાર થયો. ત્યારે
 ધર્મવાર્તા પૂર્ણ થઈ એટલે તપસ્વીજાત મહારાજાએ નમ્રતાથી
 કહ્યું, “ મહાનુભાવ આજે હું ધન્ય થયો છું. આપના જેવા
 નિઃસ્પૃહ મહાપુરુષે દૃષ્ટા કરી મારી પામે છે શિષ્યોને મોકલ્યા
 અને મારી તથા મારા રાજ્યની જાગર પૂછી તેને માટે હું મારા
 આત્માને પુણ્યવાન માનું છું. આપના જેવા તપસ્વી પુરુષો
 નિઃસ્પૃહ હતાં જેની પર સ્પૃહા બતાવે, એ પુરુષનું હવન
 જનકૃત્ય છે એમ હું માનું છું. લગવન! હવે આપની પામે
 મારી એટલી પ્રાર્થના છે કે આપ મારા ઘરની લિંગા પ્રહાર
 કરવા મારી પર અનુચિત કરો. આપના જેવા પવિત્ર મહાત્માઓ
 તો મારી બિંદા બહાર કરે તો મારો જીવનસાથી સર્વ રીતે
 સારું થાય.” રાજા શુભસેનની આ પ્રાર્થના સાંભળી કુલપતિ

જોડ્યા—“ રાજન્ તમે સર્વ પ્રજાના વર્ણાશ્રમના ગુરુ છો. તમારે અમારા જેવા આશ્રમવાસીઓની ખબર લેવી જોઈએ. આમાં પણ તમારી ભાવના અને ભક્તિ જોઈ તમારે ઘેર ભિક્ષા અર્થે આવવાની ઇચ્છા થાય તેવું છે. તથાપિ તમારો નિવાસ મહેલમાં હોવાથી તમારે ઘેર અમ લોકોને આવવું અશક્ય છે. તે છતાં તમારી ઇચ્છા હોયતો મારા આશ્રમમાં અગ્નિશર્મા નામે એક તપસ્વી તપ કરે છે. તે સદા માસોપવાસી છે. એક માસને અંતે એક જ ઘરમાંથી ભિક્ષા લઈ પારણું કરે છે. જો તે ઘરમાંથી ભિક્ષા ન મળે તો પુનઃ બીજા માસમાં ઉપવાસી રહે છે. તે તાપસ્ય ધ્યાનમાં રહી મનોજય કરવામાં સાવધાન રહે છે. તેને તેણે રસના ઇન્દ્રિય પર મહાન્ જય મેળવ્યો છે. એ મુનિ ક્રિયાય મારો બીજો પરિવાર તમારા ઘરની ભિક્ષા લેવા આવશે. તે મુનિ નહિં આવી શકે તેને માટે હૃદયમાં અસંતોષ રાખશે નહિં. કારણકે તે તપસ્વી જે ધર્મધ્યાન કે તપ કરે છે, તેના પુણ્યનો છઠ્ઠો ભાગ તમને સ્વતઃ પ્રાપ્ત થાય છે ” કુલપતિના આ વચન સાંભળી રાજા ગુણસેન સાનંદાશ્ર્ચર્ય થઈ ગયો અને તે મહાતપસ્વીના દર્શન કરવાની ઉત્કંઠા વૃદ્ધિ પામી. તેણે ઇંતેજારીથી પૂછ્યું “ ભગવન્ એ મહાનુભાવ કયાં છે ? તે અવિત્ર તપસ્વીના મારે દર્શન કરવા છે. રાજાની અતિશય ઉત્કંઠા જોઈ કુલપતિ જોડ્યા—“ રાજેન્દ્ર ! આશ્રમની પાસે જે આશ્રમવનની સીડી દેખાય છે, તે સ્થળે તે મહાશય ધ્યાનસ્થ થઈ રહ્યા કરે છે. ” તે સાંભળતાંજ રાજા ગુણસેન તે સ્થળે

ઉનાવળો ગયો અને ત્યાં ધ્યાન કરી રહેલા તપસ્વી તેના જોવા-
 માં આવ્યા. અગ્નિશર્મા તાપસની શરીર આકૃતિ પૂર્વ ના જેવીજ
 હતી, પણ તપસ્યાના તેજને લઈને શરીરમાં દિવ્ય પ્રકાશ થઈ
 ગયો હતો, આથી રાજા શુભમેન તેને તરત ઓળખી શક્યો
 નહિ. તે પવિત્ર તાપસને જોનાંજ રાજાના નેત્રમાં આનંદાશ્રુ
 આવી ગયાં. પૃથ્વી તળપર મસ્તક નમાવી તેણે પ્રજ્ઞામ ક્યાં.
 મહારાજાના પ્રજ્ઞામથી તપસ્વી ધ્યાનમાંથી જાગૃત થયા અને
 તેમણે શાંતતાથી રાજાને આશીર્વાદ આપી. વિનયધર શુભમેન
 નમ્રતાથી જોડ્યો—“મહાનુભાવ, આપને આવું ઉચ્ચ તપ કરવાનો
 શ્રેષ્ઠ હેતુ છે ? આવી ઉચ્ચ તપસ્યાથી ધર્મના સાધન રૂપ શરી-
 રના કાય થઈ જાય છે.” તપસ્વી ગંભીર સ્વરે જોડ્યા “જાણ,
 હુંજ તથા હારિદ્રનો પરાભવ, આ કુરૂની શરીર અને મારો
 કન્યાજી મિત્ર શુભમેન રાજકુમાર આ મારી તપસ્યાના હેતુ
 છે.” મુનિના આ વચન સાંભળી રાજા શુભમેન આશ્ચર્ય પામી
 ગયો. તેની તપસ્યાના હેતુમાં પોતાનું નામ આવવાથી તેના
 હૃદયમાં ખેદ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. તેણે શીઝનાથી પ્રશ્ન કર્યો,
 “મહાનુભાવ, રાજકુમાર શુભમેન નમારો કન્યાજી મિત્ર શી
 રીતે થાય ? એ મને સમજાવો.” તપસ્વી જોડ્યા,—“રાજન,
 આ જગતમાં ત્રણ પ્રકારના મનુષ્યો થાય છે, જેઓ પોતાની
 મેળે ધર્મને ભરે તે ઉત્તમ, જે કોઈ પ્રેરણાથી ધર્મ ભરે તે
 મધ્યમ અને જેઓ કોઈ પણ રીતે ધર્મને ભરે નહિ તે
 અધ્યમ કહેવાય છે. તેમાં જે મનુષ્ય કોઈ પતુ નયથી જીવને
 ધર્મમાં પ્રેરે છે તે કન્યાજી મિત્ર ગણાય છે. તેવો મિત્ર આ

સંસાર રૂપ ચારકમાંથી આકર્ષે છે. ” તપસ્વીના આ વચન સાંભળી ગુણુસેનને પોતાની કુમાર અવસ્થા સ્મરણમાં આવી, તે વિજ્ઞાસાથી બોલ્યો, “ ભગવન, તે ગુણુસેને તમને ધર્મ કરવામાં કેવી રીતે પ્રેર્યા હતા ? ” પછી અગ્નિશર્માએ ગુણુસેનનું પૂર્વ ચરિત્ર કહી સંભળાવ્યું. જે સાંભળી વિશાળ હૃદય ગુણુસેન હૃદયમાં ચિંતવન કરવા લાગ્યો. “ અહા ! આ અગ્નિશર્મા ખરેખર મહાત્મા બની ગયેલ છે. પૂર્વે કુમાર અવસ્થામાં મેં તેની અતિ વિટંબના કરી હતી, તેમને મહાન પરાલવ કર્યા હતા, તે છતાં તેઓ મારા જેવા પાપીને ધર્મનો પ્રેરક માને છે. ” આવું ચિંતવી ગુણુસેન સાક્ષુ વદને બોલ્યો, “ મહાનુભાવ, એ પાપી ગુણુસેન હું પોતેજ છું. આપના જેવા ઉત્તમ પુરૂષને દુઃખ આપનાર આ પાપી હજીએ મલિન જીવનને ધારણ કરી રહ્યો છે. ” મુનિ આશ્ચર્ય પામી બોલ્યા— “ શું તમે પોતેજ ગુણુસેન ? તમારા દર્શનથી મને હૃદયમાં પૂર્ણ સંતોષ પ્રાપ્ત થાય છે. કોઈને પિંડ પણ નહિ આપનાર આ કુરૂપી અગ્નિશર્માને આવી ઉત્તમ સ્થિતિમાં મુકનાર તમે છો. ” ગુણુસેન નમ્રતાથી બોલ્યો— “ મહારાજ, મારે માટે આપના વચનો અતિશયોકિત ભરેલા છે. પ્રાપ્ત કરીને મુનિ લોકો પ્રિયવંદ હોય છે. ચંદ્રમાંથી અંગારાની વૃદ્ધિ થાયજ નહિ. મહાપય, એ મારી પૂર્વની બાલચેષ્ટાની વાર્તા છોડીદો. હવે આપનું પારણું કયે દિવસે છે ? તે કૃપા કરી જણાવો. ” મુને તે દિવસે મારા ઘરની ભિક્ષા લેવાની કૃપા કરો. ” આપણે હાસ્ય કરતા બોલ્યા. “ રાત્ર, પાંચ દિવસ પછી મારું

પારણું છે. ત્યારે તે દિવસ આવશે ત્યારે જોઈ સર્થશું. દારણું
દે આ દણુ ઉવિતમાં કાલની વાતનો નિશ્ચય થઈ શકતો નથી.
તે ઉપર એક મહાનુભાવ નીચેનો લોક લખે છે.

“યમ્ય મૈત્રાં યમેન સ્યા દ્જ્ઞાનં વા મૃતનાદમૃતમ્ ।

મમ્યં કલ્પ્યંદઃ, કરિષ્યામ્ય પરઃ કયમ્” ॥ ૧ ॥

“જેને યમરાજની સાથે મૈત્રી હોય, અથવા જગત્તમ
અમૃતજોડું જાનડોય, તે માણસ “હું આ દામ દાણે કરીશ,”
હોમ કરી શકે છે. તે સિવાય બીજો કરી શકતો નથી.”

“હૃદયને દ્ર, આ ઉપરથી દોષપણ વાત બિધ્યને માટે નિ-
શ્ચિત કરવી એ થોડું નથી. તમારી મનોવૃત્તિ શુદ્ધ જોઈ અને
તાપસ વૃત્તિ તરફ બહિષ્ જોઈ પ્રાપ્ત કરીને આ વળત માન્યા-
પવાસનું પારણું તમારે ત્યાં થયે, પડીને દેવેચ્છા.” મુનિના
આ વચન સાંભળી રાત્ર શુભમેન અંતરમાં આનંદ ધરીને
ઘોડ્યા. “મહાનુભાવ, જો દોષ જાનને અંતરાય ન આવેતો
આપ મારી શિક્ષા ગ્રહણ કરવા દેવા કરજો.” આ પ્રમાણે
કરી રાત્ર શુભમેન કૃત્વપતિને સર્પારવાર આમંગળ આપી વસ્ત્ર-
લપુરમાં આવ્યો હતો. બીજો દિવસે મોટા આદંબરથી તેણે
કૃત્વપતિને સર્પારવાર શિક્ષા આપી હતી અને બહુ માનથી
તેમની મેવાશક્તિ કરી હતી.

પ્રિય વાંચનાર, આટલા પ્રસંગોમાંથી ઉત્તમ એક મહત્ત્વ
કરજો. શુભમેન કૃત્વગના ગંગથી ગંભતનો શોભીત થઈ ગયો
નો અને તેથી તે પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન ભુલી ગયો હતો.

તેણે પોતાના પુત્રવત્સલ પિતા પાસેથી ઉત્તમ પ્રકારના સફ-
 ગુણો મેળવ્યા હતા. રાજનીતિની સારી તાલીમ લીધી હતી,
 તથાપિ હરામી હનુરીઓના કુસંગથી તેના સર્વ ગુણો આ-
 વ્યથિત થઈ ગયા હતા. સ્વાર્થી હનુરીઓએ તેને ગંભ-
 તમાં લંપટ બનાવી દીધો હતો, આથી કરીને તેણે પોતાના
 પુરોહિત યજ્ઞદત્તા કુરૂપી પુત્ર અગ્નિશર્માની અનેક પ્રકારની
 વિટંબના કરી હતી, અને તે બિચારા ગરીબ બ્રાહ્મણને અત્યંત
 દુઃખી કર્યો હતો. આ ઉપરથી સર્વ સુર મનુષ્યોએ બોધ લેવા-
 નો છે કે સફગુણી અને કેળવાએલા માણસોએ કુસંગ કરવો
 નહીં. કુસંગનું મહાવિષ પંડિત અને મૂર્ખ બંનેની ઉપર
 અસર કરે છે.

રાજકુમાર ગુણુસેન તરફથી જ્યારે અતિ વિટંબના થવા
 માંડી, ત્યારે લાચાર અગ્નિશર્માએ સુવિચાર કરીને નગરનો
 ત્યાગ કર્યો અને કૌંડીન્ય તાપસનો આશ્રય લઈ પોતાના આ-
 ત્માનો ઉદ્ધાર કરવા તપસ્યા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. એ પ્રવર્તન
 સર્વ વીર પુત્રોએ અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે. મનુષ્ય ઉપર જ્યારે
 શારીરિક અથવા આર્થિક આપત્તિ આવે, ત્યારે તેમણે અગ્નિ-
 શર્માની જેમ આત્મસાધનનો માર્ગ ગ્રહણ કરવો જોઈએ.
 શર્માનો બોધ લેવાને ગુરુ ચરણનું શરણ લેવું એ સુખનો સર્વો-
 ત્તમ માર્ગ છે.

સફગુણી ગુણુસેન મહારાજ બની પૂર્વે પોતે જેને અનેક
 પ્રકારે દુઃખ આપેલું એવા અગ્નિશર્માને મળી અને એળખી
 પોતાના પૂર્વ દુશ્મનિત્તને માટે જે પશ્ચાતાપ કર્યો હતો તે સર્વ-

ને અનુકરણીય છે. દૃષ્ટિ દેવ યોગે 'કુસંગના' યોગથી અથવા દોઢ બીજા કારણથી દોઢ પણ દુરાચાર પોતાથી સેવાઈ જવાયો હોય તેને માટે પશ્ચાન્નાપ કરી તેનો સર્વદા ત્યાગ કરવો એ આર્યનીતિની ઉત્તમ રીતિ છે. એ રીતિને લઈને બધા આત્મા ત્રિકરણ શુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે. આર્જવકોટિન્ય કુળપતિની મહત્તા અમિશર્માની પ્રજાગ દ્વંદ્વા અને શુભનેન રાજાની ધાર્મિક વૃત્તિ એ મદાશુભો આ પ્રસંગમાંથી પ્રાપ્ત છે અને અનુકરણીય છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

અંતરાય.

રાજ મેહેલમાં દોડાદોડ થઈ રહી છે, પૈંચ લોકો ઉપચાર કરવાને હાજર થયા છે, એક તરફ વિવિધ જાતના ઔષધો વટાય છે, બીજી તરફ ઔષધીઓ લેવાને ગોરેશ્વાર દોડી રહ્યા છે. કડવા મધુરા અને કપેલા ક્વાથો જની રહ્યા છે, સર્વ રાજપુરુષના ચહેરા ચિંતાતુર દેખાય છે, અંતઃપુરમાંથી દાસીઓ તપ્તીયત પુષ્પવાને વારંવાર આવ્યા રહે છે, ક્વાથ, લેપન, ચુર્ણ અને ગુટિકાઓ જથ્થાબધ તૈયાર થાય છે, રાત્રી, રાજકુટુંબ અને વક્ષાદાર નોકરોના નેત્રોમાંથી અશ્રુધારા આવે છે, સર્વ રાજકીય પરિવાર પોત પોતાનું દુર્લભ છોડી ચિંતાતુર થઈ બેઠા છે, છટીદારો, કંચુકિઓ અને રસોઈઆઓ શૂન્ય ચિત્તે રૂંધાઈ રહે છે, રાજવૈશવના વિલાસો અને સર્વ જાતનો ક્રોડાઓ બંધ થઈ રહ્યા છે.

આ વખતે એક તાપસ રાજદારમાં લિક્ષા લેવાને આવ્યો. તે મહાપય તપના ઊંચ તેજથી ચળકતો હતો. તપસ્યાના પ્રભા-
થી તેના મુખ ઉપર શાંતતા અને સૌમ્યતા છવાઈ રહી હતી.
એક હાથમાં લિક્ષાપાત્ર ધરેલું હતું અને તેની દૃષ્ટિ સ્થિર અને
શાંત હતી. તેને રાજદારમાં પ્રવેશ કરતો જોઈ ત્યાં રહેલા રાજ-
સેવકો અનેક તર્ક કરતા હતા. કોઈ તેને એક સામાન્ય લિક્ષુક
જાણુતા હતા. અને કોઈ તેને મહારાજની તબીયત મંત્ર પ્રયોગથી
મુધારવા આવેલો ધારતા હતા. કોઈએ તે પવિત્ર તાપસને અ-
ટકાવ્યો નહિ. તેણે લિક્ષાપાત્ર સાથે અંદર પ્રવેશ કર્યો, ત્યાં
ઊપરની ગડબડ તેના જોવામાં આવી. રસનાઈદ્રિયને જિતનારો
તે નિઃસ્પૃહ તાપસ તરત ત્યાંથી પાછો વળ્યો, અને સીધે માર્ગે
પોતાના સ્થાન તરફ ચાલ્યો ગયો. લિક્ષા નહિ મળવાથી કે
કોઈએ પોતાનું માન નહિ કરવાથી તેના હૃદયમાં કષાયનો કાંઈ
પણ વિકાર ઉત્પન્ન થયો નહિ.

પ્રિય વાચકવૃદ્ધ, આ આકસ્મિક પ્રસંગ જાણવાની
તમારી ઇચ્છા થઈ હશે. જો તે ઇચ્છા તૃપ્ત કરવી હોય તો તેનું
આ સ્પષ્ટીકરણ ધ્યાનમાં રાખજો. ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરનો મહા-
રાજા આજે અચાનક આજારી થઈ પડ્યો છે. તેના મસ્તકમાં
મહા વેદના પ્રગટ થઈ આવી છે. એ વેદનાના ખખર સાંભળી
તેના રાજકુંડુંમાં ભારે શોક પ્રસરી ગયો છે. તેના ઉપચાર
કરવાને માટે વસંતપુરના પ્રખ્યાત વૈદ્યોને બોલાવવામાં આવ્યો
છે અને તેને શમાવવાના અનેક ઉપચાર ચાલે છે.

આ વખતે જે તપાસ રાજમહેલમાં આવ્યો હતો તે અગ્નિશર્મા હતો. મદારાજ ગુણસેન ત્યારે કુલપતિના આશ્રમ માં ગયેલો, ત્યારે પારણાને માટે તેને આમહુ કદી આવ્યો હતો, તેથી તે પારણાની શિક્ષા લેવાને ગુણસેનના રાજદ્વારમાં આવ્યો હતો. રાજ ગુણસેનને અચાનક શિરોવેદના યજ્ઞ આવી અને તેથી તેના દરબારમાં મોટી ગડગડ ચાલી રહી હતી, આથી તે પવિત્ર તાપસ શિક્ષા વગર પાછો ફર્યો હતો. એક માસના ઉપવાસે એકજ ધરથી પારણું કરવાનો તેનો નિયમ હતો. તેથી તાપસ અગ્નિશર્માએ પાછા વળી જીજ્ઞાસાના ઉપવાસ કરવાની ધારણા કરી હતી. રાજ ગુણસેન શિરોવેદનાથી પીડિત હોવાને લઈને તે તાપસના પારણાની વાત તદન ભુલી ગયો હતો.

હવે પવિત્ર તાપસ અગ્નિશર્મા ગુણસેન રાજના ઉત્તારથી પાછો વળી પોતાના આશ્રમમાં આવ્યો, તાપસોએ તેને વક્ષાની પામેલો જોઈ પુછ્યું કે “ મુનિ, શું ગુણસેન રાજને ધર નમારું પારણું ના થયું ? ” અગ્નિશર્માએ ઉત્તર આપ્યો “ રાજ પોતે દોગથી પીડિત છે અને તેથી બધું રાજકુટુંબ અને રાજપરિવાર શોકાતુર છે, તેથી શિક્ષાનો યોગ થાય એવું મને લાગ્યું નહિ, એટલે હું પાછો ચાલ્યો આવ્યો છું ” તાપસના આ વચનો સાંભળી જીજ્ઞાસા તાપસોએ કર્યું, “ બદ્ધ, તમે કહો છો, તે સત્ય છે. રાજ ગુણસેન બદ્ધરો તાપસ બદ્ધ છે. તેમાં ખાસ કદીને સંભારી ઉપર તેની વિશેષ પ્રિતિ છે. ” “ હા, એ વાત સત્ય છે. ” એવું જણાવી જે વાત બની તે સારાને માટે બની છે. અને મારા

તાપમાં વિશેષ લાભ થશે ” આ પ્રમાણે કહી તાપસ અગ્નિશર્માએ બીજા માસના ઉપવાસ કરવાનો સંકલ્પ કર્યો હતો.

આ તરફ રાજા ગુણસેન વૈદોના ઉપચારથી સ્વસ્થ થયો હતો. તેની સિરોવેદના તદ્દન શાંત થઈ ગઈ; જ્યારે તેની પ્રકૃતિ સર્વ રીતે સ્વસ્થ થઈ, એટલે તેના આસ્તિક હૃદયમાં અગ્નિશર્મા તાપસના પારણાની વાત યાદ આવી. તરત તેણે પોતાના સેવકોને બોલાવીને પુછ્યું, “ કોઈ મહામુનિ આપણા દરબારમાં ભિક્ષા માટે આવ્યા હતા કે નહીં ? ” સેવકોએ નમ્રતાથી કહ્યું, “ મહારાજ, એક તપસ્વી મુનિ ભિક્ષા માટે આવ્યા હતા, પણ આપની તબીયત સારી ન હોવાથી સર્વ રાજકુળ આકુળ બચાકુળ હતું. એથી કોઈએ તેમને આદર આપ્યો ન હતો. ” સેવકોના આ વચનો સાંભળી રાજા ગુણસેન અપશોષ કરવા લાગ્યો. “ અરે ! હું કેવો અધન્ય અને પુણ્યહીન ! મારે ઘેર કલ્પવૃક્ષ સ્વતઃ આવ્યું, પણ તે મને કુળ આપ્યા વગર ચાલ્યું ગયું. સુકૃતી પુરૂષોને એવા મહાત્માઓનું પારણું પુણ્યનું કારણ થાય છે, તેજ પારણું મારા જેવા પાપીને પુણ્યનું વારણ થઈ પડ્યું. ” આ પ્રમાણે ચિંતવતા રાજા ગુણસેનના મુખમાંથી નીચેના શ્લોક પ્રગટ થઈ આવ્યો—

“ મેષજૈઃ શાંતિમાયાતા શિરસો વેદના મમ ।

મનસો વેદનાયાસ્તુ શમને ઽ સ્યા ન મેષજમ્ ” ॥ ૧ ॥

“ મારા મસ્તકની વેદના ઓષધોથી શાંત થઈ, પણ હવે આ મારા મનની વેદનાને શાંત કરવાનું ઓષધ નથી. ૧

વચનો મારે સાંભળવા પડશે. ” આ પ્રમાણે હૃદયમાં અનેક વિચાર કરતો અને આત્મનિંદા ઉચ્ચારતો તે બ્રાહ્મણ તપોવનના આશ્રમ ખાસે આવી પહોંચ્યો હતો.

વાંચનાર, આ પ્રસંગ તમને અદ્ભુત લાગ્યો હશે. એ ચિંતાનુર બ્રાહ્મણ કોણ હશે ? અને તે તપોવનમાં શા માટે આવ્યો હશે ? એ શંકાઓથી તમારું હૃદય આનુર થતું હશે. તેથી તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાની આવસ્યકતા છે.

રાજા શુણ્વસેન અગ્નિગર્ભાને બીજાવાર પારણું કરાવવાનું આમંત્રણ આપી ઘેર આવ્યો હતો. ત્યાં જ બીજા માસ પુરો થયો, ત્યાં જ તાપસ્ય અગ્નિગર્ભા શુણ્વસેનના દરબારમાં ભિક્ષા લેવા આવ્યો. તે પૂર્વે એક બાતમીદારે આવી રાજા શુણ્વસેનને બળદ આપ્યા હતા કે “ પર્વતની સંધિ ઉપર રહેલી તમારી મેના મહાલમાં રહેલી તે સમયનો લાગ જોઈ માનમાં નામના શત્રુ રાજાએ અર્ક-માત્ર આપી તેની પર ધસાશે ક્યો અને તેથી તમારી મેના તેને તાણે થઈ ગઈ છે. તે રાજાએ તમારા ઝેનિ-દાને દબાવી તેની ઉપર પોતાના નામનો નિયોગ કર્યો છે ” આ પ્રમાણે તે બાતમીદારના વચન સાંભળી માની શુણ્વસેન ક્રોધાનુર થઈ ગયો. તરત તેના નેત્ર રાતાં થઈ ગયાં અને ક્રોધથી હાક ફરકવા લાગ્યો. તેજ વળતે પૃથ્વી પર હાથ પડાવી તેણે શબ્દ વગાડવાની આજ્ઞા કરી અને સુદ્ધની નૈયારી કરાવી. તેના રાજવાદના નાદથી હાથી, વાઘ, રથ, અને પેદલમેના સમગ્ર થઈ ગઈ, તરફાલ પોતે પણ બિચા રથમાં બેસી તૈયાર થયો અને ચતુરંગ મેના સાથે પ્રયાણ કર્યું.

રાજા શુભસેનના દરબારમાં આ તોફાન જોઈ મુનિ અગ્નિ-
શર્મા તરત પાછા વળ્યો, અને પોતાને આશ્રમે આવી તેણે શુર-
સમક્ષ ત્રીજા માસના ઉપવાસનું મહાવ્રત અંગીકાર કર્યું હતું.

જ્યારે રાજા સૈન્ય સાથે નગરની બાહર નીકળ્યો, ત્યારે
સમય બહુનારા પુરૂષોએ રાજાને જણાવ્યું કે, ‘ આજે પેલા
અગ્નિશર્મા તપસનો પારણાનો દિવસ છે. આ બખર સાંભળ-
તાંજ રાજાએ પોતાના સેવકોને બોલાવી કહ્યું કે, તે મહામુનિ
આવ્યા છે કે નહિ ? તેની તપાસ કરો. સેવકોએ નમ્રતાથી
જણાવ્યું, “ મહારાજ, જ્યારે આપ યુદ્ધની તૈયારી કરવામાં
આસક્ત હતા, તે વખતે તે મહાત્મા બધી ગડબડ જોઈ નીચે-
શીજ પાછા વળ્યા હતા.” આ બખર સાંભળતાં શુભસેનને અતિ
અસહ્ય થઈ આવ્યો અને તે તત્કાલ તેજ રથમાં બેસી તપો-
વનમાં હોડી આવ્યો હતો. તેણે રથમાંથી ઉતરી અગ્નિશર્માના
સરણમાં વંદના કરી અને પોતાના અપરાધને માટે તે વારંવાર
સમા ભાગવા લાગ્યો. તેમજ પોતાના પાપી આત્માને ધિક્કા-
રવા લાગ્યો. તેણે અગ્નિશર્માને તે વખતે બિક્ષા લેવાનો અતિ-
આમહુ કર્યો, પણ એ દૃઢતાધારી મહાશયે પોતાના નિયમનો
ભંગ કરવાની ના પાડી. જ્યારે રાજાએ દીનતાથી આજીજી
કરી, ત્યારે તેણે આવતે માસે તેને ઘેર પારણું કરવાનું પાણું
પ્રસ્તુત આપ્યું હતું. આ વખતે લજ્જાને લઈને શુભસેન કુલ-
વૃત્તિ પાસે જઈ શક્યો ન હતો. પછી પોતાના શત્રુ માનસંગ
રાજાનો વિજય કરવા એકલા સૈન્યને મોકલી પોતે રાજમહેલમાં

સંભળાવી હતી. પછી તેણે પોતાનો શુભસેન તરફનો રોષ પ્રગટ કર્યો હતો. તે તાપસોએ તે વાત કુલપતિને જણાવી. તે ઉપરથી કુલપતિએ અગ્નિશર્માની પાસે આવીને કંઈ કે “ભદ્ર, રાજા એ વર્ણશર્માના શુર છે, તેની ઉપર આંધા રોષ ન કરવો જોઈએ. આવા રોષથી તે તારા તપનો પ્રભાવ શુભાચી છે.” આ પ્રમાણે કહી કુલપતિ પોતાના આશ્રમમાં આન્યા હતા અને બીજા તાપસો પણ પોતાના પોતાના રથાને આજ્યા ગયા હતા.

પુત્ર જન્મના મહોત્સવથી ગજા શુભસેન મુનિના આશ્રમજીવની વાત જાણી ગયો હતો. પણ થોડીવાર પછી તેને તે વાત થઈ આવી એટલે તેણે સેવકોને બોલાવીને પૂછ્યું, ત્યારે સેવકોએ રાજાને જણાવ્યું કે, તે બિશુક આવી ઉત્સવની મહમદ જોઈ પાછા આજ્યા ગયા હતા. આ બાબત આશ્રમનાં ગજા અતિશય મોક્ષાતુર થઈ ગયો હતો, હવે પોને તેમને પોતાનાં મુખ્ય સ્વર્ગી શકે તેમ ન હતો. તેના હૃદયમાં તે વિપ્વળ ગાઢ ચિંતા પ્રગટ થઈ આવી અને હવે ‘શું કરવું’ ? તેને માટે હૃદયમાં દોષ પામવા લાગ્યો.

આ વખતે તેણે વિચાર્યું કે “એ તપસ્વીને શાંત કરવા કોઈ ઉત્તમ માધ્યમને મોકલું” તો વધારે ઉચિત ગણાય. ” આ ઉપરથી તેણે એમદેવ બ્રાહ્મણને સર્વ દુર્ગત જણાવી તે તાપસની પાસે મોકલ્યો હતો.

એમદેવ રાજાનો પુરોહિત હતો. તે સ્વશાંત શાંત અને નિર્વિગ્નાઈ હતો. ગજાએ તપસ્વીનો ત્રણવાર અનાદર કર્યો

છે, એ વાત જાણી સોમદેવ તે તપસ્વીની પાસે જવાને ખુશી નહોતો. માત્ર રાજાની આજ્ઞાને તાબે થઈ તેને ત્યાં જવાની ફરજ પડી હતી. આથી તે તપોવનને માર્ગે ચિંતા કરતો જતો હતો.

પુરોહિત સોમદેવ અગ્નિશર્માની પાસે આવ્યો. તેણે પવિત્ર હૃદયથી એ તાપસને વંદના કરી. દર્ભના આસન ઉપર બેઠેલા તે તાપસે તે પ્રાદ્યક્ષને પોતાની રક્ત દ્રષ્ટિથી અવલોક્યો. સોમદેવ વિનયથી બોલ્યો—“ભગવન્, આપ શરીરે ક્ષીણ કેમ દેખાઓ છો ? ” “ બીજા ઉપર નિર્વાહ કરનારા તપસ્વીઓના શરીર કૃશજ હોય છે. ” તાપસે કટાક્ષ વચનથી કહ્યું “ શું આપના જેવાને આહાર આપનાર લોકો આ નગરમાં નથી ” પુરોહિતે હાઈ જણાવવાની ઇચ્છાથી જણાવ્યું. તાપસ રોષ દર્શાવી બોલ્યો—“ એક ગુણુસેન રાજા સિવાય બીજો કોઈ આહાર આપનાર નથી. ” પુરોહિતે ઈતેબરોથી પુછ્યું “ મહાનુભાવ, એ ધર્મી રાજાએ તમારે માટે શું કર્યું હતું ? ” તાપસ રોષથી બોલ્યો—“ એ રાજા ખરેખરો ધર્મી છે અને ઋષિઘાતક પણ છે. ” તાપસના આવા ક્રોધયુક્ત વચન સાંભળી બીજા તાપસે તેને જણાવ્યું કે, “ રાજા ગુણુસેન ઉપર આ તાપસ અગ્નિશર્માએ અનશન કર્યું છે અને તેને માટે નઠાડું નિદાન ધાર્યું છે ” તે તાપસના આવા વચન સાંભળી સોમદેવ ભય પામી ત્યાંથી આવ્યો આવ્યો અને તેણે રાજાની આગળ તે સર્વ વૃત્તાંત જણાવ્યો. આ વૃત્તાંત વિદિત થતાં ગુણુસેન ચોકાતુર થઈ ગયો અને તરત પોતાના અંતઃપુર સાથે તે તાપસને નમસ્કાર કરી મોક્ષ કરવા તપોવનમાં આવ્યો. કોઈ તાપસે આવી અગ્નિશર્મા

ને રાજાના આગમનના ખૂબર આખ્યા એટલે તે રાવાનુર
 ઋષિએ પોતાના ગુરુને જોલાવીને કહ્યું કે, “ નિષ્કારણ વૈરી
 એવા આ રાજાનું ગુણ જોવાને હું ઇચ્છતો નથી. તેને જે તે
 ઉત્તર આપી પાછો વિદાય કરો.” શિષ્યનો આવો મહા રોષ
 જોઈ કુલપતિ પોતે રાજાની પાસે આવ્યા અને રાજાને પોતાના
 આશ્રમમાં લઈ ગયા તેમણે પ્રેમ દર્શાવી રાજાને કહ્યું, “ રાજેન્દ્ર
 તમે અતઃપુર સાથે અહીં આવ્યા તે તમે વિગ્રેષ પડતું કર્યું
 છે. આપ રાજાને તેમ કરવું ઘટે નહીં.” રાજાએ નમ્રતાથી કહ્યું,
 “ ભગવત્ તે વિષે મારા મનમાં કંઈ પણ નથી, પરંતુ મારા
 નિમિત્તે આ ઋષિનો ઘાત થાય છે તે અનુચિત છે. કોઈ ઉપાય
 વડે મને એ પાપમાંથી મુક્ત કરો.” કુલપતિ ગંભીરતાથી
 જોડ્યા—“ રાજન્ એ તાપસ દુરાચરી છે. તે હુમાયુ કઠોર ધ્યાન
 કરે છે માટે કોઈ પણ ઉપાયથી તે સાધ્ય થઈ શકે તેમ નથી. જો
 તમારા મનમાં તેને વંદન કરવાની ઇચ્છા હોય તો તેને દુરથી
 માત્ર વંદન કરી ગાડ્યા જાઓ ” કુલપતિના આવા વચન
 સાંભળી રાજા ગુણુસેન અગ્નિશર્મા તાપસત્રી પાસે આવ્યા અને
 દુર તેને વંદના કરી કુલપતિને પ્રજ્ઞામ કરી હૃદયમાં કચવાતો
 વસંતપુરમાં ચાલી આવ્યો હતો. પાછળથી તેના જાણવામાં
 આવ્યું કે, “ અગ્નિશર્મા નિદાન કરી પોતાનું વેર લેવા ઇચ્છે
 છે.” આથી રાજા ગુણુસેને વિચાર કર્યો કે, હવે આ નગરમાં
 રહેવું યોગ્ય નથી. અહીંથી ચાડ્યા જવું વધારે ઉત્તમ છે.
 આવું વિચારી મહારાજા ગુણુમેન પોતાના સર્વ પરિવાર સાથે
 વસંતપુર છોડી પોતાની રાજધાની શ્રિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરમાં

આવી પહોંચ્યો હતો અને ત્યાં સર્વતોભદ્ર નામના રાજમહે-
લમાં આવી વસ્યો હતો.

વાંચનાર, અગ્નિશર્મા તાપસની પ્રથમની વૃત્તિને માટે
તને બહુ માન થયું હતું તે યોગ્ય હતું. તેવી વૃત્તિને માટે તું
કાયમ બહુ માન રાખજે. પણ પાછલથી તે તાપસ પોતાની
પવિત્ર વૃત્તિમાંથી ચલીત થયો હતો. એ અધમ વૃત્તિનો અના-
દર કરજે. ઉત્તમ પ્રકારની તપસ્યા કરી-છેવટે તે તપસ્યાનો
નિદાનથી ગેરઉપયોગ કરવો એ લઘુ અને કઠોર વૃત્તિ છે.
આર્હત શાસ્ત્રમાં તેવી વૃત્તિને મિથ્યાત્વનો વિલાસ કહેલો છે.
પવિત્ર જૈન મુનિઓ તપસ્યા કરતા પણ તેવી અધમ વૃત્તિ
રાખતા ન હતા, તેથી તપસ્યાથી કર્મ નિર્જરા કરી મોક્ષના
અધિકારી થતા હતા.

બળી આ પ્રસંગે “ અગ્નિશર્મા જેવા ઉગ્ર તપસ્યાવાળા
તાપસને એવી વૃત્તિ શામાટે થઈ હતી ? ” તેનો વિચાર કર-
વાથી જણાઈ આવશે, કે તેના હૃદયમાં ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો હતો.
ક્રોધરૂપ મહાઅગ્નિએ તેની સાત્વિક વૃત્તિને દહન કરી નાંખી
અને તેનામાં તામસીવૃત્તિ પ્રગટ કરી હતી. અગ્નિશર્માએ જેવી
રીતે ઇદ્રિયો ઉપર વિજય મેળવ્યો હતો, તેવી રીતે તે મન
ઉપર વિજય મેળવી શક્યો નહોતો. જો તેનામાં મનોજય કર-
વાની મહાશક્તિ પ્રગટ થઈ હોત તો તેની અંદર રોષને અવ-
કાશ મળતજ નહિ. જ્યારે ક્રોધનો પ્રચંડ વેગ તેના મનમાં
પ્રગટ થયો, ત્યારે તેની દષ્ટિમાં વિકાર ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. પૂર્વે
તેની જે દષ્ટિ રાજા શુણ્વસેનને એક પરમ ભક્તરૂપે જોતી હતી,

તેજ દષ્ટિ અત્યાદે તેને શત્રુ તરીકે જુવે છે. એ બધો પ્રભાવ ક્રોધનોજ છે. તેથી ઉત્તમ હવેઓ દુશ્મણાં ક્રોધ ન કરવે, એ ફર કપાયથી સર્વદા દર રહેવું. એજ પ્રતિજ્ઞા આ પ્રસંગ-મંથી ગ્રાહ્ય છે અને શિશ્નલીય છે.

પ્રકરણ ૭ મું.

અપૂર્વ લાભ.

એક મુંદર ઉગ્રાન વિવિધ વૃદ્ધાથી ખીલી રજુ છે. વિવિધ પક્ષીઓના ધ્વનિથી શબ્દાર્દ્રત થઇ રજુ છે. આસપાસ ખીલી નીકળેલા પુખ્તો ઉપર જામરાઓ શુંભરવ કરી રહ્યા છે. શીતલ અને મુગંધી પવન મંદ મંદ વાય છે. આ મુંદર ઉગ્રાનમાં એક મદ્દાત્મા શિશ્નના પરિવાર સાથે આવી ઉતર્યા છે. તેમની આ-કૃતિ લગ્ય અને તેજસ્વી છે. ચરીર ઉપર અનગારંપણના ચિન્હો રહેલા છે, તથાપિ તેમાં રાજતેજના પ્રકાશ જોવામાં આવે છે. ચારીરિક ચિન્હો ઉપરથી 'તેઓ સર્વર્થિ છે,' એમ કપટ જણાય છે.

આ વખતે એક રાજ્ય પોતાનો પરિવાર લઇ ત્યાં આવ્યો. તે વિનયથી તે મદ્દાત્માને વંદન કરી આગળ બેઠો. તેની વિનીત આકૃતિ જોઇ તે મદ્દાત્મા પ્રસન્ન થયા અને તેની તરફ પ્રેમદ્રષ્ટિથી અવલોકન કર્યું. તેની પ્રસન્નદ્રષ્ટિ પડવાથી તે

રાજા પોતાને કૃતકૃત્ય માનવા લાગ્યો અને તે કાંઈપણ પ્રશ્ન કરવાની ઇચ્છા કરવા લાગ્યો.

વાંચનાર, આ બંને પુરૂષોને ઓળખવાને ઇતેજર થયા હશે તેથી આ સ્થળે તેનું વિવરણ કરવાની આવશ્યકતા છે. જે મહાત્મા આ ઉદ્યાનમાં આવેલા છે, તે વિજયસેન નામે રાજવંશી સૂરિ છે. દ્વાદશાંગીને જાણનારા, ચતુર્જાની, યુવાન અને મનોહર છે. તેમણે યુવાન વયમાં જ ચારિત્ર લીધું છે. ચારિત્ર ધર્મને યથાર્થ પાળવાથી તેઓ આ બુમિરૂપ ભામનીના મંડન રૂપ અને જંગમ ક્ષમારૂપ છે. જે ઉદ્યાનમાં તેઓ સમોસર્યા છે, તે અશોક ઉદ્યાન કહેવાય છે. કારણ કે, અશોકદત્ત નામના શ્રેષ્ઠીએ તે રચાવેલું છે. જે રાજા તે મહાત્માને વંદન કરવાને આવેલો છે, તે ક્ષિતિ પ્રતિષ્ઠિત નગરનો મહારાજા ગુણસેન છે. અગ્નિશર્મા તાપસના કોપથી હૃદયમાં ખેદ પામતો ગુણસેન પોતાનું રાજ્યકાર્ય ઉંચે મને કરતો હતો. તાપસના કોપનું કારણ પોતે બન્યો છે, એથી તેના હૃદયમાં સર્વદા અસંતોષ રહેતો હતો.

એક વખતે રાજા સલામાં બેસી ધર્મવાર્તા કરતો હતો, તેવામાં તે આસ્તિક નરપતિએ સલા વચ્ચે પ્રશ્ન કર્યો—“કુલીન, યોગમાર્ગમાં લીન, સર્વ ગુણોથી યુક્ત એવા કોઈ ગુરુ કોઈના જોવામાં આવ્યા છે ? ” રાજાનો આ પ્રશ્ન સાંભળી કંદ્યાણુક નામના એક પુરૂષે વિનયથી જણાવ્યું, “ મહારાજા, આજે મેં એક ગુરુને જોયા છે. તે આપના કહેવા પ્રમાણે બરાબર ચિત્તમ ગુરુ છે. તેઓ અશોકદત્ત શ્રેષ્ઠીના અશોક ઉદ્યાનમાં

દે હું તેમને નમસ્કાર કરવા જતો હતો. ત્યાં મેં એક પ્રદાશ જોયો અને જયધ્વનિ ત્રાંબજ્યો. તે શુદાની અમીષે મુગધી જલ તથા પુષ્પની વૃષ્ટિ મારા જોડમાં આવી અને દેવતાએક દેવતાઓ ને મુનિઓની સ્તુતિ કરતા નજરે પડ્યાં. તે દેખાવ ઉપરથી મારા જાણવામાં આવ્યું કે “ આ મહાત્માઓને કેવળ-જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયેલું છે. ” અને તેનો આ ઉત્સવ થાય છે. ” આ પ્રમાણે જાણી મેં તે દેવળી મુનિઓ કે જોયો રત્નમય સિદ્ધા-સન ઉપર બેઠા હતા, નેમને મેં પ્રશ્ન કર્યો “ ભગવાન મારો મિત્ર શામલિનુ ક્યાં હશે ? અને તેની સાથે મારો ગાઠ કનેડ થવાનું શું કારણ હશે ? ” કેવલી જ્ઞાનથી અવસો-દન કરી બોલ્યા “ ભઈ, આ નગરમાં ઉપદત્ત નામે એક ધોળી છે. તેને મધુપિંગલા નામે એક કુતરી છે. સંમર્દની નામની નદીના કાંઠા ઉપર ને કુતરીના ગર્ભથી તારો મિત્ર કુ-તરી થઈ આવત્યો છે. તેને ધોળીના ગર્ધરાની ખરીયોના ઘાતના ભય માટે બંધેલો છે અને તે બુખ્યો થયો છે.

પૂર્વજીવને વિષે કુમ્ભમુરમાં કુમ્ભમસાર નામે એક ગૃહસ્થ રહેતો હતો. તેને શ્રીકાંતા નામે ઓ હતી. તેનાથી તે બંધન થયો હતો, તે પૂર્વ જવના અજમાયથી તેની પર તારો કનેડ થયો છે અને તે અગ્રાપિ ગ્રમતો નથી. ” કેવલીના આ વચન સાંભળી મને મોહ ઉત્પન્ન થયો. અને પત્રી ને સ્થાનને દેવાને માહુત્ર મોકલ્યા, માનુસો તેને હર્ષને આપ્યા, તે વખતે માંખીઓ અને જગાઓથી આવૃત્ત થયેલો તે સ્થાન મારા જો-વામાં આવ્યો. તે સ્થાન મને જોઈ ઉઝી ટાક કરવા લાગ્યો અને

તેના નેત્રોમાંથી અશ્રુધારા ચાલવા લાગી, તે જોઈ મેં કેવળી ભગવાનને પૂછ્યું કે, “ આ શું કહે છે ? ” કેવલીએ કહ્યું “ એ તારા પૂર્વ સ્નેહનો પ્રભાવ છે.” પછી મેં પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો “ ભગવાન, પૂર્વના કયા કર્મનાં વિપાકથી આની આવી સ્થિતિ થઈ છે.” કેવળીએ ઉત્તર આપ્યો કે, “ જાતિ મદનું આ પરિણામ છે. આની પહેલાના ભવમાં એ પુરોહિતનો પુત્ર થયો હતો. તેથી તારી મૈત્રીને યોગે કુલ, જાતિ, ખલ અને ઐશ્વર્યના ગર્વથી તે પૂર્ણ થયો હતો. એક વખતે વિયોગીને પરિતાપ કરનારી વસંતઋતુ આવી, આ ઋતુમાં એક વખતે તે ફરવા નીકળ્યો, તેવામાં વચ્ચે ઘોડા એવા ઘોળીઓનો ચર્ચરીધ્વનિ તેના સાંભળવામાં આવ્યો. તે સાંભળી પોતે નાખુશ થઈ ગયો અને તરત તો સત્તાને લઈને તે બધા ઘોળીઓને દુઃખી કર્યા હતા. તેઓમાં ઊપદત્ત નામનો જે ઘોળી હતો, તેને તો પકડીને તેણે કારાગૃહમાં પુરી દીધો. જ્યારે વસંતઋતુ નિવૃત્ત થઈ ત્યારે સ્વર્ગનોએ નિન્તિ કરી ઊપદત્ત ઘોળીને છોડાવ્યો હતો. આથી તારા મિત્રે નીચ કર્મ બાંધ્યું હતું. એ કુતરાની જેમ હૃદયમાં અભિમાન ધારણ કરતો હતો, તેથી આ ઊપદત્તને ઘેર કુતરો થઈને અવતર્યો છે અને દુઃખી થાય છે,”

પછી મેં કેવળીને પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો “ ભગવાન, હવે આ જીવને ભવિષ્યમાં કેવા કેવા ભવ થશે ? ” મારા આ પ્રશ્ન ઉપરથી કેવલી બોલ્યા, “ ભદ્ર, આ તારો મિત્ર એજ ઘોળીને ઘેર પાછો ખેંચી લેશે. તે ઊપદત્તનો સંબંધી માતૃદિગ્ધ નામે એક ચંદ્ર છે. તેને નદિકા નામે સ્ત્રી છે. તે સ્ત્રીના ઉદરથી નપુંસક

ધર્મ ક્રિયપત્ર થયે, તેને સિંહ મારી નાંખયે. પછી તે ચંડાલને
 ઘેર પાછો પુત્રી થઈ આવતરયે. તે પુત્રી સ્પર્ધાથી મૃત્યુ પામી
 જયે. પછી ક્રિષ્ણની દામીમાં નપુંસક થયે. ત્યાં અગ્નિથી બળી
 મરયે પછી પુત્રી થયે, તેને કાંઈ કાંઈ મારી નાંખયે. તે ક્રિષ્ણ
 દત્તને કાંઈકની નામે એકંત્રી છે. તેના ઉદરથી પાછો પુત્રી
 થઈ આવતરયે તે જગદે સુવાન થયે, ત્યાં પ્રસવ વખતે તેનું
 મરણ થઈ જયે. પછી પાછો તેનો જ પુત્ર થયે. તે ગાદ્યવયમાં
 નદીને તીરે પેદાશયે, તેવામાં ક્રિષ્ણદત્તનો કાંઈ શત્રુ આવી તેને
 નદીમાં ટુખાડી દેયે. પછી એ બાળ્ય જીવ હોવાથી જલમાં મૃત્યુ
 પામી બાળ્ય દેવતા થયે. તે બંને આનંદ નામના તીર્થકરની
 દેશનાથી પ્રતિજ્ઞા પામી અનંત જીવો કરી રાગ થયે. તે
 બંનેમાં વારણ મુનિ પામે જગ અંજીકાર કરી મોક્ષે જયે.”

કેવળીના મુખથી આ પ્રમાણે મારા મિત્રનું વૃત્તંત્ર સૂચ-
 મળી મારા હૃદયમાં વેરગ્રસ્ત ઉપત્ત થઈ જમાલ્યો. પછી દિગ્દેવ
 નામના ગણધર પામથી મેં દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે. મારા આ સં-
 વેગનું નિમિત્ત કારણ આ પ્રમાણે છે. હું રસોત્તમ ગુરુદેવ, પ્રથમ
 મેં જે કંઈ કર્યું કે ‘શાશ્વત ધ્યાન છતાં અંતરને જિનવગવને
 કંકેલ ઉપાર છતાં તેમાં કોણ યત્ન ન કરે’ એ વાત સાંગ્યો.
 જેમાં જન્મ, મૃત્યુ, જરા, મૃત્યુ નથી, તેમજ જગત્તીથી ફરીવાર
 આવવું પડવું નથી, એવું જે સ્થાન તે શાશ્વત કં તેવાય છે.
 તેવા શાશ્વત ધ્યાનને મેળવવાના ઉપાય જિના મારા ધર્મ
 છે. તે માધુ ધર્મ અને ગૃહસ્થ ધર્મ એવો જ પ્રકાર છે. તેમાં માધુ ધર્મ દયા, સત્ય, આરતેય, જીવ અર્થ,

ભાગ, તપ, ક્ષમા, મૃદુતા, સરલતા અને શૌચ એવા દશ પ્રકારે
 થાય છે. એ સાધુધર્મના દશ પ્રકાર તે અધિકારની શ્રેણીને
 દુરનારા દશ ઘોડા રૂપ છે. તેઓ સ્વર્ગના અશ્વનો પણ તિર-
 કાર કરનારા છે. બીજે આવક ધર્મ બાર પ્રકારે છે. તે સર્વ
 પ્રકારક ધર્મથી ક્ષીણ થઈ ગયેલો પણ સાધુ ધર્મથી વારંવાર
 પુનઃ થાય છે. પાંચ અણુવ્રત ત્રણ ગુણરૂપ વ્રત અને ચાર શિક્ષા-
 વ્રત એમ બાર પ્રકારે ગૃહસ્થ ધર્મ છે. હિંસા, મૃષાવાદ, અહ-
 મ્સાદાન, અપ્રદા અને પરિગ્રહ એ પાંચ મોટાની અપેક્ષાએ
 નિષિદ્ધ અણુવ્રત છે. દ્વિશિ પરિમાણ, ભોગોપભોગ પરિમાણ
 અને અનર્થ દંડ વિરમણ એ ત્રણ ગુણવ્રતો છે. સામાયિક, દે-
 શાવકાશિક, પોષધ અને અતિથિસંવિભાગ-એ ચાર શિક્ષા-
 વ્રત છે. ચંદ્ર અને સૂર્ય જેવા આ બંને ધર્મનું સ્થાન સમ્યગ્
 દર્શન છે. જેની અંદર એ સર્વ રહેલું છે. જિન ભગવંતે કહેલ
 જીવાદિ તત્ત્વોની અંદર સ્વભાવથી કે સુગુરના ઉપદેશથી જ
 રૂચિ થાય અને અરિહંત દેવ, સાધુ, ગુરૂ અને સર્વ સંભાષિત
 ધર્મને વિષે જે નિશ્ચલ બુદ્ધિ થતી, તે સમ્યગ્ દર્શન કહેવાય
 છે. એ સમ્યગ્ દર્શનથી જનિત એવા સમ્યક્ત્વના મહિમાને
 આ પૃથ્વી ઉપર કોણ સ્તવી શકે તેમ છે ? એ સમ્યક્ત્વ વિના
 જ્ઞાન અદ્ય કળવાળું ને, અને ચારિત્ર અતિ દુષ્કર છે. દુર્લેહ
 પ્રાચિને ભેદવાથી સમ્યગ્ દર્શન પ્રાપ્ત થાય છે. અને તે પછી
 મુક્તિ આવકપણું સંપાદિત થાય છે. ઉપર કહેલા બાર વ્રતોને
 અભિચાર વિના સ્થિર હૃદયથી પાળે તે ખરેખરે આવક
 પામવાય છે. આવકપણું સંપાદિત થયા પછી જીવ અસંખ્ય

સાગરોપમે પ્રથમ કહેલ. અહિં સાદિક ચતિધર્મને પ્રાપ્ત થાય છે. જો લઘુકર્મી જીવ હોય તો તે સમ્યક્ત્વ, શ્રાવકપણું અને નિર્મળ ચતિપાત્ર પ્રાપ્ત કરી પછી ક્ષાપક શ્રેણિપર આરૂઢ થઈ તથા દેવલજ્ઞાન સંપાદિત કરી ગ્રાન્થત-પદને પામે છે. ”

વિનયમેનસૂરિના મુખથી આ ઉપદેશ સાંભળી રાજા શુભસેન આદ્ર્ થઈ ગયો. તેના હૃદયમાં આર્દ્રત ધર્મનો પ્રકાશ પડી ગયો હતો. તેણે અંજલિ જોડી સૂરિવરને કહ્યું, “ ભગવાન, નમારા વચન રૂપ અમૃતનું કણુંમાં પાન કરી હું ધન્ય થયો છું, તમારું નિર્નિમેષ અવસોકન કરવાથી મારામાં યોગ્ય નમ્ય પ્રાપ્ત થયું છે. તેથી હવે મને સમ્યક્ત્વ આપો અને તે શ્રાવકના ધાર મત અંગીકાર કરાવો. ” શુભસેનની આવી પ્રાર્થના સાંભળી સૂરિવરે તેને શ્રાવક ધર્મના ધાર મત અંગીકાર કરાવ્યા અને તેણે વિધિથી આનંદ પૂર્વક અંગીકાર કર્યા હતા. તે પછી અપરિવાર ગુરૂને વંદના કરી રાજા શુભસેન નગરમાં આગ્યો અને તેણે જોજન કહ્યું. રાજા શુભસેન તે સૂરિના ઉપદેશને જાને કાલ ચિંતવતો હતો. એવી રીતે નિન્ય ચિંતવન કરવાથી ત્રીશ દિવસે તેનામાં શ્રાવકપણું નિશ્ચલ થયું હતું. માસકરૂપ પુર્ણ થયા પછી રવાનારને જાણનારા સૂરિવરે ત્યાંથી વિદાર કર્યો હતો.

રાજા શુભસેન હવે શુદ્ધ શ્રાવક બન્યો હતો અહિં શ્રાવક ધર્મના પ્રભાવથી તેની મનોવૃત્તિ નિર્મલ થઈ હતી પ્રતિદિન જિન પૂજા, ગુરૂ ભક્તિ અને સાધર્મિવાત્સલ્ય આચરતો હતો. તેના ન્યાયી રાજ્યમાં અમારી યોગણા ચાલતી

હતી. સર્વ જૈન પ્રજા પોતાના ધર્મ પ્રમાણે વર્તતી અને રાજ્યના ઉત્તમ આશ્રયથી સ્વધર્માચરણને સારી રીતે કરતી હતી. પર્વના પવિત્ર દિવસોમાં આહુત ધર્મના મહોત્સવો, રાજ્યસમૃદ્ધિથી સુશોભિત થઈ ઉજવાતા હતા અને દશે દિશામાં આહુત ધર્મનો જયનાદ થઈ રહ્યો હતો.

પવિત્ર ગુણસેન રાજ્યે પોતાના સાધર્મિ બંધુઓના ઉદ્ધારને માટે અનેક સંસ્થાઓ ઉભી કરી હતી. જ્ઞાનશાળા, સતીશાળા, પાઠશાળા અને આરાધનને માટે ધર્મશાળાઓ સ્થાપી તેણે આહુત ધર્મનો મહાન ઉદ્યોત કર્યો હતો. સ્વધર્મમાં વર્તનારી અને સત્કર્મ ઉપર સ્નેહ રાખનારી જૈન પ્રજા મહારાજા ગુણસેનને બહુ માન આપતી અને ત્રિકરણ શુદ્ધિથી રાજ્યલક્ષિત ધારણ કરતી હતી.

પ્રકરણ ૮ મું.

સંવેગ રંગ.

રાજમાર્ગમાં ચાર પુરૂષો એક શમને ઉપાડી જતા હતા, તેની પાછળ કેટલાએક લોકો રૂદ્ધન કરતા જતા હતા. હાહાકાર અને વોય શબ્દથી સર્વ પ્રદેશ ગાળી રહ્યો હતો. એ દિલગિરીના દેખાવથી રાજમાર્ગ શૂન્ય જેવો દેખાતો હતો. જાણે કેટલારસ મૂર્તિમાન હોય, તેમ સર્વ સ્થળે વાતાવરણ શોકમય બની ગયું હતું. આસપોસ ચાલતા લોકો પણ તે દેખાવ જોઈ

આ તરફ પેલો અગ્નિશર્મા તાપસ નિચાલું બાંધી
 જાનશન કરી શૂન્ય પામ્યો હતો. તપસ્યાના પ્રભાવથી તે વિદ્યુ-
 ત્ક્રમાદેવતાઓમાં દોઢ પંચોપમની સ્થિતિએ દેવતા થયો
 હતો. વિભંગ જ્ઞાનના યોગથી તેના જલજવામાં આનંદ કે, મારો
 પૂર્વ ગુણુ શુભેન ચારિત્ર લેવા તૈયાર થયો છે અને તે દ્વાલ
 કાગે પ્રતિમા ધરી રહ્યો છે. આથી તે કોપ કરી ત્યાં શુભેન
 પ્રતિમા ધરી રહ્યો હતો, ત્યાં આવી ઉભો રહ્યો. નિર્દોષ શુભ-
 એનને જોતાજ તેના દ્વંદ્વમાં કોધાનંદ પ્રજ્વલિત થઈ આવ્યો.
 તન્કાલ તંત્રે તેની ઉપર તપેલી રજની વૃષ્ટિ કરી. ઉત્તર
 ધ્યાનમાં દ્વંદ્વને સ્થિર કરી રહેલો તે આત્મિક રાજ તે અસદ્ય
 તપેલ રજથી દહન થવા લાગ્યો. આ વખતે તેણે દ્વંદ્વમાં
 વિચાર્યું કે, “ શરીર તથા મનના દુઃખોથી ચારે તરફ પૂરાયેલા
 આ સંસારમાં દુઃખ સુલભ છે અને ધર્મની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે.
 આ ઉપરથી હું મારા આમાને ધન્ય માનું છું, કે જે
 આનંદાગ્રે આ અપાર સંસારરૂપ મહાસાગરમાં ટોટી ભવથી
 દુર્લભ એવો ધર્મરૂપ ચિંતામણિ પ્રાપ્ત કર્યો છે. એ ચિંતામ-
 ણિના પ્રભાવથી હતાં પશુ દુર્ગતિ થતિ નથી. આ અનાદિ
 ભવમાં જન્મણુ કરનાં આ મારો ભવ સદૈવ થઈ ગયો. માત્ર
 મારા દ્વંદ્વમાં એકજ વાત મને સાલે છે કે જે મેં મરકરીરૂપે
 અગ્નિશર્મા આદ્યાનુની વિટંબના કરી અને તેના કોધને વધાર્યો.
 આ વાત મારા મર્મસ્થાનનો સ્પર્શ કરે છે. હવે આ વખતે
 હું સર્વ પ્રાણી માત્રની સાથે મૈત્રી કરું છું. તેમાં પૂર્વે પરાભવ
 કરેલા અગ્નિશર્મા ઉપર વિગ્રેવ મૈત્રી કરું છું. જગન્ના સર્વ

તત્કાળ તેણે તેની ઉપર ત્રણેથી રજની વૃષ્ટિ કરી.

(પાના

જીવો મારી ઉપર ક્રમા કરો, હું સર્વને ખમાવું છું. ” આ પ્રમાણે ચિંતવતો ગુણસેન તે તપેલ રજથી દગ્ધ થઈ ગયો. તેનો આત્મા શુભભાવના સહિત ઉપશમ પામી ગયો. પાપી અગ્નિશર્માએ એ સત્વગુણી જીવને મારી નાંખ્યો. મૃત્યુ પામ્યા પછી ગુણસેનનો જીવ શુભાધ્યવસાયના પ્રભાવથી સૌધર્મ દેવલોકના વિમાનમાં ચંદ્રાનન નામે એક સાગરોપમની આયુષ્યવાળો દેવતા થયો, તેને અતુલ્ય દિવ્ય દેહની પ્રાપ્તિ થઈ.

વાંચનાર, આ ચાલતા પ્રસંગના નાયક ગુણસેન અને અગ્નિશર્માના આ પ્રથમ ભવની આ સ્થળે સમાપ્તિ થાય છે. તે બંનેના જીવનમાંથી તમોને યોગ્ય લાગે તે બોધ ગ્રહણ કરી તમે તમારા જીવનમાં ઉતારજો. આ પ્રસ્તુત પ્રસંગે અજ્ઞાન અને જ્ઞાનનો ભેદ કેવો છે ? તે તમારા જીવવામાં આવશે. જ્ઞાનના પ્રભાવથી રાજા અગ્નિસેન સૌધર્મ દેવલોકનો દેવતા થયો અને અજ્ઞાનના યોગથી તાપસ અગ્નિશર્મા વિદ્યુત્કુમાર થઈ પ્રગટ થયો. મહાકષ્ઠથી સાંધેલું અગ્નિશર્માનું તપ તેના નઠારા નીચાણાથી વ્યર્થ થઈ ગયું. આખરે ધમેલું સુવર્ણ ધુળ-રૂપ થઈ ગયું. કોઈપણ સત્કર્મ કુવિચાર અથવા કપટથી ભરપૂર હોય તો તે ઉત્તમ ફળ આપતું નથી, એ વાત આ દૃષ્ટાંત ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. આ ઉપરથી બોધ લેવાનો છે કે, દરેક સત્કર્મ શુદ્ધ ભાવથી આચરવું જોઈએ. દંભથી કરેલાં સારાં કામો પરિણામે કેવલ શ્રમજ આપે છે. તેમાંથી કોઈપણ ઉત્તમ ફળ મળતું નથી. ગુણસેને અગ્નિશર્માના જેવું ભારે તપ

કર્તુ ન હતું, પણ તેના હૃદયમાં શુભ પરિણતિ જાગૃત હતી. તે પ્રથમથીજ શુદ્ધ ભાવ ધારણ કરતો હતો. અગ્નિશર્મા તરફ તેની પૂજ્ય બુદ્ધિ શુદ્ધ ભાવથી હતી. અગ્નિશર્માના પારણામાં તેનું જે પ્રવર્તન થયું હતું, તે ભાવ પૂર્વક ન હતું. પ્રમાદ અથવા મનોબલના અભાવથી તે પ્રવર્તન થયું હતું.

પ્રમાદ ધવો એ હૃદયનો દોષ છે. પણ જો શુભ પરિણામ કે શુદ્ધ ભાવ હોય તો તે દોષ દૂરી થકતો નથી, પરિણામ અને ભાવની નિર્મલતા આગળ એવા દોષો દૂરી થકતા નથી. આત્મા શુભ પરિણામ અને ભાવની નિર્મલતાના પ્રભાવથી દુઃખવારમાં શુદ્ધ થાય છે. તેથી દરેક ભવિ શુભે એ મદ્દાશુભો મ પાદન કરવાને પ્રયત્ન કરવા જોઈએ.

ક્રિતીય ખંડ.

પ્રકરણ ૧ હું.

પ્રેમનો પ્રયોગ.

વસંત ઋતુ પ્રવર્તી હતી. કેથુડાના પુષ્પોથી દિગ મંડલ લીધી રહ્યું હતું. આમ વૃક્ષોની મંજરીનો મધુર સ્વાદ લેવાને કૌંકિલાઓ આતુર બની હતી. વિરહાગ્નિથી બલતા મુસાફરોની એળીના બાણે ધુમાડા હોય તેવા ભ્રમરાઓ ચારે તરફ ભમી રહ્યા હતા. વિવિધ વૃક્ષો નવપદ્મોનો પોશાક ધારણ કરી રહ્યા હતા. પુષ્પવતીલતાઓને પવન નૃત્ય કરાવી રહ્યો હતો. આ વખતે એક સુંદર બાળા સખીઓનો પરિવાર લઘ ઉદ્યાનમાં ફરવા નીકળી હતી. તેની આકૃતિ મનોહર હતી. મુખની શોભા પૂર્ણચંદ્રને અનુસરતી હતી. નેત્રો હરિણના નેત્રોને હરાવતા હતા. ઊંચ કદલી સ્તંભને અનુસરતા હતા. ઋતુની લક્ષ્મીઓની સાથે બાણે સાક્ષાત્ ઉદ્યાનલક્ષ્મી હોય તેમ તે દેખાતી હતી.

આ વખતે એક યુવાન રાજકુમાર તેજ ઉદ્યાનમાં ફરવા આવ્યો હતો. વસંતની શોભાને અવલોકન કરતો રાજકુમાર હૃદયમાં આનંદનો અનુભવ લેતો હતો. રાજકુમાર બાણે મૂર્તિ-

માન મદન હોય તેવો દેખાનો. હતો તેનામાં ચૌવનવથ અને
 ક્રોધ પૂર્ણ રીતે વિકાસ પામ્યા હતા. ફરતો ફરતો તે સમક્ષીય
 રાજકુમાર ત્યાં પેલી સુંદર બાળા સખીઓ સાથે ફરતી હતી,
 ત્યાં આવી ચડ્યો. તેની દૃષ્ટિ એ મનોહર બાળાની ઉપર પડી,
 તેની સાથે કામદેવના કામગી બાણો પણ તેની ઉપર પડ્યા
 જાગ્યા. સુંદરીના હસિત હાવરે તેના હૃદયને આકર્ષી લીધું,
 તે નીર્નિમિત્ત દૃષ્ટિથી તેણીને અવલોકવા લાગ્યો. રાજકુમારે તે
 બાળાએ પણ એ કુમારને જોયો. તેને જોતાં જ તેણીનું હૃદય
 નિહિત થઈ ગયું. પરસ્પર દૃષ્ટિનો મેલાપ થયો, અને મદાન
 રાજકુમાર પ્રગટ થઈ આવી તે સાથે પરસ્પર હૃદયની આશાનો
 પણ બંધ થઈ ગયો.

વંચનાર, આ સુંદર બાળા કોણ છે ? અને તેનીપર
 પ્રેમનો બંધ કરનાર રાજકુમાર કોણ છે ? એવી જુનાશા
 જુમાના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થઈ હશે એ જિનાશા જૂઠા કરવાને
 તેનું સ્વપ્ન દીકરું કરવાની આવશ્યકતા છે.

જાજુડીપના અપરિવેદ્ય ક્ષેત્રમાં વચપુર નામે નગર છે.
 તે નગરમાં પુરુષદત્ત નામે રાજા છે, રાજા પુરુષદત્ત ધણો ન્યા-
 યી અને પરાક્રમી છે. તેનો પ્રગલ્ભ બીજાના હિંદો જેવામાં
 બંધ હતો. પરસ્ત્રીઓમાં નર્પુસક હતો અને નિંદા કરવામાં
 સુખી હતો. તેને સુરુષ્ઠી અલ્લદુન શ્રી હંતા નામે રાણી છે.
 તે પાતાના કુપથી ખરેખર શ્રી હંતા છે. રાજા પુરુષદત્તને તે
 શ્રી હંતા રાણીના હૃદયે એક કુમાર થયેલો છે. ત્યારે તે
 કુમાર ગર્ભમાં હતો તે વખત રાણી શ્રી હંતાને એવું સ્વપ્ન

આવેલું કે જાણે ” કોઈ સિંહનું બચ્ચું તેણીના વદન કમળ માં થઈ પેટમાં પેશી ગયું. ” આ સ્વમાથી જાણત થઈ રાણીએ તે વાત રાજાને જણાવી, તે ઉપરથી પોતાને સિંહના જેવો પરાક્રમી પુત્ર થશે એમ માની રાજા ખુશી થયો હતો. ત્યારથી સગર્ભા થયેલી શ્રીકાંતાને ત્રીજે માસે જિનપૂજા, સત્પાત્રદાન અને દીન તથા અનાથ જનોનો ઉદ્ધાર કરવાનો અને સર્વને અભય આપવાનો દોહદ થયો હતો. તેથી રાજા પુરુષદત્તને વધારે હર્ષ થયો હતો અને તેણે ઉમંગથી રાણીનો તે દોહદ પૂરો કરાવ્યો હતો. પુર્ણ માસ થયા પછી શ્રીકાંતાએ શુભ દિવસે એક પુત્રને જન્મ આપ્યો હતો. રાજાએ હૃદયમાં આનંદ પામી તે પુત્રનો જન્મોત્સવ કર્યો અને સ્વપ્નને અનુસાર તે કુમારનું સિંહ એવું નામ પાડ્યું હતું. શુકલ પક્ષના ચંદ્રની જેમ પ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામતો સિંહકુમાર મોટો થયો. અને અનુક્રમે યૌવન વયને પ્રાપ્ત થયો હતો. એ સિંહકુમાર આજે ઉદ્યાનમાં વસંત ઋતુની કીડા કરવાને આવેલો છે. અને ત્યાં તે સુંદર ખાલા ઉપર મોહિત થયેલો હતો.

આ સુંદર ખાલાનું નામ કુસુમાવળી છે. તે લક્ષ્મી-કાંત નામના તે સિંહકુમારના મામાની પુત્રી થાય છે. તે આજે પોતાની સખીઓ સાથે ઉદ્યાનમાં કીડા કરવાને આવી છે. પૂર્વના યોગ્યથી તે બંનેનું પરસ્પર પ્રેમબંધન થઈ આવ્યું છે. મનોહર યુવાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલો સિંહકુમારને જોઈ કુસુમાવળી શરમાઈ ગઈ. તેણી તે રથળેથી ખસવાને તૈયાર થઈ એટલે તેની પ્રિય કરા નામની દાસી ખાલી-“ કુસુમાવળીબા, શા માટે

ન.મો છે ? એ રાજકુમાર તમારી કૃષ્ણશ્રીકાંતાના પુત્ર સિંહ-
કુમાર છે. તે તમે એમને માન નાંદાં આપો તો, તેઓ તમને
અવિચેદી ગણશે. માટે ઉભા રહી તેમને આદરથી યોગ્ય માન
આપો. ” “ સૂખી, એ આજનાં તું પાને કુશલ છે. માટે જે
યોગ્ય હોય તે કર ” દામીએ દાસ્યપુર્વક કરું “ આ, એ તમારે
જાને કરવું જોઈએ. આ મનોદર રાજકુમારને કુશલ ખુબી
આમન આપો, વતનના પુષ્પોથી વધારો અને તમારે દાસે
તંબુલ આપો. ” કુશમાવતી બોલી- “ સૂખી, માગ્યો કાંઈ પણ
ગાની શ્રદ્ધે નેમ નથી. માફે શરીર સેમચિત થઈ ગયું છે.
અમામ. આરે તરફ પડીનો વર્યો છે અને મારા બે દાસ મુજે
છે. માટે એ કામ તું પાંચ કર. ” રાજમાલના આ વચન
સૂ.ખી પ્રિયંદરા રાજકુમારની પાસે આવી આમન
પાનાથી નેમીએ કરું કે, “ રાજકુમાર, રતિ નિદિત કામદેવ
રૂપ એવા સ્વપને સ્વાગત છે. મેંકર્યાની કરી આ આમન
ઉપર મેંકર ” દામીના આ વચન સૂ.ખી રાજકુમારે નેમીને
કરું, “ દામી, હું પડેલા રતિ નિદિત નેમો, અન્યાર નથી. ” આ
પ્રમાણે કરી તે યોગ્ય આમન ઉપર મેંકર. પડી પ્રિયંદરાએ
એક મુવરૂંના પાત્રમ. તાંબલ લઈ વચન કનુના પુષ્પોની માલા
સાથે રાજકુમારન અર્પણ કરું રાજકુમારે હૃદય ઉપર કુશુમ-
માલાની સાથે કુશુમમાલાને ધાગ્ય કરી હતી.

આ વખતે એક સંભારાયણ નર્મનો દંસુડી આગ્યો.
તેણે આવી જોયું, ત્યાં તે કુમારી સિદ્ધ કુમારને પ્રેમથી અવલોકન
કરી જોવામાં આવી. તે દેખાવ જોઈને દંસુડીએ વિચાર્યું કે,

'જો વિધિ આ બંનેનો યોગ કરે તો કામદેવ અને રતિના
 દેવો મેલાપ થાય. " આર્તુ ચિતવી તેણે સમીપ આવી
 કુમારને પ્રણામ કરી કુસુમાવળીને કહ્યું, " દેવીએ આજ્ઞા કરી
 છે કે, ચિરકાલ કીડા કરવાથી તમારા શરીરને શ્રમ પડ્યો હશે,
 માટે સત્વર આવો, હું તમારા વિરહને સહન કરી શકતી
 નથી. " કંચુકીના આ વચન સાંભળી. 'જેવી માતાની આજ્ઞા'
 એમ કહી કુસુમાવળી કુમાર તરફ સપ્રેમ દૃષ્ટિથી જોતી ઉદાન-
 માંથી નીકળી ગઈ. માતાની પાસે, આવી તેમને પ્રણામ કરી
 કુસુમાવળી પોતાના મહેલનાં અગ્ર ભાગે ચડી અને ત્યાં રહેલા
 એક પલંગપર હૃદયમાં કુમારને ધારણ કરતી તેનું જ ચિતવન
 કરવા લાગી. તેણી ત્યાંથી પોતાના સર્વ પરિવારને વિસર્જન
 કરી બાણે એકાંત વાર્તા કરવાને ઇચ્છતી હોય, તેમ દેખાવા
 લાગી. કામદેવની પીડાથી લાંબા નિઃશ્વાસ મુકતી તે બાલા
 હૃદયમાં તે કુમારને જ જોતી હતી. તે તેના પ્રેમરૂપ ધરામાં
 મગ્ન રહેતી, તેથી વાપિકામાં નહાતી નહિ. તેના અનુરાગમાં
 યુક્ત હતી તેથી શરીર ઉપર અંગરાગ ધારણ કરતી નહિ. તે
 સોગડા બાજુ અને કંઠુકની કીડા કરતી નહિ. પ્રીતીને કરનારા
 મેના પોપટને પઢાવતી નહીં, તે તાંબુલને ઉચ્છિષ્ટ માનતી,
 દેહના આલુષણને દૂષણ જાણતી અને ચંદનને મળ જાણતી હતી.
 કુસુમાવળીની આવી સ્થિતિ તેની ધાત્રીઓ જોઈને અનેક
 ચિંતામાં પડી હતી. સર્વના હૃદયમાં જુદી જુદી જાતની શંકાઓ
 મચા લાગી. કુસુમાવળીને મદનરેખા નામે એક સખી હતી.
 તે તેણીનું બાણે બીજું મન હોય તેવી વિશ્વાસપાત્ર બની હતી.

મદનરેખા તેની ધાત્રીની પુત્રી થતી હતી, કુમુભાવગીની મરજી સાચવવાને ધાત્રી પોતાની પુત્રી મદનરેખાને તેણીની પાસે રાખતી હતી. કુમુભાવગીની સ્ત્રી સ્થિતિ જોઈ ધાત્રીએ ઘેર આવી મદનરેખાને કહ્યું, “ જલેન મદનરેખા, આજે તારી સખી કુમુભાવગી ઉદ્યાનમાંથી આવેલ થઈ ઘેર આવ્યા પછી અવ્યવસ્થિત થઈ ગઈ છે. તેણીનું મન ચિંતાનુર દેખાય છે, માટે પંખો અને તાંબૂલની બીટી લઈ તું તેની પાસે જા અને તેણીના હૃદયને સ્વસ્થ કર. ” માતાની આવી આજ્ઞા થવાથી મદનરેખા ઉભાવગી કુમુભાવગીની પાસે આવી. તેણીની સ્ત્રી સ્થિતિ જોઈ મદનરેખા બોલી “ બા સારંગ, તમારી મુખમુદ્રા ઉપર ઉદ્વેગ દેખાય છે, તેનું શું કારણ છે ? શું તમારા માતા પિતા તમારી ઉપર નાખુશ તે નથી થયાં ? શું તમારા સખીજન તમારી પર વિરજીત છે ? તમારું હૃદય સમાધિસ્થ કેમ નથી ? તે કંઈવા ચોખ્ખો દોષ તો કહેશે. ”

સખીના આવા વચન સાંભળી કુમુભાવગી જરા આશ્વાસન પામીને બોલી. “ સખી તારી આગળ નહિ કહેવા ચોખ્ખું શું છે ? હું આજે ઉદ્યાનમાં ફરવા ગઈ હતી, ત્યાં પુષ્પ ચુંટવાનો મને ઘણો શ્રમ થયો, તેથી જલ્દી આવે આવી ગયો. તે જલ્દીને લઈને મને આ અરતિ પ્રાપ્ત થઈ છે. બીજું કંઈ નથી. ” “ ત્યારે તો આ તાંબૂલની બીટીનો સ્વાદ કર અને હું પંખો નાંખી તારા શ્રમના પચીનાનો નાશ કરું. ” મદનરેખાએ આજ્ઞા બાવથી કર્યું. કુમુભાવગી બોલી—“ સખી, તાંબૂલ અને પંખો કરવાની કાંઈ જરૂર નથી. હું કદલીનુંદમાં

નહિ એટલે મારો તાપ શાંત થઈ જશે.” આ પ્રમાણે કુસુમા-
 રણી કદલીગૃહમાં આવી. મદનરેખાએ કદલીના પત્રોથી એક
 પ્રથા સજ્જ કરી દીધી. કુસુમાવળી તેની ઉપર બેઠી. પછી
 તેણીને તાંબૂલની બીડી આપી મદનરેખા પંખો કરવા લાગી.
 આવો ઉપચાર કર્યો, તો પણ તેણીનું હૃદય શૂન્ય રહેવા લાગ્યું.
 એટલે મદનરેખાએ વિનયથી પૂછ્યું, “ ભર્તૃહારિકા, તમને
 શું થયું છે ? તે કંઈ પણ જાણવામાં આવતું નથી. જ્યારે તમે
 ઊદ્યાનમાં આવ્યાં હતાં, ત્યારે કંઈ પણ કૌતુક તમારા જોવામાં
 આવ્યું હતું ? તે સાચે સાચું હોય તે કહી દો. ” કુસુમાવળી
 મંદ હાસ્ય કરતી બોલી—“ જ્ઞેન મદનરેખા, તું મારું હૃદય છે.
 તારાથી છાનું રાખવું, એ મને યોગ્ય લાગતું નથી. સખી,
 જ્યારે હું ઊદ્યાનમાં આવી, ત્યારે જાણે રતિ વગરનો કામદેવ
 હોય અને રોહિણી વગરનો ચંદ્ર હોય તેવો મહારાજા પુરુષ-
 તનો રાજકુમાર સિંહકુમાર મારા જોવામાં આવ્યો હતો.
 પ્રિય સખી, એ રાજકુમારના સ્વરૂપનું શું વર્ણન કરું ? એ
 મનોહર મૂર્તિએ મારા મનને હરી લીધું છે. તેના શરીરનો
 વર્ણ સુવર્ણના જેવો હતો, નખની કાંતિથી તેના ચરણની આંગ-
 લીઓ પ્રકાશિત હતી, તેનો કટી ભાગ સિંહના જેવો હતો,
 મધ્ય ભાગ કૃશ હતો, વક્ષસ્થલ વિશાલ હતું, સ્કંધ ઉન્નત હતા;
 બંને હાથમાં કમલ, ધ્વજ, અંકુશ અને છત્રની રેખાઓ હતી.
 હાથની આંગળીઓ છિદ્ર વિનાની હતી, અને નખ રાતા હતા.
 તેના કંઠની આકૃતિ શંખના જેવી હતી, અધર પાકેલા બિંબ-
 ફલના જેવા દેખાતા હતા, દાંત ઉજ્જવલ હતા, લોચન કમળના

રાજકુમારીની પાસે મૂક્યાં. સખીના હૃદયનો ભાવ જાણી એ ચતુરાકુમારીએ હંસને મળવાને બિલ્કુલ થયેલી એક હંસલીનું ચિત્ર કાઢી મદન રેખાની પાસે મૂક્યું. ચિત્રનો બરાબર દેખાવ જોઈ મદનરેખાને ખુશી થઈ અને તેણીએ તે આશયને સ્પષ્ટ કરવા તેની નીચે આ પ્રમાણે શ્લોક લખ્યો—

“ ચિત્રપ્રાસેડપ્યનાશંમા, સૌત્કંટાપ્રિયદર્શને ।

પદ્મગંધમપર્યંતી, ચાંદં તામ્યતિ હંસિકા ” ॥૧॥

“ પોતાના પ્રિય હંસના દર્શન કરવામાં બિલ્કંટાવાળી હંસલી કમળના ખંડને જોતી નથી તેથી કમળ તંતુના એક ગ્રાસની પણ આશા નહિ રાખતી અત્યંત તરફડે છે.”

પછી મદનરેખા આ ચિત્રપટ અને બીજી ભેટ લઈ ત્રિહંકુમારની પાસે આવી. આ રાજકુમારીની સખી છે, એનું ધારી કુમારે તેણીને માન આપ્યું. દાસી નમન કરી આદરથી બોલી “ રાજપુત્ર, કુસુમાવળીએ તમારે ચોખ્ખા આ ભેટ મોકલ્યા છે. અને તેની સાથે આ ચિત્ર આપ્યું છે. રાજકુમારે તે ભેટમાંથી તંતુલત્ત બહુ કરી મુખમાં નાખ્યું. પ્રિયંશુલતાની મંજરી દાન ઉપર રાખી અને હંસલીના ચિત્રનું અવલોકન કર્યું. ચિત્રમાં દર્શાવેલી હૃદયવેધક હંસલીને જોઈ રાજકુમાર પોતાનું મસ્તક ધ્રુણાવવા લાગ્યો. ચિત્રની અદ્ભુત કુશળતાએ તેના હૃદયને અતિ આનંદ આપ્યો. તેણે મદનરેખાને પૂછ્યું, “ દાસી આ હસ્ત લાવવા કોનું છે ? અને આ ચિત્રની અવસ્થાને દર્શાવનારો રચિક શ્લોક કોત્તે લખ્યો છે ? ” મદનરેખાએ

વિનવથી કહ્યું “ રાજકુમાર, આ રાજકુમારી કુસુમાવળીએ ચિતરેલું છે. અને તેની નીચે ભાષ્યદર્શક શ્લોક મેં લખ્યો છે.” તે સાંભળી પ્રેમના રંગમાં ઉભરાઈ ગયેલો રાજકુમાર બોલ્યો. હાસી, આ ચિત્રહારક ચિત્ર જોઈ હૃદયમાં અતિ આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે. તે સાથે ભાષ્યદર્શક શ્લોકનું લાલિત્ય તે ચિત્રના આશયને યથાર્થ રોતે સ્પષ્ટ કરે છે. આટલું કહી રાજકુમારે એક નાગરવેલનું પત્ર લીધું અને તેને કોતરી એક હંસ બનાવ્યો. તે હંસને તે ચિત્રપદમાં મુકી તેની નીચે આ પ્રમાણે ત્રણ શ્લોક લખ્યા—

“ પ્રાણેષુ પ્રોષિતેષુ સ્યાત્પ્રિયા યાનૈવ સંગમઃ ।

અનેન હેતુના હંસો ન વિમુંચતિ જીવિતમ્ ॥ ૧ ॥

ચિત્રાનુરાગિણી ત્વં ચાહં ચ ચિત્રાનુરાગવાન્ ।

પ્રિયે પુનઃ પુનર્જાપ્યં તત્ત્વયા ચિત્રકૌશલમ્ ॥ ૨ ॥

ઈદં તુ પ્રકૃતં માત્રાધિકં ચિત્રં વિચાર્યતામ્ ।

સ્વયં હિ નિપુણાસિ ત્વં નિપુણસ્તે સસ્ત્રીજનઃ ” ॥ ૩ ॥

“ જો પ્રાણુ આલ્યા બંધતો પછી પ્રિયાની સાથે સંગમ ન થાય, એ કારણથી આ હંસ પોતાનું જીવિત છોડતો નથી. હે પ્રિયા, તું ચિત્રની રાણી છે, તેમ હું પણ ચિત્રનો રાણી છું. તારે આ પ્રમાણે વારંવાર ચિત્રની કુશળતા દર્શાવવી. આ ચિત્ર માત્ર અધિક કરીને આપ્યું છે, તેનો વિચાર કરજે. તું પોતે નિપુણ છે અને તારો સખીજન પણ નિપુણ છે. ” ૧-૨-૩ મહનરેખા આ શ્લોક અને તેની સાથે એક હારની લેટ

લઈ કુસુમાવળીની પાસે આવી. તેણીએ કુસુમાવળીને તે જ
તથા શ્લોક અર્પણ કર્યાં. શ્લોક વાંચી કુસુમાવળી હૃદયમાં
આનંદિત થઈ ગઈ. અને તત્કાળ તેણીએ નીચે પ્રમાણે એ
શ્લોક લખી આપી મદનરેખાને રાજકુમાર પાસે મોકલી. તે
શ્લોકમાં નીચે પ્રમાણે ભાવાર્થ હતો—

“ પ્રિય, મેં તમને વિચારીનેજ ચિત્ર મોકલાવ્યું હતું.
તે ચિત્રની સમસ્યા પણ તમે વિચારીને જ મોકલી છે, એથી
તમારો ઉપકાર માનું છું સદૃશ્ય સદૃશ્યને આકર્ષે છે ”

આ શ્લોકનો ભાવાર્થ રાજકુમાર વારંવાર ચિંતવવા
લાગ્યો, અને પોતાના હૃદયમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, “અહા !
શ્લોકની રચના કેવી સુંદર છે ? શબ્દોમા સામે અર્થ ગૌરવ
કેવું દર્શાવ્યું છે ? આ ઉપરથી ખાત્રી થાય છે કે, કુસુમાવળી
જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનના સુગંધથી સુંદર છે. આવી સુંદર રમણીને
હૃદયમાં ક્યાં આપવાથી ઘણો લાભ થાય છે. ” આવું ચિંતવી
કુમારે પ્રેમદાન કરવાનું વચન આપી સ્ત્રીને તેની પાસે મો-
કલી હતી. સ્ત્રીએ કુમારે આપેલા પ્રેમદાનની વાર્તા કહી
કુસુમાવળીને ખુશી કરી હતી.

આવી રીતે રાજપુત્ર સિંહકુમાર અને કુસુમાવળીનો પ્રેમ-
પ્રયોગ થયો હતો. તેઓના હૃદયમાં પરસ્પર પ્રેમની પ્રજા પડી
હતી કુસુમાવળી સિંહકુમારના પ્રેમથી પોતાના જીવનને દૃતાર્થ
થયેલું સમજતી હતી. તેમ સિંહકુમાર પણ એ વિદ્યુતી રમણી-
ના યોગથી પોતાના રાજજીવનને સાર્થક માનતો હતો. તેમની
બન્ને પ્રેમનો પ્રયોગ થયા પછી રસિક અને પ્રેમદર્શક સમ-

સ્ત્રીઓ પરસ્પર આવતી હતી. પ્રિય અને પ્રિયા બંનેને કાવ્ય-
વિનોદ પ્રિય હતો. રસાલંકારથી ભરેલી કવિતાઓ રચી પરસ્પર
આત્માને આનંદ આપતાં હતાં.

વાંચનાર આ ઉપરથી તમે જાણી શકશો કે, પૂર્વકાલે
ભારતભૂમિ ઉપર વિદ્યાવિનોદ કેવો હતો ? યૌવનવયના આરંભ
પહેલાં દરેક આર્ય બાલક અને આર્ય બાલિકા નવીન કવિતા
રચી શકતા અને સમસ્યા પૂરી શકતા હતાં. જૈન સાહિત્યનું પૂર્ણ
જ્ઞાન મેળવ્યા પછીજ તેઓનો વિવાહ થતો હતો. પ્રેમનું શુદ્ધ
અર્થ-સમજાણ પછી વિવાહનો યોગ થતાથી તે સ્ત્રી પુરુષની
મધ્યે દિવ્ય અને પવિત્ર પ્રેમનો નિર્મળ પ્રવાહ વહે છે. આવા
શુદ્ધ પ્રેમી અનેક જૈન દંપતી આ ભારતભૂમિને અલંકૃત
રહ્યાં હતાં. તેવો સમય પુનઃ પ્રાપ્ત થાય, તેને માટે પરમાત્માની
પ્રાર્થના કરજો. અને તન, મન અને ધનથી તે સુધારણા કરવામાં
મિલન કરજો.

પ્રકરણ ૨ જી.

શ્રી ધર્મધાપ મુનિ.

એક રમણીય જિજ્ઞાસુ આવેલું હતું. વિવિધ વૃક્ષોની
પાંખાઓ તે બાજુ સુશોભિત દેખાતું હતું. પક્ષીઓના મધુર
ગાયનને જાણે તે મુસાફરોને આવકાર આપતું હોય તેવું

દેખાતું હતું. એક તરફ દ્રાક્ષામંડપ, એક તરફ કદલીગૃહ અને એક તરફ વાસંતી લતાનો મંડપ એમ જુદા જુદા પ્રદેશોએ તેની રમણીયતાને વિશેષ ચોખ્ખા આપી હતી.

આ રમણીય ઉદ્યાનના પ્રામુક પ્રદેશમાં એક જૈન મુનિ ઊત્પાદ્ય હતા. તેમની સાથે જીજ્ઞા ધણા મુનિઓનો પરિવાર હતો. સર્વ પરિવારના અગ્રસર મુનિ ધણા તેજસ્વી હતા. તેમની મુંઢર મૂર્તિ મુનિસિંગને ધારણ કરતી, તથાપિ તેમનું સ્વાભાવિક સૌંદર્ય અગ્રહી નીકળતું હતું. જાણે મૂર્તિમાન મુનિધર્મ હોય, એવા એ મુનિ દેખાતા હતા. તેમના હૃદયમાં દાદશાંગીએ નિવાસ કર્યો હતો.

આ વખતે એક તરુણ પુરુષ ઘોડેસ્વાર થઈ ત્યાં આવ્યો હતો. શ્રાંત થઈ ગયેલા અશ્વ ઉપરથી ઊતરી તેણે એક વૃક્ષ નીચે વિશ્રાંતિ લીધી. તે પુરુષના શરીર, હાથર રાજતેજ પ્રકાશી રહ્યું હતું. તેની મુખમુદ્રા હાથર પત્રીનાની કળીઓ જાત્રી ગઈ હતી. કાળુવાર વિશ્રાંત થયા પછી તેની દૃષ્ટિ પેલા મુનિઓ ઉપર પડી. તરત તે બેઠો થયો. અશ્વને એક વૃક્ષની શાખા સાથે બાંધી અને શસ્ત્ર, ઉપાન વગેરેનો ત્યાગ કરી પોતે ત્યાં મુનિઓનો પરિવાર હતો, ત્યાં આવ્યો. મુનિઓના પરિવાર વચ્ચે રહેલા તેજસ્વી મહા મુનિને જોઈ તારાઓના મંડલમાં રહેલા ચંદનું તેને સ્મરણ થઈ આવ્યું. તે વિર પુરુષ વિનયથી મુનિપતિને અને જીજ્ઞા મુનિઓને વંદના કરી સન્મુખ બેઠો. અને મુનીશ્વરની શ્રાંત અને તેજસ્વી મૂર્તિ જોઈ હૃદયમાં પ્રસન્ન થયો. એ તરુણ પુરુષ અનેક પ્રકારના નંકદપ વિકલ્પો કરવા લાગ્યો.

બાંચનાર, તારા હૃદયમાં આ પ્રસંગની જિજ્ઞાસા ઊત્પન્ન
 અહીં હશે. માટે તેનું સ્પષ્ટીકરણ ધ્યાન દઇને સાંભળજે. જે
 મનોહર ઊદ્યાન વર્ણવેલું છે, તે નામદેવ નામનું ઊદ્યાન છે.
 તેની અંદર પરિવાર સાથે જે મહામુનિ આવ્યા છે, તે શ્રી
 ધર્મધોષ મુનિ છે. એ મહામુનિ પરિવાર સાથે તે ઊદ્યાનમાં
 વિહાર કરતા આવી ચડ્યા છે. તે તેજસ્વી મુનિ દ્વાદશાંગને
 બાણનારા અને મુનિધર્મ પ્રમાણે વર્તનારા છે. જે ઘોડેસ્વાર
 તરણ પુરુષ આવેલો છે, તે આપણા પ્રસ્તુત વિષયનો નાયક
 સિંહકુમાર છે. સિંહકુમાર કુસુમાવળી સાથે વિવાહિત થયેલો
 છે. કામખાલે પોતાની પુત્રી કુસુમાવળીને મોટી ધામધૂમથી
 સિંહકુમારની સાથે પરણાવી હતી. એ વિવાહોત્સવમાં સિંહકુમા-
 રને ઘણી પહેરામણી કરવામાં આવી હતી. સિંહકુમાર
 કુસુમાવળી જેવી વિદુષી બાળાને પ્રાપ્ત કરી ઘણો મુખી થયો
 હતો. એ વિદ્વાન દંપતિ રાજમહેલમાં રહી સદા વિદ્યાવિનોદજ
 કરતા હતાં. ધાર્મિક અને નૈતિક પુસ્તકો વાંચવામાંજ પોતાનો
 સમય પ્રસાર કરતા હતાં. કુસુમાવળી કાવ્ય વિનોદથી પતિને
 આનંદ આપતી અને લેતી હતી. પ્રતિદિન નવીન રસિક કવિ-
 વાચો બનાવી અને પરસ્પર વંચાવી તે યુવાન દંપતિ અતિ
 આનંદિત થતા હતાં.

આ પ્રમાણે સિંહકુમાર અને કુસુમાવળીનો ગૃહાવાસ
 આનંદથી ચાલતો હતો. મહારાજ પુરપોત્તમે પોતાના
 કુમારને સુવરાજપદ આપી રાજ્યકાર્યમાં પ્રવીણ
 કરાવ્યો હતો. એક વખતે કોતુકી રાજકુમાર અવધીડા કર-

વાને એકલો વનમાં ગયો હતો. વનમાં ઘણું પ્રદેશમાં અવને
ખેલાવી જ્યાં તે શાંત થયો, ત્યાં આ નાગદેવ નામના
ઉચ્ચાનમાં વિશ્રાંતિ લેવાને આવ્યો હતો. જેવામાં અવ ઉપરથી
ઉતરી શિંહકુમાર વૃક્ષ નીચે બેઠો, તેવામાં તેની દૃષ્ટિ મુનિમં-
ગળા ઉપર પડ્યાથી તે મહામુનિ ધર્મચાપની પાસે આવી બેઠો
હતો. જે વાત વંચનારના સ્મરણમાં હતી.

મુંદર અને શાંત સ્વરૂપ મહામુનિને બેઠું શિંહકુમારે
ચિનયથી પૂછ્યું,—“મહાનુભાવ, આપની મનોહર મૂર્તિ કોઈ
ઉત્તમ સાગ દેવતાની અથવા શૂદ્ર દેવતાની ભોક્તા થઈ હોય
તેમ દેખાય છે. આવા આપના મુખી ગરીબ સંસારનો ત્યાગ
ગા માટે થયો છે ? આ મુખી સંસાર ઉપર આપને શા કારણથી
નિર્વેદ થયો છે, એ વાત જાણી મારી ઈચ્છા છે.

શિંહકુમારનો આ પ્રશ્ન સાંભળી ધર્મચાપ મુનિ બોલ્યા
“ મહાકુમાર, આ સંસારમાં એવું શું છે ? કે જેથી નિર્વેદ ન
થાય. સંસાર સંબંધી સર્વ નિર્વેદનું કારણ છે. મને તો એક
અવધિજાનીનું ચાન્દ્રધવલ વિશેષ કાળ થયું છે. તે સાવ-
ધ ન થઈને સાંભળ—

હું આ વિશ્વોની અંદર આવેલા રામપુર નગરમાં રહે-
તા હતો. સ્વસાવથીજ મારું ચિન સંસાર તરફ હેઠા પામેલું
રહેતું હતું. એક વખતે જોમને અવધિજાન ઉત્પન્ન થયેલું છે,
જેવા અમરગુપ્ત નામે કોઈ ગામ સાધુઓના ઘણા પરિવાર
ગયે ઉચ્ચાનમાં આવી સમોસયા હતા. એ મહામુનિને આવેલા

જાણી રાજા અરિમર્દન પોરજન સહિત તેમને વંદના કરવા
 આવ્યો હતો. તેણે આવી મુનિને વંદના કરી એટલે તે પવિત્ર
 મુનિએ ધર્મની આશીષ આપી હતી. પછી રાજાએ તે અમર-
 સુમ ગણીને વિનયથી પૂછ્યું “ મહાનુભાવ, આપને અવધિ-
 જ્ઞાન શીરીતે ઉત્પન્ન થયું ? તે વિષે આપનું જે ચરિત્ર હોય
 તે મને સંભળાવો. રાજાનો આ પ્રશ્ન સાંભળી તે મહામુનિ
 બોલ્યા—મહારાજા જો તમારે માફ ચરિત્ર સાંભળવાનું
 કોતુહલ હોય તો સાંભળો. આ વિજયમાં એ પાવાસ નામે એક
 નગર છે. તેની અંદર પૂર્વે સુખજ્ઞ નામે એક ગૃહપતિ રહેતો
 હતો. તેને ધનશ્રી નામે એક સ્ત્રી હતી. તેની સોમા નામે
 હું પુત્રી થયો હતો, તે નગરમાં રૂદ્રદેવ નામે એક સાર્થવાહનો
 પુત્ર હતો. તે મારી સાથે પરણ્યો હતો. એક વખતે બાલચંદ્રા-
 નામે એક સાધ્વી વિહાર કરતાં કરતાં એ પાવાસ નગરમાં આવી
 અડ્યાં હતાં. તે સાધ્વીજી શુદ્ધ ચરિત્રને ધારણ કરનારાં હતાં.
 એક વખતે હું મારા સાસરાના ઘરથી પિતાને ઘેર જતી હતી
 તેવામાં એ બાલચંદ્રા સાધ્વી મારા જોવામાં આવ્યા. મેં વિનયથી
 અને શુદ્ધ ભાવથી તેમને પ્રણામ કર્યાં. સાધ્વીએ પવિત્ર દૃષ્ટિથી
 મારી સામે જોઈ મને ધર્મલાભ આશીષ આપી. સાધ્વીની
 શાંત મુદ્રા અને પવિત્ર વૃત્તિ જોઈ મને તેમનો વિશેષ સમાગમ
 કરવાની ઇચ્છા થઈ આવી, એથી મેં તેમને તેમના ઉપાશ્રયનું
 આગમ પૂછ્યું. પછી પિતાને ઘેર આવી. હું તે સાધ્વીને ઉપાશ્રયે
 અને આદરથી તેમની ઉપાસના કરવા માંડી. એ દયાલુ
 સાધ્વીએ કર્મ રૂપી વનમાં દાવાનળરૂપ અને નિર્વાણ સુખનો

કલ્પવૃક્ષ રૂપ એવો શ્રી સર્વસંભાષિત ધર્મ મને સંભળાવ્યો!
એ ધર્મ સાંભળી કર્મના કાયોપગ્રમથી મને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત
થયું અને તત્કાલ આ સંસાર રૂપ કારાગૃહમાંથી મુક્ત થવા
હવેન પામી છું સંવિન થઈ ગઈ અને શુદ્ધ હૃદયથી આર્દ્રત
ધર્મની ઉપાસના કરવા લાગી.

મારો પતિ રૂદ્રદેવ દુરાચારી હતો. તે મારી ધાર્મિક વૃત્તિ
લેઈ નારાજ થયો. તેને મને હતું “ હે મૃદુ સ્ત્રી, વિષયોમાં
વિશ્ન કરનારા આ ધર્મને છોડી દે. ” સંવિન પતિના આવા
વચન સાંભળી મેં વિનયથી કહ્યું, “ સ્વામી વિષય મુખ પરિ-
ણામે નહીં છે તેથી તે મુખ લોગવડું ન લેઈએ ” મારા
આવા વચન સાંભળી રૂદ્રદેવ રૂદ્ર રૂપ કરીને બોલ્યો. “ અરે
મૂર્ખા સ્ત્રી જે તું ધર્મથી અદ્ય મુખ મેળવવાની ઇચ્છા રાખે
છે તેથી તું ખરેખર ઠગાય છે. જે પ્રત્યક્ષ મુખ હોય તેજ
લોગવડું લેઈએ. ” રૂદ્રદેવના આવા વચન સાંભળી મેં શાંતિ-
થી જવાબમાં “ સ્વામી જે વિષય મુખ છે તે પશુક્રિયા છે
અને દયામય ધર્મનું આવરણ તે માનુષી ક્રિયા છે. તેથી મનુ-
ષ્યે પશુક્રિયા કરવી ન લેઈએ ” મારા આવા વચન સાંભળી
મારા પતિ રૂદ્રદેવના હૃદયમાં ક્રોધ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. તેણે
હૃદયથી તરત મારો ત્યાગ કરી દીધો અને તેણે ફરીવાર પરણ-
વાને નાગદેવ સાર્થવાહની પુત્રી નાગશ્રીની માગણી કરી. સાર્થ-
વાહ મારા પિતાનું જુદુમાન રાખતો હતો તેથી તેણે મારી
ઉપર રૂદ્રદેવન પોતાની દૈન્યા નાગશ્રીને આપી નહીં. ત્યારે
રૂદ્રદેવને નાગશ્રી મળી નહીં, એટલે શૈલ મૂર્તિ રૂદ્રદેવ મને

મારનાનો ઊપાય ચિંતવવા લાગ્યો. એક વખતે કોઈ ઘડામાં સર્પને પૂરી મને કહ્યું કે, તે કુલમાં પુષ્પમાળા છે, તે લાવ. મેં તેની આજ્ઞાથી તે ઘડામાં પુષ્પમાળા લેવાને હાથ નાંખ્યો, એટલે સર્પે મને દંશ માર્યો. મેં તે વાત રૂદ્રદેવને કહી એટલે તે ખોટા આડંબરથી પોકાર કરવા લાગ્યો, સર્પનું વિષ ચડવાથી મેં પ્રાણનો ત્યાગ કર્યો. મેં ષવિત્ર વૃત્તિથી સમકિત પાળ્યું હતું, તેથી મૃત્યુ પામીને હું પદ્યોપમની આયુષ્યવાળો દેવતા થઈ, પહેલા દેવલોકમાં લીલાવસંત નામના વિમાનમાં ઝિમ્મન થયો હતો.

અહિ રૂદ્રદેવ મારા મરણ પછી નાગદેવ સાર્થવાહની પુત્રી નાગશ્રીને પરણ્યો. તેણીની સાથે વિષયસુખ લોગવી છેવટે મૃત્યુ પામી એક પદ્યોપમની આયુષ્યવાળો નારકી થયો. હું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં દેવલોકમાંથી ચ્યવી સુંસુમાર પર્વતમાં ગળે દંશ મારવાનું થયું. પેલો રૂદ્રદેવ નરકમાંથી નીકળી તેજ સુંસુમાર પર્વતમાં શુકપક્ષી થયો. તે પક્ષીએ મને હાથિણીઓની સાથે કીડા કરતા જોયો, એટલે તેને મારી તરફ દ્રેષ ઉત્પન્ન થઈ આવી. આ દ્રેષ થવાનું કારણ વિચારતાં તેને જાતિસ્મરણ થયું. સંકાલે તેણે વિચાર્યું કે, “ આ ગળે દંશને લોગમાંથી કેવી રીતે છોટરવો ? ” આવો વિચાર કરતો તે ત્યાં રહ્યો હતો તેવામાં લીલાવરતિ નામનો કોઈ વિદ્યાધર મૃગાંકસેન વિદ્યાધરની પુત્રી ચંદ્રરેખાને હરીને તે સ્થળે આવ્યો. તેણે તે શુકપક્ષીને “ શુકરાજ, હું આ લતાગૃહમાં રહેવાનો છું. જો કોઈ બીજો અહિ આવે તો ’ હું અહિ છું ’ એ વાત તેને કહીશ

જાહેર કર્યું. જો તેમ નહીં થાય અને રાજાના જાણવામાં આવશે તો પછી રાજા ઉઘ્ર થઈ તેનો શારે દંડ કરશે ” આ જાહેર ઉદ્દેશ્યના થયા પછી પાંચ દિવસે વિશ્વામીને ઠગનારો યજ્ઞસેન રાજાની આગળ આવીને જોડ્યો “ દેવ પોતાના મિત્રના દોષ પ્રકાશ કરતા જે પુરૂષને યોગ્ય નથી. પણ જેમાં રાજાનું અદ્વિત હોય તેની ઉપેક્ષા કરવી ન જોઈએ એવું ધારીને હું આપની આગળ પ્રકાશ કરું છું ” “ એવું શું છે ? ” રાજાએ પ્રતેજ્ઞાથી પૂછ્યું. યજ્ઞસેન જોડ્યો—“ રાજા મેં પરિજન પાસેથી જાણ્યું છે કે ચંદનના ઘરમાં ચક્રદેવે ચારી કરી છે. ” રાજા જોડ્યો “ એવા કુલીન માણસમાં એ વાત ઘટતી નથી. તે વાત ખોટી હશે. ” યજ્ઞસેને જવાબ દઈને કહ્યું, “ મહારાજ એમ ન જાણવું, પુષ્પોની અંદર પણ કીડા પડે છે. જે વાત હું કહું છું તે સાચી છે. કોઈ પણ ઉવાચે તેના ઘરની તપાસ કરે. ” પછી રાજાએ પોતાના અધિકારીઓને સૂચના કરી તેની તપાસ કરવાને મોકલ્યા. તે અધિકારીઓએ નાથ પામેલા દ્રવ્યની નોંધવાળું પત્રક સાથે આવી મને પૂછ્યું કે “ આ નોંધમાં જે થીજે લખેલી છે, તે માંડેલી કોઈ ચીજ તારા ઘરમાં છે ? ” તે વળતે મેં નિઃશંકપણે ના કહી તો પણ તેઓ તપાસ કરવાને મારા ઘરમાં દાખલ થયા. ત્યાં ચાલ્યો ગોપવી રાજેશ ચંદનના દ્રવ્યનું એક પાત્ર તેમના જીવામાં આવ્યું. તેની ઉપર ચંદનનું નામ જોઈ તેઓએ મને પૂછ્યું કે આ પાત્ર તારા ઘરમાં ક્યાંથી ? મેં કહ્યું “ એ પાત્ર મારું છે, પરંતુ આ નામમાં કોઈ કારકેર થઈ ગયો છે ” “ આ પાત્રની શી કીમત છે ? ”

તેમણે પુછ્યું “ હું જાણતો નથી ” મેં બેદરકારીથી જણાવ્યું.
 પછી તેમણે પોતાની નોંધમાં જોયું ત્યાં તેની હથ હજાર સોના-
 મહોરની કીંમત જોવામાં આવી એટલે તેઓ બોલ્યા કે, “ આ
 નોંધની સાથે આ પત્રની કીંમત મળે છે તેનું શું કારણ ?
 જવાબ દે ” મેં કહ્યું “ એ કાંઈ મારા જાણવામાં નથી ” આથી
 તે સજ્યાધિકારીઓ મારી ઉપર ગુસ્સે થઈ ગયા અને મને
 રાજની પાસે લઈ ગયા. અને એ બંનેલો સર્વ વૃત્તાંત પ્રચંડ-
 શાસન રાજની આગળ કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળી રાજા જે
 કે પ્રચંડ શાસનવાળો હતો, પણ મારી સાથે શાંત વચનથી
 બોલ્યો-“હે સાર્થવાહના પુત્ર, તું આલોક તથા પરલોક બંનેના
 માર્ગ જાણે છે. આ વાત તારે માટે અસંભવિત લાગે છે, તથાપી
 એ સત્ય હોય તે કહી દે.” રાજાના આ વચન સાંભળી મિત્રના
 સ્નેહથી મોહ પામેલો હું કાંઈ પણ બોલ્યો નહિ. નેત્રમાં આંસુ
 લાવી ફક્ત મોન ધરીને ઉભો રહ્યો. મારી આવી સ્થિતિ જોઈ
 રાજાના મનમાં શંકા આવી. તેથી મારા પિતાના બહુ માનને
 લઈને રાજાએ મને વિરૂપ કર્યો નહિ. પણ ફક્ત પોતાના
 દેશની હદપાર થવાની આજ્ઞા કરી. પછી રાજાના પુરૂષો મને
 પુરની બાહર નગરદેવીનાં વનની નજીક મૂકી નગર તરફ ચાલ્યા
 ગયા. તે વખતે મેં વિચાર્યું કે, “ જ્યારે મારા માનનો ભંગ
 થયો તો પછી જીવીને શું કરવું છે ? તેથી આ વડના વૃક્ષ નીચે
 જઈ ફાંસો બાંધી હું મરી જઈ ” આવું ચિંતવી હું વડની
 પાસે જવા તૈયાર થયો, તેવામાં નગરદેવીએ અવધિજ્ઞાન-
 થી મારી પર દયા કરીને રાજાની માતામાં આવિષ્ઠ

હું દેવલોકમાંથી ચ્યવી બ્રહ્મવીરેહ ક્ષેત્રમાં રત્નપુર નામના નગરમાં ગંધિલાવલી વિજયની અંદર રત્નસાર. સાર્થવાહને ઘેર શ્રીમતીના ઉદરથી અંદ્રાસાર નામે પુત્ર થયો.

પેલો યજ્ઞદેવ અનેક ભવમાં ભમતો ભમતો નર્મદા નામની મારા ઘરની દાસીમાં આનહક નામે પુત્ર થયો. પૂર્વભવના અશ્વાસુધી તે સદા મને છેતરવાના પરિણામ ધારણ કરતો હતો. મારો વિવાહ કોઈ એક ગૃહસ્થ અંદ્રકાંતા નામની પુત્રીની સાથે થયો હતો.

એક વખતે વિજયવર્ધન નામના કોઈ સૂરિ આવી ચડ્યા. તેમના ચરણમાં જઈ મેં વંદના કરી અને તેમની પાસે શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો હતો. એક વખતે તે નગરનો રાજા કોઈ લાંબી યાત્રાએ જતાં અમે પત્ર કોઈ બીજો ગામ ગયા હતા. તેવામાં ચિંકેયકેતુ નામના કોઈ પદ્મીપતિએ આવી તે નગરને વિનષ્ટ કરી દીધું. અને કેટલાએક નગરજનોને ઠેક કહ્યા. આ વાત અમારા સાંભળવામાં આવી, એટલે અમે તે નગર પ્રત્યે આત્મા, તેવામાં તે નગર સ્થગાનના જેવું શૂન્ય જેવામાં આત્મ્યું. કેટલાએક મનુષ્યોની શોધ કરતાં તત્ત્વવામાં આત્મ્યું કે, મારી સ્ત્રી અંદ્રકાંતાને બીજા લોકે દૂરી ગયા છે. આ સાંભળી મને મારા હૃદયમાં અતિથય શોક થવા લાગ્યો. આ વખતે દેવરામી નામનો કોઈ વૃદ્ધ પ્રાણી ત્યાં આવી ચડ્યો, તેણે મને કહ્યું, “ સાર્થવાહ પુત્ર, વૃથા ખેદ કરીશ નહિં. પૂર્વ આ દેશમાં બિલ્લ લોકે શ્રીમથ ગામમાંથી ઘણું લોકોને દૂરી ગયા હતા. પણ છેવટે ઘણું કવ્ય લઈ તેમને છોડી મુક્યા હતા.

તેમણે કોઈના ચારિત્રને ખંડિત કર્યું ન હતું.” તે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણના આવા વચન સાંભળી હું મારા આનહક અનુચરને સાથે લઈ ચાલ્યો હતો. રસ્તામાં ખાવાને માટે મેં ઘણું ભાતું સાથે લીધું હતું. તેમ પુષ્કળ દ્રવ્ય પણ માસે રાખ્યું હતું. આ પ્રમાણે તેવાર થઈ ચંદ્રકાંતાનો મોક્ષ કરવાને હું ઉત્સુક થઈને ચાલ્યો. હું અને આનહક બંને દ્રવ્ય અને ભાતું લઈને રસ્તે જતા હતા, તેવામાં આનહકને મને છેતરવાના પરિણામ થયા. થોડે દૂર જતાં સંધ્યાકાલ થયો. તે વખતે આનહકના હાથમાં દ્રવ્ય હતું. અને મારા હાથમાં ભાતું હતું. રસ્તામાં એક નજીક કુવો આવ્યો. તે કુવા ઉપર હું ઉભો રહ્યો, તે વખતે કપટી આનહકે અને ઘણો મારી તેની અંદર પાડી નાંખ્યો. કુવામાં પડતાં તેના એક ભાગમાં કોઈ મનુષ્ય મારી સાથે અથડાયું. મેં તેની તરફ લક્ષ્ય પૂર્વક જોયું, ત્યાં મારી સ્ત્રી ચંદ્રકાંતા મારા ઓળખવામાં આવી. તેને જોતાંજ હું ખુશી ખુશી થઈ ગયો. તે સ્ત્રી પ્રથમ મારાથી લય પામી, એટલે મેં તેણીને કહ્યું કે, “ જે માણસ જેન શાસનમાં રહ્યો હોય, તેને લયજ નથી ” મારા આ શબ્દો ઉપરથી તેણીએ મને ઓળખ્યો, એટલે તે રેવા લાગી. મેં તેને આશ્વાસન આપી વૃત્તાંત પૂછ્યો, એટલે તેણીએ કહ્યું કે, “ મારું પુત્ર, શીલનો લંગ થવાના લયથી હું આ કુવામાં પડી ગયો. પછી તેણીએ મારો વૃત્તાંત પૂછ્યો, એટલે આનહકે મારે કહ્યું કે, “ જે કંઈ, તે બધું વૃત્તાંત મેં તેણીને કહી સંભળાવ્યો. અને તેણીએ જણાવ્યું કે મારા સેવક આનહકે જે કંઈ, તે સાંઝે કંઈ. મારા મહાભાગે મને તારો મેળાપ કરાવ્યો. પછી અમે

ત્યાં અદ્ય નિદ્રાથી રાત્રિ નિર્ગમન કરી. પ્રાતઃકાલે મૂર્ધ ઉઘો
 એટલે મેં તેણીને માદી પાસે રહેતું બાતું આપ્યું. તેણીને
 તેમાં ઘણા ઉપવાસો થયેલા પછી તે સતીએ જણાવ્યું કે, તમે
 જમણો તો પછી હું જમીશ. પછી હું અદ્યે તે બાતું જમ્યો.
 પછી “ સંસારની જેમ આ કુવામાંથી આપણો સી રીતે ઉદ્ધાર
 થશે ?” એમ બંને ચિંતવવા લાગ્યા. કેટલાક દિવસોએ મોટું
 બાતું ખુટી ગયું. પછી અમારી હવવાની આગ્રા નાશ પામી.
 તે વખતે મને ચિંતા થઈ કે, “ મને જેત મનની પ્રાપ્તિ થઈ,
 તે છતાં હું મન પ્રદાન કર્યા વગર મૃત્યુ પામીશ.” આ પ્રમાણે
 ચિંતવતાં મોટું જમણું નેત્ર ફરક્યું, અને તે નીતું રાણું નેત્ર
 ફરક્યું. અમો બંનેને એથી જરા હૃદયમાં ધીરજ આવી એવી
 રીતે ત્યાં અમને અનેક અટ્ટહાસ વીની ગયા. તેવામાં નંદિવ-
 ર્દન નામના સાર્થવાહનો કોઈ સાર્થ રાતપુર તરફ જવાને ત્યાં
 થઈને પનાર થયો. તે સાર્થ માંહેલા કેટલાએક સેવકો અમારા
 કુવામાં પાણી ભરવાને આવ્યા. એટલે અમોએ અંદરથી તે
 લોહોને જણાવ્યું, તે ઉપરથી તેમણે સાર્થવાહ નંદિવર્દનને
 વાત કરી; એટલે તેણે આવી અંદર મંચી ઉતારી અમોને
 બાહર કાઢ્યો. મેં એંધાળીથી એળખાવા માંડે. અધો સવિ-
 ન્દર વૃત્તાંત જણાવ્યો, તે ઉપરથી સાર્થવાહે તે વાત સ્વ્ય માની.
 પછી તેણે મને સી સાથે પોતાના સાર્થમાં લીધો. મને સાર્થની
 સાથે ચાલતાં પચ દિવસ વીતી ગયા તેટલામાં માર્ગે ચાલતાં
 સિંદે મારેલું એક માણસનું સુદૃઢ માન જોવામાં આવ્યું. તેની
 ગળે પડેલે રહેલ દ્રવ્યની કોથળી છુટી પડી અંદર હતી તેને જોઈ

મેં તેને ઝાળખી દીધી. તે પાપી અનહકને સિંહે મારી નાંખેલો.
 પૃથ્વીપર પડ્યો હતો. પછી મેં તેની પાસેથી દ્રવ્યની કોથળી
 લઈ લીધી. હૃદયમાં સંવેગ પામતો હું રત્નસાર નગરમાં આવ્યો.
 ત્યાં જઈ તે દ્રવ્યને મેં સાત ક્ષેત્રોમાં વાપરી દીધું. તેવામાં ર-
 ત્નપુર નગરમાં વિજયવર્દન નામે મુનિ આવી ચડ્યા. મેં તેમ-
 ની પાસે દીક્ષા લીધી. અનુક્રમે કાળધર્મ પામી મહાશુકલ
 વિમાનમાં સોળ સાગરોપમની આયુષ્યવાળો હું દેવતા થયો.
 અને પેલો અનહક ત્રીજી નરકે સાત સાગરોપમની આયુષ્ય-
 વાળો નારકી થયો. હું તે દેવલોકમાંથી ચ્યવી આ જંબુદ્વીપના
 ભારત ક્ષેત્રમાં રથવીરપુર નામના નગરમાં નંદિવર્દન નામના
 મહાસ્થની સુંદરી નામની સ્ત્રીના ઉદરથી પુત્ર રૂપે ઉત્પન્ન થયો.
 માતા પિતાએ માઈ નામ અનંગદેવ પાડ્યું.

અનહક નરકમાંથી નીકળી સિંહુ થયો. ત્યાંથી પાછો
 હર્ષિતમાં જઈ વિવિધ પ્રકારની તીર્થંચ યોનિઓમાં ભમી તેજ
 નગરમાં સોમ નામના સાર્થવાહની નંદિમતી સ્ત્રીમાં પુત્ર
 રૂપે ઉત્પન્ન થયો. તેનું નામ ધનદેવ પાડવામાં આવ્યું. પૂર્વની
 જેમ મારે મૈત્રી થઈ. હું બાળક હતો તોપણ દેવસેન નામના
 મામ ગુરૂ પાસેથી મને ધર્મ પ્રાપ્ત થયો હતો. અમે જાને વિષય
 રૂપ વૃક્ષોના વનના જેવા તારૂણ્યને પ્રાપ્ત થયા. એક વખતે અમે
 જાને અભિમાનથી વિચાર કર્યો કે “ તારૂણ્ય વયમાં પિતાના
 ઉપલોગ કરવો એ ઘણીજ શરમની વાત છે. ” આવું
 વિચારી અમે જાને રત્નદ્વીપમાં ગયા. ત્યાંથી લાખો રત્નો

પ્રિય વાંચનાર, તમે આ મહાનુભાવ ધર્મધોપ સૂરિના ચમત્કારી જીવનવૃત્તાંતનો વિચાર કરજો. આ અતુર્વિધ સંસારમાં પ્રાણીને દેવી દેવી વિટંબના ભોગવવી પડે છે, અને દેવી દેવી રીને સંસારના વમળમાંથી પસાર થવું પડે છે, તેનો વિચાર કરજો. પૂર્વ દર્શના દોષ, પરંપરાયે ક્યાં મુઢી પડ્યાં છે અને તેને લઈને દેવી દેવી વિચિત્ર સ્થિતિમાં આવી પડાય છે ? તેનું પૂર્ણ દર્શન ધર્મધોપ મુનિના જીવન વૃત્તાંતમાંથી મેળવી શકાય છે. દરેક ભવિઆત્માએ આ વિષયનું મનન કરવાનું છે. આવા વિચિત્ર પ્રસંગો માનવ જીવનને પૂરેપૂરા બોધક થઈ પડે છે. મહાનુભાવ ધર્મધોપ સૂરિના જીવન અરિત્ર થી શિંદુકુમાર પ્રતિબોધ પામ્યો હતો અને તેના જીવનને મુધારણા કરવાને ઉત્તમ માર્ગ તેથીજ તેને પ્રાપ્ત થયો હતો, જે માર્ગ તેના જીવનને ઉચ્ચ સ્થિતિનું દર્શન કરાવ્યું હતું. દરેક ભવ્ય જીવે યજ્ઞ એ માર્ગને અનુસરવા માટે આ પ્રસંગ મનન પૂર્વક વાંચવા જોઈએ અને તેમાંથી ઉત્તમ બોધ ગ્રહણ કરવો જોઈએ.

પ્રિય વાંચનાર, આ વાત લક્ષમાં રાખી તું તારા આત્માને એ ઉત્તમ માર્ગ દર્શાવજે, અને તારા અદ્ય જીવનમાં શિંદુ કુમારના જીવનનું પ્રતિબિંબ પાડવા પ્રયત્ન કરજે. એમ કરીજ તોજ તું તારા જીવનનું સાદૃશ્ય કરી શકીશ.

પ્રકરણ ૩ જી.

ઉપદેશની અસર.

એક વિશાળ મંદિરમાં યુવાન પુરુષ આડે પડખે પડ્યો હતો. તેના હૃદયમાં ચિંતા થતી હતી, પણ તે ચિંતા નિરૂપાધિક હતી. હૃદયને દહન કરનારી નઠારી ચિંતા ન હતી. આ ચિંતા તેના આનંદનું કારણ હતી. તે પુરુષ ક્ષણે ક્ષણે ચિંતા કરતાં કાંઈક અસ્ફુટ શબ્દો બોલતો હતો. વળી ક્ષણવારે ગગન તરફ દૃષ્ટિ રાખી અવલોકતો અને જાણે કાંઈક વિચિત્ર વસ્તુ તેના દૃષ્ટિમાર્ગમાં આવી હોય, તેમ તે દૃષ્ટિને સ્થિર રાખી રહેતો હતો. ક્ષણવારે પાછો આસન પરથી ઊઠા થઈ મેહેલના મધ્ય ભાગમાં ફેરા ખાતો હતો. અને પાછો વિશ્રાંત થઈ તે આસન ઉપર આડે પડખે પડતો હતો.

આ વખતે એક સુંદર બાલા તેની પાસે આવી ઉભી રહી. તે તરૂણની આવી ચેષ્ટા જોઈ તે હૃદયમાં વિચાર કરવા લાગી. તેણી ઘણીવાર તેની પાસેજ ઉભી હતી, પણ તે તરૂણની દૃષ્ટિ તેણીને જોઈ શકી નહિ. તે ઉભી ઉભી તેની ચેષ્ટાઓ જોતી હતી.

વાંચનારના હૃદયમાં આ પ્રસંગ તરતજ સમજવામાં આવે એવો છે, તથાપિ તેમના બોધને માટે સ્પષ્ટીકરણ કરવાની આવશ્યકતા છે. જે તરૂણ પુરુષ વિવિધ જાતની ચેષ્ટા

કરતા મેઢેલમાં આઠે પડળે પડ્યો છે, તે પુરુષદત્ત ગાબનો પુત્ર સિંહકુમાર છે. મુનિરાજ ધર્મચોપની ઉપદેશ વાણી સાંભળ્યા પછી તેના હૃદયમાં ધેરાગ પ્રગટ થઈ આવ્યો છે. તે આ સંસારને અમાર અને ક્ષણિક રૂપે જુએ છે. આજે તેનો પિતા રાજા પુરુષદત્ત અમિતતેજ નામના ગુરૂની પાસે ધર્મ સાંભળી વિરક્ત થઈ પોતાની રાણી શ્રી કાંતાની સાથે દિક્ષા લઈ સિંહકુમારને રાજ્ય સોંપી આજ્યો ગયો છે. રાજા પુરુષદત્તની ધેરાગ ભાવના જોઈ રાજ્યના સામંતો અને મંત્રીઓ પણ તેની સાથે દીક્ષિત થઈ આઘી ની-કળ્યા છે. પિતૃમક્ત સિંહકુમારે પોતાની આજ્ઞાથી રાજ્યનાર સ્વીકાર્યો છે, પણ તેના વિરક્ત હૃદયને એ વાત રૂચીકર થઈ નથી. આથી સિંહકુમાર આ વર્ણન વિવિધ વિચાર કરતો પોતાના મ-નેલમાં બેઠો છે. તે દરેક પદાર્થોનો વિચાર કરી પોતાના સંબેગને પુટી કંદે છે. મેઢેલમાં ઘાઠવેલા સર્વ પદાર્થો તેને કેવળ પુદ્ગ-ળમય લાગે છે. અને તેથી તે તરફ ને ઉપેક્ષાની દૃષ્ટિએ જુએ છે. જુમિ અને અંતરીક્ષના કુદૃતી જુાવ તરફ સૂક્ષ્મ રીતે અવ-લોકે છે. અને તેમાંથી ધેરાગ્યનું મહાગિજાનું સંપાદન કરે છે.

તે સમયે જ મુંદર જાગ્યા તેના મેઢેલમાં આવી છે, તે તેની પ્રિયા કુમુભાવગી છે. પોતાના પતિની આવી વિચિત્ર ચેષ્ટાઓ જોઈ તે જાગ્યા આશ્ચર્ય પામી ગઈ છે.

જ્યારે પોતાના પતિની સ્થિર દૃષ્ટિ પોતાને ઓલખી ગઈ નહિ, એટલે કુમુભાવગી સધુર સ્વરથી બોલી “પ્રાણનાથ, આ

શું કરો છો ? તમારા હૃદયની સ્થિતિ ક્યાં છે ? મને દેખતાંજ આનંદ પામનારા અને સંબ્રમથી મારો સત્કાર કરનારા તમે આમ કેમ થઈ ગયા છો ? એ પ્રેમાવેશ, એ ઊભરાતો આનંદ અને તે શ્રંગારરસનો પ્રભાવ કેમ દેખાતો નથી ? તમારા ચતુર હૃદયને કંઈ મનોરમાએ હરી લીધું છે ? કંઈ કાંત એ મારા પ્રેમરસનો ભાગ પડાવ્યો છે ? કંઈ સુંદરી મને ધકકો મારી તમારા હૃદયમાં પેશી ગઈ છે ?

કુસુમાવળીનાં આ વચનો સુષુતાંજ સિંહકુમાર સંબ્રાંત થઈ ગયો. પોતાની સમીપ રહેલી પ્રિયાની ઉપર તેની દૃષ્ટી પડી, તરત તે સ્વસ્થ થઈ ગયો. તેણે પોતાની પ્રિયાને પૂછ્યું, “પ્રિયા શી ઇચ્છાથી અહિં આવ્યાં છો ? હું વિચારમાં પડ્યો હતો, તેથી તમારી તરફ મારી મનોવૃત્તિ આકર્ષાઈ ન હતી, તેને માટે ક્ષમા આપશો ” રાજકુમારના આ વચન સાંભળી કુસુમાવળી ખેાલી. પ્રાણેશ, હું વહેલી આવી છું. તમારી મનોવૃત્તિ મારી તરફ હ-મણાંજ થઈ છે. કોઈપણ સુંદરીએ તમારા ચિત્તને આકર્ષ્યું હોય તેમ લાગે છે. કોઈવાર તમારી આવી સ્થિતિ મારા જોવામાં આવી નથી. આજે કાંઈ વિલક્ષણ ભાવ બન્યો છે. ” સિંહકુમારે વિનીત ભાવથી કહ્યું ‘ પ્રિયા, તમારા હૃદયમાં જે શંકા ઉત્પન્ન થઈ છે, તે શંકા તદ્દન ખોટી છે. મારા આ વખતની સ્થિતિ તમારા નિમિત્તે કદપનાના એક અંશમાં પણ આવે તેમ નથી. મારી વૃત્તિને આકર્ષણ કરનાર વૈરાગ્ય વૃત્તિ છે, એક મહાત્માના ઉપદેશને અસરથી હું સાંસારિક ભાવ ઉપર વિરકત થઈ ગયો છું.’

પતિના આ વચન સાંભળી કુમુભાવળી વિનયથી બોલી-
 “ સ્વામિનાથ આપની મનોવૃત્તિને આમ અતિ આકર્ષણ કરનાર
 દેવો બિપદેશ છે ? તે સાંભળવાની મારી ઇચ્છા છે. ” પ્રિયાના
 આ પ્રશ્ન ઉપરથી રાજકુમાર બોલ્યો “ મુંઢરી હું અવધીયા
 કરવાને બાહેર ફરવા ગયો હતો, ત્યાં એક મહામુનિ મારા જોવામાં
 આવ્યા; મેં તે મહાનુભાવને વંદના કરી તેમના વૈરાગ્યનું કારણ
 પૂછ્યું. એટલે તેમણે કયા કરી પોતાનો રમુજ વૃત્તાંત મને કહી
 સંભળાવ્યો, જે સાંભળી મારા હૃદય ઉપર વૈરાગ્ય ભાવના પ્રભુ-
 થી ગઈ હતી. પછી આત્માનો બિહાર કરવાની ઇચ્છા કરી મેં
 તે મહાનુભાવને પ્રશ્ન કર્યો કે, “ ભગવાન, આ સંસારની કેટલી
 ગતિઓ છે ? કયા કયા દુઃખો છે, અને એ સંસાર રૂપ દારાગુ-
 હમાંથી દેવી રીતે મુક્ત થવાય છે ! મારા આ પ્રશ્નો સાંભળી તે
 મહાનુભાવે મને બિત્તર આપ્યો. “ રાજપુત્ર, નારક, તિર્થંધ, મનુષ્ય
 અને દેવ એ ચાર ગતિવાળો આ સંસાર છે. તે સંસારમાં
 રાગ હેપને વશ થયેલા પ્રાણીઓને જન્મ, જરા અને મૃત્યુ
 એ ત્રણ પ્રકારના દુઃખ છે. ” આ પ્રમાણે કહી તેમણે મને પ્ર-
 સન્નતાથી જણાવ્યું કે, હે વત્સ, આ વિષયને સ્પષ્ટ કરનાર એક
 શક્તિ આજ્યાન છે, જે તારે સાંભળવાની ઇચ્છા હોયતો હું તને
 સંભળાવું. મુનિવરના એ વચન સાંભળી તે આજ્યાન સાંભળ-
 વાની મેં ઇચ્છા દર્શાવી, એટલે એ મહામુનિએ મને તે બોધક
 આજ્યાન કહી સંભળાવ્યું હતું.

કોઈ દારિદ્રના દુઃખથી પીડિત થયેલો પુરૂષ પોતાનો દેશ

છોડીને ખીજા દેશમાં જવા તૈયાર થયો, રસ્તામાં જતાં તે માર્ગ ચુકી ગયો અને એક ભયંકર અટવીમાં આવી ચડ્યો. તે અટવીમાં શીકારી પ્રાણીઓના ત્રાસદાયક ધ્વનિથી તે ભય પામી ગયો. ભયને લઈને તેના ચરણ ભાંગી પડ્યાં અને હવે ક્યાં જવું એમ વિચાર કરતો તે ભયભીત થઈ ગયો. તેવામાં એક ઉગ્ર ગર્જના કરતો ગજેંદ્ર તેની સામે મળ્યો, તેની પાછળ હાથમાં ખડગ લઈને એક ભયંકર રાક્ષસી આવતી હતી. તે જોઈ તે મુસાફર કંપવા લાગ્યો. અને તે ભયમાંથી પોતાનો બચાવ કરવાને આમ તેમ જોવા લાગ્યો. તે માર્ગે એક વડનું ઊંચું વૃક્ષ તેના જોવામાં આવ્યું. તેને જોતાં જ પોતાની રક્ષા કરવાને તે પુરૂષે તેમની ઊપર ચડવા માંડ્યું, પણ તે ચડી શક્યો નહિ. જ્યારે તે હાથી નજીક આવ્યો એટલે ' ક્યાં જવું ' એમ ચિંતવતા તે પુરૂષને તે વૃક્ષ નીચે ઘાસથી આચ્છાદિત થયેલો એક કૂવો જોવામાં આવ્યો. પછી તે ઊંચા વડને છોડીદઈ ત્યાં રહેલા એક નીચેના વડનો તેણે આશ્રય કરવા માંડ્યો, પણ તેમ કરતાં તે ખસી પડ્યો. પડતાં પડતાં તે કુવાની દીવાલ ઊપર આવેલા શરકટના ભોથાનો ટેકો લઈ લટકી રહ્યો. તે ચોરસ કુવાની નીચે જોયું. ત્યાં પોતાની ઊપર પ્રજ્વળતા પ્રતિઘાતથી તેને કરડવાને તૈયાર થયેલા ચારે ખુણે ચાર સર્પને જોયા અને તેમની વચ્ચે રહેલા પાંચમા એક જંગી અજગરને જોયો. જે શરકટના ભોથાનો આશ્રય લઈ તે લટકતો હતો, તેની નીચે તેને કરડીને ભેદી નાંખતા કૃષ્ણ અને શ્વેત બે ઊંદરો તેના જોવામાં આવ્યા. તે જોતાં તેને નિશ્ચય થયો કે, આ શરકટનું ભોથું છેદાતાં સુધીની તેની આયુષ્ય છે. પછી

પેણે મદોન્મત્ત કે જે તે પુરુષ પ્રાપ્ત નહિં થવાથી ડોપ પામ્યો
 હતો. તેણે વરના વૃક્ષને ઘાંતોથી કંપાવ્યું, એટલે તે પર રહેલ
 એક મધપુરામાંથી મધનાં ટીપાં તે દુર્ણ દ્રવ્યમાં પડવા લાગ્યા.
 અને તેની ઉપર રહેલી ભમરીઓ ઉડીને તે પુરુષને વગગી દંડ
 મારવા લાગી. અને તેથી તેને ભારે પીડા થવા લાગી. પેણા મ-
 ધપુરામાંથી જે મધના ટીપાં પડેલા તે દુઃખી પુરુષના મનક,
 લજા, ગ્રહાદિ અને નાસિકા ઉપર અનુક્રમે પડનાં પડનાં તેના
 મુખમાં આવ્યા, તે વખતે આવી સ્થિતિમાં પણ તેના સ્વાદમાં
 તે આરાદન થઈ ગયો. હાથી, રાક્ષસી, ચાર સર્પ, અજગર, જે
 ગાદર અને ભમરીઓના ભયનો વિચાર તેના હૃદયમાંથી આવ્યો
 ગયો, મધના સ્વાદમાં લપટાઈ ગયો. રાજકુમાર આ કથા જા-
 ન્યેથી શ્રી ઉપનય લેવાનો છે ? તે ધ્યાનદર્શિનાં જાણે. જે દુઃખી
 પુરુષ તે દુઃખ સમજ્યો. એટલી તે સંસારની ચાર ગતિ સમજાવી.
 જે ઉન્મત્ત હાથી, તે મૃત્યુ લાગુ. તેની પાછળ જે રાક્ષસી તે
 નાશકના સમજાવી. જે ઉન્મત્ત વૃક્ષ તે વિષથી મનુષ્યોને દુ-
 ર્લભ એવો મોક્ષ સમજાવે. એ તેની ઉપર આરંદ થઈ જવાય
 નો પડી મૃત્યુ તથા જરૂરનો ક્રુપ રહેનો નથી. જે દુર્ણ દ્રવ્ય તે
 મનુષ્ય જાવ અને ચાર સર્પો તે ક્રોધાદિક ચાર કપાય સમજાવા.
 જે કપાયેથી ઊગેલા મનુષ્ય કાર્યાકાર્યમાં અચેતન થઈ જાય છે.
 દુર્ણ દ્રવ્યમાં જે અજગર હતો તે નરક પ્રદેશ સમજાવે. જે શ-
 રદંડનું ભોજન તે મનુષ્યનું આયુષ્ય સમજાવું. જે દૃષ્ટ અને સ્વેત
 પ્રેતિંદ્રો તે શુદ્ધ પક્ષ અને દૃષ્ટ પક્ષ સમજાવા. જે ભમરીઓ
 તે રાણો અને મધના ગિંદ્યા તે વિષયો લાલુવા. જે વિષયોના

સ્વાદયી મનુષ્ય પોતાની પછવાડેના વિચાર કરતો નથી. પોતાની સ્થિતિ તદ્દન ભુલી જાય છે. આ પ્રમાણે વિષયલોગ ભયંકર પરિણામવાળા છે. ભવિત ચંચલ છે, અને યૌવન નિઃસાર છે, તેથી પ્રાણ ભવોને ધર્મ આચરવો યુક્ત છે.

રાજકુમાર, આ વાત લક્ષમાં રાખી તમારે પણ ધર્મારાધન કરવું જોઈએ. ધર્મારાધન વિના આ મનુષ્ય જન્મ નિષ્ફળ થાય છે. ”

હે પ્રિયા, એ આજ્ઞાન અને તેનો ઉપનય સાંભળી મારા હૃદયમાં ઘણી અસર થઈ ગઈ. મને આ સંસાર તરફ વૈરાગ્ય ભાવ પ્રગટ થઈ આવ્યો. પછી મેં અંજલિ જોડી એ મહાનુભાવને પ્રશ્ન કર્યો. “ મુનીંદ્ર, આપે જે ધર્મને આચરવાનું કહ્યું, તે ધર્મ કેવો છે ? તે મને સંક્ષેપમાં સમજાવો. ” મારા આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એ મુનિવરે જણાવ્યું કે:—“ રાજકુમાર, એ ધર્મ ક્ષમા વગેરે દશ પ્રકારનો છે. ક્રોધને જય કરવો. એ ક્ષમા કહેવાય છે. માન ન રાખવું, એ માદૃવ કહેવાય છે, કપટનો ત્યાગ કરવો, એ આર્જવ; અને લોભ ન રાખવો, એ મુક્તિ કહેવાય છે. બાર પ્રકારનું તપ છે. સત્તર પ્રકારનો સંયમ છે. નિદોષ વચન બોલવું તે સત્ય કહેવાય છે. ઈન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરવો, એ શૌચ કહેવાય છે. નવ પ્રકારના પરિગ્રહનો ત્યાગ એ અકિંચન પાણું છે. અને અઢાર પ્રકારે અબ્રહ્મને વર્જવું, તે બ્રહ્મચર્ય કહેવાય છે. ”

પ્રિયા, આ પ્રમાણે જ્યારે તેમણે ટુંકામાં મને ધર્મનું સ્વરૂપ વિનયથી —“ ભગવાન, એવા

મનમાં ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ હતી પણ પોતાની બાઈને ખુશી કરવાને તે નમ્રતાથી બોલી —“ બા સાહેબ આજે કાંઈ ચિંતામાં દેખાઓ છે, પણ મને લાગે છે કે તમારી ચિંતા આનંદની છે. કારણકે થોડા સમય પહેલાં તમે રતુસ્નાન થયેલા છે એથી વખતે સગર્ભાવસ્થામાં આવ્યા હોયો. જો એ વાત સત્ય હોય તો મહારાજને વધામણી કહેવા મને મોકલજો. ”

સખી મદનરેખાનાં આ ઉપહાસ્ય વચન કુસુમાવલીને રૂચિકર લાગ્યાં નહીં. તે ક્ષણવારે નિઃશ્વાસ નાંખીને બોલી—“ સખી તારા ઉપહાસ્ય વચનો આ વખતે મને પ્રીતિકારક લાગતા નથી. આ વખતે માફે હૃદય ચિંતાનુર થયેલું છે. મારી મનોવૃત્તિ શોકસાગરમાં ગળન થઈ ગઈ છે ” મદનરેખાએ સંભ્રાત થઈને પૂછ્યું, ‘ રાણી સાહેબ, એવી ચિંતા આપને શા માટે થઈ છે? ગઈ રાત્રે મહારાજને આપનું અપમાન તો નથી કર્યું? શું કોઈ પરિજન આપના અપરાધમાં તો નથી આવ્યો? આપને ચિંતા થવાનું શું કારણ છે? કુસુમાવલી મંદ સ્વરે બોલી— “ સખી, મારી ચિંતાનું કારણ કોઈ બીજાને કહી શકાય તેવું નથી. તું મારી ખરેખર વિશ્વાસભૂમિ છે, માટે હું તારી આગળ ખરેખર કારણ જણાવું છું. મને ખાતરી છે કે તું મારા વિશ્વાસનો ભંગ કદી પણ કરીશ નહીં. આજે સ્વપ્નમાં મારા ઉદરમાં એક સર્પે પ્રવેશ કર્યો પછી તે સર્પે મારા સ્વામીને સિંહાસન ઉપરથી પાડી નાંખ્યા પછી તરત હું જાગૃત થઈ ગઈ. આ અમંગળ સ્વપ્ન મેં મારા સ્વામીને પણ કહ્યું નથી. આ વાત

તું પણ કોઈને જણાવીશ નહીં. શાસનદેવતા મારા ગર્ભની અને સ્વામીની રક્ષા કરે.

મહનરેખાએ સચિત વદને જણાવ્યું, “ભત્રી”, ચિતા કરશે નહિ. જોને શાસનના પ્રભાવીક દેવતા તમારું કટ્યાણ કરશે. દેવી, તમારા હૃદયમાં રહેલી ધર્મભાવનાને સદા જાગૃત રાખજો. મન, વચન અને કાયાથી શુદ્ધિનું પોષણ કરજો. સમ્યક્ત્વનો જે પ્રભાવ તમે જાણો છો તે પ્રભાવનો ઉપયોગ કરવા પ્રયત્ન કરજો. હૃદયની મલીનતાને વધારનારા કુકર્મો તરફ તીરસ્કાર રાખજો. સદ્ગુણને સારું પોષણ મળે, સદ્વિચારોની સારી જાગૃતિ થાય અને અંતરની શુદ્ધ ભાવનાને જળ મળે એવી રીતનું પ્રવર્તન કરજો. તમારા જેવી સુજ્ઞરાજ શ્રાવીકાને મારા જેવી અંધ મતિ ઢાસી વધારે ઉપદેશ આપવાને યોગ્ય નથી. ”

સખી મહનરેખાનાં આવા વચન સાંભળી કુસુમાવળીને જરા શાંતિ થઈ, પણ તેણીના હૃદયમાંથી ચિતાનો તદ્દન નાશ થયો નહીં. સ્વપ્નમાં જોએલો ભયંકર દેખાવ તેની દૃષ્ટિ આગળ દ્રશ્યમાન થવા લાગ્યો. તેનું સ્મરણ કરતી કુસુમાવળી પુનઃ બોલી—“ સખી, તારા મધુર વચનોએ મને થોડી ઘણી શાંતિ આપી છે, તથાપિ હું એ કુસ્વપ્નના ભયંકર દેખાવનું વિસ્મરણ કરી શકતી નથી. વિષને ધારણ કરનાર ભયંકરનાગ મારા ઉદરમાં પડે અને તેણે મારા સ્વામીને આસન ઉપરથી પાડી નાંખ્યા. આ બનાવ મારી દૃષ્ટિ આગળ તર્યા કરે છે. મારા ઉદરમાં કેવા ભયંકર પ્રવેશ કર્યો હશે? આ ગર્ભથી મારું શું અનિષ્ઠ થવાનું હશે,

એની ચિંતા રૂપ મહા જવાલાથી હું દહન થયા કરું છું. સર્પના
જેવો ભયંકર છવ મારા ગર્ભમા આવ્યો હશે કે, જે મારા
પતિને સિંહાસન ઉપરથી પાડવાને સમર્થ થવાનો હશે.

“સ્વમેતું” ગુમાશુભ કૃણ પલુ કર્મને આધીન છે. કર્મની
પ્રગલ્ભ સત્તા આગળ બીજા કોઈનું જાગ ચાલી ચકતું નથી. ક-
ર્મની મદ્દાન્ શક્તિ અપ્રતિહત અને અરુપલિત છે. એ શક્તિ-
નો દિવ્ય પ્રભાવ અચિંત્ય અને અગોચર છે, તેથી કર્મ ઉપર
આધાર બાળી સર્વ પ્રકારની ચિંતાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. ”
મદનરંખાએ રાણીને આશ્વાસન આપવાને કહ્યું.

સખીના આવચન સાંભળી કુસુમાવળીને આશ્વાસન મળ્યું
હતું. તથાપી દેહવાર તેણીના હૃદયમાં એ ચિંતા જામત થઈ
આવતી હતી. જ્યારે તે ચિંતાતુર થતી, ત્યારે મદનરંખા
ઉત્તમ બોધ આપી તેણીના મનને શાંત કરતી હતી.

કુસુમાવળીના શરીર ઉપર અનુકેયે ગર્ભની ચિન્હો પ્રગટ
થવા લાગ્યાં ગર્ભના યોગથી તેણીના અવયવોમાં મોટો દેરફાર
થઈ ગયો હતો. સબ્લસિંહ પણ પોતાની પ્રિયાને સગર્ભા બની
હૃદયમાં આનંદને અનુભવતો હતો.

પ્રકરણ પ મું.

દુષ્ટ દોહકનું રૂળ.

એક સુંદર મહેલમાં સિંહરાજા બેઠો બેઠો ચિંતા કરે છે. તેની મનોવૃત્તિ પર ઉપરા ઉપર ચિંતાના વિચારો ઉદ્ભવ્યા કરે છે. એવી રીતે ઘણી વાર ચિંતા કર્યા પછી તેણે પોતાના એક વિશ્વાસુ નોકરને બોલાવ્યો. સેવક રાજાની આજ્ઞાથી તરત દોડી રાજાની હબ્બરમાં હાજર થયો. સેવક ‘શી આજ્ઞા છે ?’ એમ કહી પ્રણામ કરી ઉભો રહ્યો. રાજાએ સેવકની સામે દષ્ટિ કરી મંદ સ્વરથી કહ્યું કે, “મદનરેખાને બોલાવી લાવો.” રાજાની આજ્ઞા અતાંજ સેવક ઉતાવળો ચાલી અંતઃપુરમાંથી મદનરેખાને બોલાવી લાવ્યો. રાણી કુસુમાવળીની રજા લઈ મદનરેખા મહારાજાની પાસે દોડી આવી. વિનયવદની મદનરેખા રાજાને નમન કરી સન્મુખ ઉભી રહી. પોતાના મહારાજાના મુખચંદ્ર ઉપર ચિંતા જોઈ ચતુર મદનરેખા હૃદયમાં ચિંતવન કરવા લાગી. “અહા ! પ્રેમની શુદ્ધતા કેવી ઉત્તમ છે ? હાંપલ્ય ધર્મની મહત્તા ખરેખર અવર્ણનીય છે. એક તરફ પ્રિયા ચિંતાતુર છે, ત્યારે બીજી તરફ પ્રિય પણ ચિંતાતુર છે. પ્રિય અને પ્રિયાના હૃદયનું એકય આવું જ હોવું જોઈએ.” આ પ્રમાણે મદનરેખા ચિંતવતી હતી, તેવામાં સિંહ રાજાએ પૂછ્યું, — “મદનરેખા, મહારાણી કુસુમાવળીનું શરીર કૃશ કેમ દેખાય છે ? તેમ મુજ ઉપર પૂર્વે જે લાવણ્ય હતું તે અત્યારે અસ્તપ્રાય થઈ

ગયેલું દેખાય છે. તોડીનાં મુખનો પ્રકાશ, તેણીના વાધુનો વિકાસ અને સૌંદર્યનો ચોક્કસનો ઉત્કર્ષ ચિંતાની ભયંકર જવાબમાં દબાયેલા રહેલો છે, તેમ જણાય છે. મહારાણીના શરીરમાં આટલો ગંધો ફેરફાર કેમ થઈ ગયો છે ? તેનું કારણ જો તારા જાણવામાં હોય તો મારી આગળ નિવેદન કર. ”

શિંહરાજાનો આ પ્રશ્ન સાંભળી મદનરેખા વિચાર કરીને બોલી-“ મહારાજા, આપ અત્યંત આગળ મારે સત્ય કહેવું જોઈએ. તથાપિ આ વાત મહારાણીને કહેશો નહિ. કારણકે, એ વાર્તા આપનાથી ધુપી રાખવાની તેમની હચ્છા છે. થોડા સમય પહેલાં મહારાણીને એક નકારે સ્વપ્ન આવ્યું હતું, જાણે તેમનાં ઉદરમાં સર્પે પ્રવેશ કર્યો અને પછી તે સર્પ ઉદરમાંથી બાહર નીકળી આપને શિંહરાજા ઉપરથી પાડી નાંખ્યા, આ અનિષ્ટ સ્વપ્નના દર્શનથી મહારાણી ઘણાં જ ચિંતાતુર થઈ ગયાં. તે પછી તેમનાં ઉદરમાં ગર્ભનો પ્રાદુર્ભાવ થયો જે વાત આપના જાણવામાં હશે. અનુક્રમે ગર્ભની વૃદ્ધિ થતાં તેમના હૃદયમાં નવનવા દોડદ ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા. આજે આપના શરીરના આંતરડાંનું બહારનું ફેરફારો નકારે દોડદ તેમના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયો છે. અને આપની ઉપર દેવબુદ્ધિ પ્રગટ થઈ છે. આવો વિપરીત દોડદ જ્યારે તેમને ઉત્પન્ન થયો, ત્યારે તેમના હૃદયને દબા કરનારી મહારાણી ઉત્પન્ન થઈ આવી. તેમને ચિંતાતુર જોઈ મેં તેનું કારણ પૂછ્યું, એટલે મહારાણીએ મને કહ્યું કે, “ સુખી, આ મારો ગર્ભ કોઈ દુષ્ટ જીવ છે. તેના યોગથી મને આવો વિપરીત દોડદ ઉત્પન્ન થયો છે. મારે આ દોષિત ગર્ભને

પાડી ફર કરવાની મારી ઇચ્છા થાય છે. ” મહારાણીની આ ઇચ્છાને અટકાવવાને અમે સમર્થ થઈ શક્યા નહિ. પછી તેમણે અનેક ઔષધોના ઉપચારથી તે ગર્ભનો પાત કરવા પ્રયત્ન કરવા માંડ્યો, પણ નિકાચિત કર્મને લઈને તે ગર્ભનો પાત થયો નહિ. ગર્ભનો પાત કરનારા ઔષધોના પાનથી અને પોતાના દુષ્ટ દોહડના નહિ પૂરાવાથી મહારાણી શરીરે કુશ અને નિસ્તેજ થઈ ગયાં છે. તે મહા ચિંતાએ તેમના રાજતેજને અને મનોહર લાવણ્યને અસ્તપ્રાય કરી દીધાં છે.”

મદનરેખાની આ વાર્તા સાંભળી સિંહરાજા હૃદયમાં આશ્ચર્ય પામી ગયો. ગર્ભનો આવો વિપરિત દોહડ જાણીને તેના હૃદયમાં ભય ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. તેણે પોતાના હૃદયમાં ચિંતા બ્યું—“ અરે આ દુષ્ટ દોહડ પૂર્ણ કરવામાં મને મોટી હાનિ છે; પરંતુ જો તે દોહડ પૂર્ણ નહિ કરે તો કુસુમાવળીના નકારા હાલ થઈ જશે. એ પ્રેમી પ્રિયા પોતાના અમુલ્ય જીવનને ગુમાવી દેશે. ગમે તે યુક્તિ કરીને પણ તેણીનો એ દોહડ પૂર્ણ કરવો જોઈએ. ” આવું ચિંતવી તેણે પોતાના મતિસાગર નામના ચતુર મંત્રીને બોલાવ્યો અને તેને દેવીના તે દુષ્ટ દોહડની વાર્તા કહી સંભળાવી. કળાકુશળ મંત્રીએ વિચાર કરીને રાજાને જણાવ્યું—“ મહારાજા, હું બનાવટી આંતરડાં બનાવી તમારા ઉદર સાથે યુક્તિથી ગોઠવીશ. પછી તે કાઢી કાઢી દેવીને આપીશ એટલે મહારાણીનો દોહડ પૂર્ણ થશે. ” મંત્રીની આ યુક્તિ સાંભળી સિંહરાજા ખુશી થઈ ગયો અને તેણે પોતાના ચતુર

મંત્રીને સાબરશી આપી પછી ચતુર મંત્રીએ સમજાવના આંતરણ મંગાવી રાજના ઉદરની સાથે ગોઠવ્યાં પછી કુસુમાવળીને બોલાવી તેને તે આંતરણ યુક્તિથી દાઢીને રાણીને નિવેદન કર્યાં. કુસુમાવળી તેનાથી દુઃખમાં અંતુષ થઈ અને પોતાનો દોડ દૂર પૂર્ણ થયેલો જાણી તેણીના આતુર દુઃખને શાંતિ મળી. ખાતે આંતરણનું લક્ષણ કર્યું અને પોતાનો પતિ સંકલ્પન રહ્યા, એ જોઈ તે વિચેષ હર્ષિન થઈ ગઈ.

ત્યારે પ્રસવનો સમય થયો, એટલે ‘આ ગર્ભ મારા પતિને હાનિ કરશે’ એવી શંકા રાખતી કુસુમાવળીએ ચતુર મંત્રી મતિનાગને પાતાની જાને બોલાવ્યો અને સૂચના કરી કે, ત્યારે મારા ઉદરમાંથી આ ગર્ભનો પ્રસવ થાય, ત્યારે તમે એ ગર્ભને દાઈ ખીનો રાખો. પાંચગાદીને અને મહારાજાને જણાવો કે, એ ગર્ભ આવીને મૃત્યુ પામી ગયો. જો આ યુક્તિ નહીં કરો તો આ ગર્ભ મહારાજાને અનિષ્ટકર્તા થઈ પડશે.” મંત્રીએ પાતાના અજ્ઞતાનાનું શુભ ઇચ્છીને એ વાત અંગીકાર કરી.

ત્યારે બાલકનો જન્મ થયો એટલે ત્યાં હાજર રહેલા મંત્રીએ તે બાલકને લઈ લીધો અને માધવી નામની એક દાસીને આપી દીધો. માધવી તે બાલકને લઈ ખુબી રીતે જતી હતી, તેવામાં તેજ રસ્તે પસાર થતાં સિદ્ધરાજાએ તેણીને દીડી. રાજાએ તેણીને બોલાવીને પૂછ્યું કે, ‘આ શું લઈ જાય છે’ માધવીએ કહ્યું, ‘તે દાઈ આપને જાણવા જોતું નથી.’ તેવામાં તે બાલક રાયો એટલે રાજાને શક પડવાથી તરતજ તેણીની

પાસેથી બાલકને લઇ લીધો અને માધવીની ઉપર તેને ગુસ્સો થયી આવ્યો. રાજાએ ક્રોધના આવેશથી કહ્યું, “અરે પાપિણી ચંડાળથી પણ વધારે આવું પાપકર્મ કેમ કરે છે?” આ બાળક કોનું છે? અને તેને છુપી રીતે ક્યાં લઇ જાય છે?” રાજાના કહેવાથી માધવી ભયભીત થઇ ગઇ અને તેણીએ રાજાની આગળ સર્વ સાચી હકીકત નિવેદન કરી. દાસીએ જ્યારે સત્ય વાત જણાવી, એટલે રાજાએ તેને છોડી મુકી. પછી તે બાળક બીજા ધાત્રીઓને ઊછેરવાને સોંપી દીધો. અને જણાવ્યું કે, “જો તમારા પ્રમાદથી આ બાળકને કાંઈ પણ થશે તો તેની ચિંતામાં તમને ઈંધણાડપ કરવામાં આવશે.” પછી રાજાએ પોતાના મંત્રીસાગરને અને રાણી કુસુમાવળીને ઘણું ઠપકો આપ્યો. ત્યારબાદ તેણે એ પુત્રનો છુપી રીતે જન્મોત્સવ કરાવ્યો. રાજા તે પુત્રના જન્મથી આનંદ પામ્યો હતો, તેથી તેણે તે કુમારનું નામ આનંદ પાડ્યું.

આનંદ કુમાર જેમ જેમ મોટો થતો ગયો, તેમ તેમ તે કળાના જ્ઞાનમાં વધતો ગયો. આનંદની જ્ઞાનકળામાં વૃદ્ધિ જોઈ સિંહરાજા હૃદયમાં અતિ આનંદ પામવા લાગ્યો. રાજાસિંહની આનંદકુમાર ઉપર જેવી પ્રીતિ હતી, તેવી દેવી કુસુમાવળીની તેનીપર પ્રીતિ ન હતી. કુસુમાવળી તે અનિષ્ટકારી કુમાર તરફ અભાવ રાખતી હતી. આનંદ કુમાર પણ તેણીની તરફ પૂજ્ય બુદ્ધિથી જોતો ન હતો. દુષ્ટ સ્વભૂત અને નકારા દોહદથી ઉત્પન્ન થયેલ આનંદકુમાર પોતાના મનમાં કુવિચારો લાંબા કરતો હતો. પોતાનો પિતા સિંહ રાજા તેનો અતિ ઉપકારી હતો,

તથાપિ તે રાજકુમાર તેના ઉપકારનું વિશ્વરૂપ કરી તેની ઉપર
કેવળ શુદ્ધિ રાખતો હતો.

આ જગતમાં જન્મ પામતા સુતાનોના જન્મ પામતાં
સમયનું અવલોકન પણ સારી રીતે કરવાનું છે. જે પુત્ર વા
પુત્રી ગર્ભમાં આવતાં તેનાં માતા પિતાને શુભ ચિન્હો પ્રગટ
થાય તો તેઓ ઉત્તમ પ્રકારના થાય છે અને અશુભ ચિન્હોથી
તેઓ નદારા થાય છે. આ વાત આર્ય પ્રજા પ્રથમથીજ
માનતી આવી છે. અને તે માનવાને પણ સમગ્ર કારણો
દેાય છે. મહાન પુણ્યશાળી આત્મા ત્યારથી માતાના ગર્ભમાં
આવે છે, ત્યારથીજ તેમનાં પુણ્યનો પ્રભાવ દર્શાવે પણ જણાઈ
આવે છે, તેને માટે આપણી આર્ય જ્યોતિર્વિદ્યા અતિગ્રંથ પ્રમાણ-
બદ્ધ છે. શુભદેશ અને શુભકાળ સર્વ ભૌતિક પદાર્થોમાં ઉત્તતિ
મૂલક છે. એ વાત શાસ્ત્રસિદ્ધ છે અને તેથીજ નૈમિત્તિક શાસ્ત્રો
આર્ય પ્રજામાં માનનીય ગણાય છે.

પ્રકરણ ૬ છું.

પિતૃવાતી આનંદ.

એક વિશાળ મેદાનમાં મોટા મૈન્યનો પડાવ થયેલો છે.
વિવિધ પ્રકારના પ્રદેશોમાં શ્રેણીબંધ તાંબૂઓ નાંખેલા છે. એક
તરફ ઘોડાઓ દુર્ધારવ કરી રહ્યા છે. બીજી તરફ ગજેન્દ્રોના ગર્જન-
રવ થઈ રહ્યો છે. ઊંટો, ખચ્ચરો અને પાણીઓનાં ટોળે ટોળાં

છાવણીની આસપાસ લમ્યા કરે છે. યુદ્ધના રંગમાં ઊત્સાહિત થયેલા ઓઢાઓ એકઠા મળી વિજયની વાર્તા કરે છે. રણુભૂ-મિમાં પોતપોતાનું કૌશલ દર્શાવવાને વિચારો બાંધે છે અને તેને માટે કરવા યોગ્ય તૈયારીઓની ગોઠવણુ કરે છે.

આ વખતે તે સૈન્યનો અધિપતિ મહારાજ પોતાના તં-ખૂમાં બેઠો છે. તેના ઉત્સાહી હૃદયમાં વિજયની વાર્તાને બદલે વૈરાગ્યની વાર્તા પ્રગટ થઈ છે. આ સંસારની અસારતા તેના વિરક્ત હૃદયમાં વ્યાપી ગઈ છે. મહારાજ નીચે પ્રમાણે ચિંતવતો હતો.

“ અહા ! આ સંસારમાં વિષયિ જનની કેવી સ્થિતિ છે? જીવવાની ઇચ્છા રાખતો મૂર્ખ જેમ કાલકુટ ઝેરનું સેવન કરે, તેમ વિષયીજન સુખની ઇચ્છા રાખી વિષયોને સેવે છે. સુખ જીવને, “ દુઃખ એ પાપનું ફળ છે, અને સુખ છે, તે ધર્મનું ફળ છે ” એમ માની દુઃખી જને દુઃખનો નાશ કરવાને ધર્મ આચરવો જોઈએ. માનથી ભરેલા આ રાજ્યની મારે જરૂર નથી. જેમ પાતાળ ગમે તેટલી પુરણી કરે તો પણ પુરાતું નથી, તેમ આ રાજ્ય ગમે તેટલી આવક થાય, તો પણ પુરાતું નથી. ખલ પુરૂષની મૈત્રીથી જેમ નઠારા પરિણામવાળું, રાફડાની જેમ ભુજંગવાળું અને વેશ્યાના ચિત્તની જેમ અર્થથી ઇષ્ટ એવા આ રાજ્યને મારે સર્પની જેમ છોડી દેવું જોઈએ. આ મોટો આડંબર કરી હું યુદ્ધ કરવા નીકળ્યો છું, તે શા માટે ? રાજ્યના લોભની વૃદ્ધિને માટેજ આવી અધમ પ્રવૃત્તિ કરાવનારા રાજ્યથી મારે દૂર રહેવું જોઈએ ”

આધી રાજા સિંહ તેના પરાજય કરવાને એક મોટું સૈન્ય મોકલ્યું હતું. દુર્ભતિએ તે સૈન્યને સજ્જમાં કરાવી દીધું હતું. પત્ની રાજાએ ફરીવાર તેની પર સૈન્ય મોકલ્યું તે પણ પરાજય પામી ગયું, એમ ત્રણ વખત ગાળના સૈનિકોએ મોટી દાર ખાધી એટલે રાજા સિંહ પોતે સૈન્ય લઈ તેની પર ચડી આવ્યો છે. રાજા સિંહ મમુદના તીર ઉપર પોતાની છાવણી નાંખી પડ્યો છે. અને ત્યાં નેહો જોયેલા પેલા દેખાવથી તેના હૃદયમાં ધેરાગ્ય બાવના જાગવા થઈ આવી છે. જે વૃત્તાંત વાંચનારના જાણવામાં આવેલું છે.

એક વખતે મહારાજાસિંહ આ પ્રમાણે ચિંતવી પ્રાતઃકાલે ચેંદેસો ઊડી પોતાના તથુમાં બેઠો હતો, તેના મંત્રીઓ આવી તેની આજ્ઞાઓ બોલે, તેવામાં વિજયવલ્લિ નામે વેત્રીએ આવી મહારાજાને આ પ્રમાણે વિજય કરી “ રાજા ઉત્તમ શામનવાળા આપ નામદારની ચર્યાર્થના ખજર સાંભળી રાજા દુર્ભતિ પોતે કંઈ ઉપર કુવાટો રાખી કેટલાએક માણસોની સાથે દાર-બૃમ્મિ ઉપર આવ્યો છે. તે આપને મળવાની ઇચ્છા રાખે છે. હવે આપની જેવી આજ્ઞા. ”

વેત્રીના આ વચન સાંભળી રાજાએ પોતાના મંત્રિવર્ગ મતિસાગરની સામે જોયું, એટલે ચતુર મંત્રીએ કહ્યું “ જનમ રાજાએ આશ્રિત જન ઉપર વાત્સલ્ય રાખનારા હોય છે. ” આ વચન સાંભળતાં સિંહ રાજાના મનમાં દયા ઉત્પન્ન થઈ આવી, તેણે વેત્રીને આજ્ઞા આપી કે, તે રાજાને અંદર પ્રવેશ કરાવે. રાજાની આજ્ઞા યનાંજ વેત્રી ઉભાવ્યો આવ્યો અને તેણે દાર

જીપર રહેલા દુર્મતિને અંદર પ્રવેશ કરાવ્યો. દુર્મતિ “આ
મારો કંઠ અને આ કુવાડો આપને યોગ્ય લાગે તે કરો.”
એમ કહી સિંહ રાજાને વમી પડ્યો. દયાળુ સિંહ રાજાએ
તેને અભયદાન આપી સત્કાર કર્યો. પછી તેને તે રાજ્યમાં
મોકલી પોતે પોતાના જયપુર નગરમાં આવ્યો. જેના હૃદયમાં
પેલા દેખાવથી વૈરાગ્ય લાવના પ્રગટ થઈ આવી છે, એવા સિંહ
રાજાએ પોતાના મંત્રિઓને એકઠા કરી કહ્યું કે, “આ રાજ્યનો
ત્યાગ કરી મત લેવાને મારી ઇચ્છા છે,” પછી તેણે જોષીને
બોલાવી પોતાના આનંદ કુમારને રાજ્યાભિષેક કરવાનો શુભ
મુહૂર્તનો દિવસ પૂછ્યો. જોષીએ તે દિવસથી પાંચમે દિવસે
રાજ્યાભિષેકનું મુહૂર્ત આપ્યું. પછી મૃત્તિકાના પિંડ, દંડી,
સર્પ, ચામર, ગોરાચન, સિંહનું ચર્મ, શ્વેતછત્ર, પુષ્પ અને
ભદ્રાસન વગેરે અભિષેકની માંગત્ય વસ્તુઓ મંગાવવામાં આવી.
સર્વ પ્રકારની તૈયારી કર્યા પછી નીતિમાન રાજાએ હૃદયમાં ચિંત-
વ્યું કે, આનંદ કુમારને રાજ્ય ઉપર બેસાડી હું ધર્મધોષ ગુરની
પાસે જઈશ. આ પ્રમાણે મુમુક્ષુની જેમ નિરપૃહ થઈ રાજ્યા-
ભિષેકના શુભ દિવસની રાહ જોવા લાગ્યો.

યુવરાજ આનંદકુમાર પૂર્વના દુષ્ટકર્મના દોષથી હૃદયમાં
અવળા વિચાર કરવા લાગ્યો. તે પેલા દુર્મતિની સાથે મળી
ગયો, કાંઈ પણ યુક્તિથી રાજાને મારી નાંખવો. આ પ્રમાણે
તે બંનેએ વિચાર કર્યો. રાજા સિંહ પોતાને રાજ્ય આપનાર
છે, એ વાત તેના મનમાં આવી નહિ. રાજ્યાભિષેકની વાત
તેના જાણવામાં આવી હતી, તથાપિ તેને તે

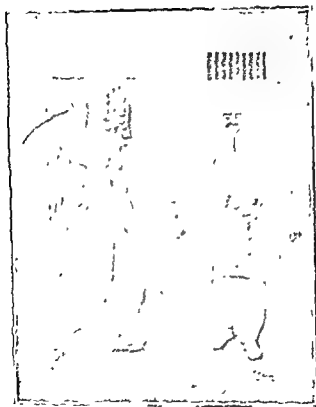
સંસાર વિચિત્રરૂપ છે. સર્વ પ્રાણીઓ એ સંસારના એલાડી છે. કર્મોની શક્તિ દુર્વાચ્ય છે. સમૃદ્ધિઓ ચપલ છે અને સ્નેહ સ્વપ્નના જેવો છે, તેથી વિલાય કરવો નકામો છે. તે પ્રાણીઓ, તમોએ ભગવંતના દુર્લભ પ્રવચનને પ્રાપ્ત કરેલું છે, તેથી એ પ્રવચનને અનુસરી સર્વ દુઃખોના ક્ષયનો ઉપાય આશરો. ” મહારાજના આ વચનો સાંભળી ગંધર્વદેવ નામની એક ગાંધ્વી ખાતે જત ગ્રહણ કરી તે આત્મી નીકળી હતી.

કારાગૃહમાં પૂરાએલા સિંહરાજને હુદ્દ આનંદ અનેક પ્રકારની પીડા આપવા લાગ્યો. અને અનેક રીતે તેને રીઝાવવા લાગ્યો. ત્યારે દુર્મુદ્ધિ આનંદ તેનાપર અતિશય લુલ્લભ કરવા માંડ્યો, ત્યારે રાજા સિંહ તેથી કંટાળી ગયો. છેવટે તેણે પોતાના દુવનનો અંત લાવવાને અનશ્નવ્રત અંગીકાર કર્યું. રાજા અનશ્ન લાઈ પોતાના દુવનનો અંત લાવવા ઈચ્છે છે, એ વાત આનંદના જાણુવામાં આવતાં, તે અન્યંત કોપ ખામ્યે. તેણે દેવશર્મા નામના એક પુરુષને રાજાને જગાતકારે ખવરાવવાને મોકલ્યો. તે દેવશર્મા મુનિજીને મુનિજીને મળ્યો. આનંદની આજ્ઞા પ્રમાણે તેણે રાજાની હાથ લુલ્લભ કરી જગાતકાર કર્યો નહિ. તેણે નમ્રતાથી રાજાને કહ્યું—“ મહારાજ, આ જગતમાં મનુષ્યોને દેવયોગે કાર્યની ગતિ વિષય થાય છે. દેવ એવાં વિપરીત છે કે, તે શુભોને પથ ચતો નથી અને વિનયથી આરાધવા યોગ્ય ચતો નથી. એ ભૂતિમાન અનર્થ છે, અને સમયને નહિ જાણનારો છે. તે મદોન્મત્ત હાથીની જેમ સ્વઅંદી

અને નદીના પ્રવાહની જેમ કુટિલ છે. એ દૈવનું રૂપ કર્મો છે. એ કર્મરૂપ દૈવ પુરૂષાર્થથીજ સાધ્ય છે. જે માણસ દૃઢતાથી પુરૂષાર્થ કરે તો તે દૈવ સાધ્ય થઈ શકે છે. માટે આપ મહારાજા અનશન છોડી ભોજન કરો. જે માણસ જીવતો હોય તો તે વિપત્તિને ઉલંઘન કરી પુનઃ સંપત્તિને પામે છે. ”

દેવશર્માના આવા વચન સાંભળી સિંહરાજા મંદ અને શાંતસ્વરથી બોલ્યો — “ ભદ્ર, તમારું કહેવું યથાર્થ છે. સન્માર્ગના શનયને યોગ્ય એવો પુરૂષાર્થ મેં છોડ્યો નથી. મેં જે અનશનવ્રત ગ્રહણ કરેલું છે, તે ભાવથી ગ્રહણ કરેલું છે. અને તેને હું એક પુરૂષાર્થરૂપે માનું છું. વળી મારે સંપત્તિની ઇચ્છા નથી. મેં યોગ્યતા વિચારીનેજ અનશનવ્રત ગ્રહણ કરેલું છે. ” રાજાના આવા પ્રતિવચન સાંભળી દેવશર્મા બોલ્યો — “ રાજેન્દ્ર, તમે આવો આગ્રહ છોડી દો. જે તમે જમશો નહિ તો રાજા આનંદ વધારે ગુસ્સે થશે. તેનો ગુસ્સો કારણ વગરનો છે. ” આ પ્રમાણે દેવશર્મા રાજાને સમજાવતો હતો, તેવામાં “ દેવશર્માને વિલંબ થવાનું શું કારણ હશે ? ” એમ વિચારી ક્રોધાતુર થયેલો આનંદ હાથમાં ઊઘાડી તરવાર લઈ કારાગૃહમાં આવ્યો. તેણે તરવાર ઉગામી રાજાને કહ્યું, “ જે તું આહારને ગ્રહણ નહિ કરે તો આ તીક્ષ્ણ તરવારથી તારું મસ્તક છેદી નાંખીશ, ” દુરાચારી આનંદનું આ વચન સાંભળી સિંહરાજા બોલ્યા. “ પુત્ર આ જીવીત મરણાંત છે. માટે મને મરણનો ભય લાગતો નથી. જ્યારથી પ્રાણી ગર્ભમાંથી

બહાર આવે છે, ત્યારથી કાનું કાનું તેનીપર મૃત્યુ રહેલું છે, તેને લોકો જાણે છે એમ ને કહે છે, તે ગૃપાવચન છે. કદી કદાચ સાર્થના ટોળામાંથી આગળ આવ્યો જાય ને તેને શો લય છે ? કસાઈવાડામાં રહેલા પશુની જેમ પ્રાણીને જીવવાની આગ્રા માગવી ફાગલ છે. વિધિ (કર્મ) રૂપી શીકારી, મનુષ્ય રૂપી મૃગોના ટોળાને વીધવાની બુદ્ધિથી વૃદ્ધવરૂપ મનુષ્ય લઈ વ્યાધિરૂપ પ્રાણીને ફેંકતો પાસે આવે છે. તે પ્રત્યનાયરૂપી બે પાપને મારુતો નથી. તે સ્વેચ્છાથી મનુષ્યરૂપ હરિણોનો શીકાર કરે છે. આતું સમજનારા પુરૂષો આ સંસારને નાશ કરનારું દુશ્વર તપ આગર છે, તેઓ જન્મ અને મૃત્યુથી કંટાળી તપ-શ્રયા કરવામાં લત્તપર રહે છે. આનંદકુમાર, હું પણ એવા વિચારવાળો છું અને તેથીજ મેં અનશ્નનવ્રત લીધું છે. મેં જીન ભગવંતના વચનરૂપ અમૃતનું પાન કર્યું છે. તેથી હું હવે મર-તુથી રીતો નથી. જેમાં સ્વર્ગ અથવા મોક્ષ હોય ત્યાં મૃત્યુ કાય નેને હું મોડોત્તરવરૂપ ગણું છું. સુદ્ધ દે પશ્ચાત્ત કરવાથી યમરાજરૂપ ત્રાણી પામેથી મોક્ષ ફૂલો નથી. તે યમરાજરૂપ દાવીને કાઢી દેતો નથી, પણ તે જેને પકડે છે, તેને તે છોડતો નથી. જેમ ખેડુત વળત આવ્યો પાકેલા ધાન્ય લાવી નાંખે છે, તેમ યમરાજ જન્મેલા પ્રાણીઓને આયુષ્માના અંત વળને માફી નાંખે છે. જેમ મનુષ્યો જન્મ બદિત-મુપાન છે, તેમની ઉપર પણ મૃત્યુના પાસ પડે છે. તો ને જન્મવ્રત છે તેને માટે શું કહેવું ? તેવા મનુષ્ય નો મૃત્યુના પ્રભાવથી જ હવે છે. હે કુમાર મેં તો અનશ્નન

તેજોદાસ આ કવચાલય રચે શ્રી રામ પાતાના નિર્દેષ પિતાને માત્રી નાંખ્યા

(પાના ૧૧૫)

સહ મૃત્યુને આદર આપ્યો છે. તેથી મને તારા ખર્જનો ભય લાગતો નથી. જો તું મને મારી નાંખીશ તો તને મારવાનું માત્ર કલંકજ અવશેષ રહેશે. કારણ કે હું તો મરેલોજ છું.”

સિંહરાજના આ વચનોએ દુષ્ટ આનંદના હૃદય ઉપર કાંઈ પણ અસર કરી નહીં, પણ ઉલટો તે વધારે ક્રોધાતુર થયો. તેણે ક્રોધના આવેશમાં તરવારનો ઘા કરી પોતાના નિર્દોષ પિતાને મારી નાંખ્યો. તેનો ધર્મી પિતા “નમો જિનેન્દ્રેભ્યઃ” એ વાક્ય ઉચ્ચારતો મૃત્યુને શરણુ થઈ ગયો. દુષ્ટ આનંદ પિતૃઘાતી થયો, અને પિતૃહત્યાના મહા પાપથી તે કલંકિત બન્યો હતો. પિતૃઘાતી આનંદના આપા દુષ્ટ કર્મથી સર્વ પ્રજા તેની ઉપર નારાજ થઈ હતી, પણ સિંહરાજની પૂર્વની આજ્ઞાથી તે પ્રજા શાંત બેસી રહી હતી, તથાપિ તેમના હૃદયમાં પિતૃઘાતી આનંદ રાજા તરફ અત્યંત અભાવ ઉત્પન્ન થયો હતો, સર્વ પ્રજાજન મન, વચન અને કાયાથી આનંદ રાજા તરફ પોતાનો આશુભો બતાવતા હતા.

પ્રકરણ ૭ મું.

કર્મ પરિણામ.

આનંદ રાજા પિતૃઘાતી થયો. એથી પ્રજા તેની ઉપર વિરક્ત થઈ ગઈ હતી, તથાપિ સિંહ રાજાની આજ્ઞાથી તે ઉપેક્ષાથી તેની સાથે વર્તતી હતી. આનંદ રાજા દુર્મતિના

સંગથી ઘોંઝાળ નિષ્કુર જન્યો હતો. હિંસા વિગેરે દુષ્ટ કામ કરવામાં તે અગ્રેસર થયો હતો. સિંહરાજની ઉત્તમ કીર્તિને તેણે કલંકિત કરી હતી. તેના રાજ્યની અંદર સર્વ પ્રકારની અબ્યવસ્થા ચાલતી હતી. ધર્મ, ન્યાય અને પ્રમાણિકતાનો તદ્દન હોપ ધર્ષ ગયો હતો. એવી રીતે કેટલાએક વર્ષ સુધી રાજ્ય કરી આનંદ રાજ મૃત્યુ પામ્યો હતો. પિતૃહત્યાના મહાપાપથી દુષ્ટ આનંદ એક સાગરોપમની આયુષ્યે પડેલી નારદીમા ઉત્પન્ન થયો હતો, તેના પિતા સિંહરાજ મહામત ધારી શક્યો નહોતો, પણ અનશનવ્રતની ઉત્તમ ભાવના ભાવગાં મૃત્યુ પામવાથી તે પાંચ સાગરોપમની આયુષ્યે ત્રીજા દેવલોકમાં દેવતા થયો હતો.

વાંચનાર, આ ચાલતા પ્રસંગ ઉપર વિચાર કરશે તો તેના જાતજુવામાં આવશે, કે સિંહ રાજ અને તેનો પુત્ર આનંદ કોણ છે ? પ્રથમના ખંડમાં શુણ્વેન અને અગ્નિશર્માનો જે વૃત્તાંત દેહેવામાં આવ્યો છે, તે વાંચનારને યાદ હશે. ઉત્તમ ભાવનાને ધારણ કરનાર શુણ્વેનનો જીવ અહિં સિંહરાજ થયેલો છે અને અનુચિત મનોવૃત્તિને ધારણ કરનાર અગ્નિશર્માનો જીવ અહિં આનંદકુમાર થઈ આવત્યો છે. પૂર્વના વૈરના બંધથી આનંદ પિતૃઘાતી જન્યો છે. દોષ પણ પ્રકારની ક્રિયા પૂર્વ-કર્મના અનુબંધ વગર જનતી નથી. મનુષ્યના જીવનનો પ્રવાહ પૂર્વ કર્મના અનુભાવથી પ્રવર્તે છે. મનુષ્ય કેવો થઈ શકે અને તેના ઉત્તમ સ્વરૂપમાં શું કરી શકે ? તે બતાવી આપવાનું

સાધન કર્મની શક્તિ છે. માનવ જીવનની પ્રવૃત્તિ કર્મની શક્તિને અનુસરીને ચાલે છે. સિદ્ધ રાજાનો આત્મા પ્રથમથીજ સન્માર્ગનો અનુયાયી થયો છે. તેની મનોવૃત્તિમાં ઉત્તમ પ્રકારની ભાવનાએ વાસ કર્યો છે. તેના પ્રથમ ભવનો આરંભ કેવી ઉત્તમતામાં થાય છે, એ ભાવ તેના પ્રથમના ગુણુસેનના અવતારમાં સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ આવે છે. તેણે આદ્ય ભવમાંથીજ પોતાની ઉત્તમ વૃત્તિ પ્રગટ કરેલી હતી અને તેથી તે ઉત્તરોત્તર ઉત્તમ અધિકારી બનતો જાય છે. અગ્નિશર્માની પ્રવૃત્તિ આદ્ય ભવથીજ અધમ છે. તેની મનોવૃત્તિમાં વિવિધ પ્રકારની કુવાસનાઓ પ્રગટ થતી આવે છે, તે વાસનાના પ્રભાવથી અગ્નિશર્મા બીજા ભવમાં આનંદકુમાર થઈ અધમ વૃત્તિની અધમતાથી તે નરકવાસની યોગ્યતાનો પાત્ર બન્યો છે.

વાંચનારે આ બંને પાત્રોના ચરિત્ર ઉપરથી ઘણું શીખવાનું છે. ભદ્રક આત્મા કેવી ભાવના બાંધે છે અને પાપી આત્મા કેવી પ્રવૃત્તિમાં પડે છે ? એ શિક્ષણ આ ઉભય ચરિત્ર ઉપરથી પ્રાપ્ત કરી શકાય તેમ છે. ગુણુસેન અને અગ્નિશર્માનું ચરિત્ર સદ્વૃત્તિનું પોષક છે અને અગ્નિશર્મા અને આનંદકુમારનું ચરિત્ર કુવૃત્તિનું પોષક છે. આ ઉભય ચરિત્રમાં પુણ્યનો પ્રભાવ શેમાં પ્રગટ છે ? અને ઉત્તમ મનોવૃત્તિનો વિકાસ શાથી થાય છે ? એ વિચાર સુઝવાંચકોએ અવશ્ય કરવાનો છે અને તે ઉપરથી માર્ગાનુસારી થવાના અધિકારનો યોગ્ય ગ્રહણ કરવાનો છે.

તૃતીય ખંડ.

પ્રકરણ ૧ લું.

વિજયસિંહમૂર્તિ.

એક મુંદર વનમાં અગ્રોકૃષ્ણ નીચે મહા મુનિ શાંત થઈ બેઠા હતા, તેઓ શાંત ચિત્તે પરમ નત્વનું ચિંતન કરતા હતા. તેમની આંતરિક ઘણા શિષ્યોનો પરિવાર બેઠો હતો. તે પરિવાર ક્વાધ્યાય ધ્યાન કરતો પોતાના ઉપકારી શુદ્ધી શાંત મૂર્તિને જાણીભાવથી નિરખતો હતો, તે મહાનુભાવ સર્વ શિષ્યો તરફ સુમાન ભાવથી અવલોકી હૃદયમાં આનંદ પામતા હતા. તે સંયમમાં લીન થઈ બે પ્રકારના અપ ધ્યાનને દુર કરતા હતા, તેઓ ત્રણ પ્રકારના દંડથી તથા ચાર પ્રકારના ક્ષપાયથી રહિત હતા. તે પાંચ ઈંદ્રિયોને જિતનારા હતા. પદ્મ કાય હોવાની યતનામાં તરબર રહેતા હતા. તે સાત પ્રકારના જય અને આઠ પ્રકારના મદથી રહિત હતા. નવ પ્રકારની પ્રસન્નમુક્તિ અને દશ પ્રકારના ધર્મને ધારણ કરનારા હતા. તેઓ એકાદશ અંગના જ્ઞાતા અને બાર પ્રકારના તપના વિધાતા હતા. આવા મહા મુનિ અગ્રોકૃષ્ણના તરફે અલંકૃત કરી શુભ ધ્યાન કરતા બેઠા હતા.

આ વખતે એક તેજસ્વી યુવાન પુરુષ આવી તે મહા-
ત્માને વંદના કરી આગળ બેઠો. તે તરુણ પુરુષની મુખમુદ્રા
ઉપર ધર્મની પ્રભા પ્રસરી રહી હતી. તે મહાત્માના દર્શનથી
તેનું હૃદય અતિ આનંદિત થયું હતું, તે મહાત્માની ભવ્ય મૂર્તિ
જોઈ તે તરુણના હૃદયમાં અનેક પ્રકારના સંકલ્પો વિકલ્પો
થવા લાગ્યા. અને તેની મનોવૃત્તિમાં અતિ આશ્ચર્ય થઈ આવ્યું.

વાંચનાર, આ તરુણ પુરુષને ઓળખવાને આતુર થયા
હશે, એ તરુણ પુરુષ આ વાર્તાના પ્રસંગનો નાયક છે. માટે
તેને ઓળખવાની અહિં જરૂર છે.

જંબૂદ્વિપના અપર વિદેહ ક્ષેત્રમાં કોશ નામનું એક
નગર છે. તે નગરમાં દશ દિશાઓને જિતનાર અજિતસેન
નામે રાજા છે. તે રાજાને ઇંદ્રશર્મા નામે એક લોકપ્રિય
મંત્રી છે. મંત્રી ઇંદ્રશર્માને શુભંકર નામની સ્ત્રી થકી
જાલિની નામે એક પુત્રી થઈ હતી. તે જાલિની જ્યારે યોગ્ય
વયની થઈ, ત્યારે તેના પિતા ઇંદ્રશર્માએ તે રાજાના બુદ્ધિસા-
ગર નામના બીજા મંત્રીના પુત્ર બ્રહ્મદત્તની સાથે તેનો
વિવાહ કર્યો હતો. બ્રહ્મદત્ત અને જાલિનીનો સંસાર સુખે
ચાલ્યા પછી જાલિની સગર્ભા થઈ. ગર્ભ ધારણ થતી વખતે
જાલિનીને સ્વપ્નમાં પોતાના ઉદરમાં સુવર્ણના પૂર્ણ કુંભનું
દર્શન થયું. જાણે તેણીએ તે કુંભને પોતાના હાથે ખાડે
કાઢવા માંડ્યો ત્યાં સે ભગ્ન થઈ ગયો. આવું સ્વપ્ન જોતાંજ
તે ભયભીત થઈ જાગી જાઈ. આ સ્વપ્નની વાર્તા તેણીએ
પોતાના પતિ બ્રહ્મદત્તને જણાવી નહીં. જ્યારે અનુક્રમે ગર્ભ

વૃદ્ધિ પામ્યો, ત્યારે તેને ગર્ભને અંગમાં અનેક જાતની વ્યથા ઉમળ થઈ. આથી હૃદયમાં કંટાળી તેને ગર્ભને પાડવાના અનેક ઉપાયો કરવા માંડ્યા, તથાપિ પૂર્વ કર્મના વિપાકથી તે ગર્ભ પડ્યો નહીં. જલિની પોતાના ગર્ભને પાડવાની ઇચ્છા ગમે છે, આ જાત તેના પતિ બ્રહ્મદત્તાના જલજવામાં આવી, એટલે તેણે પોતાના વિશ્વાસુ પરિજનને અચ્ચુકે, “ તમારે પ્રત્યુત્તિ વધાને એ ગર્ભનો નાશ ન થાય, તેમ પ્રયત્ન કરવો. અને તેની હૃદયને છેતરી મને તે ગર્ભ માંથી દેવો. ” બ્રહ્મદત્તા આ વચન સંભળી પરિજન તેમ કરવાને કમુલ્લ થયો. અનુકરે જલિનીને પ્રાપ્તિને અકોટ, દેવપૂજા, સુકરેવા અને ધર્મને સંભળવાના દોડદ ઉમળ થયો. બ્રહ્મદત્તે તેની એ પવિત્ર દોડદ પૂર્ણ કર્યો ગર્ભના પ્રભાવથી તે જલિની શ્રેણીના હૃદયને પરમ આનંદદાયિની થઈ પડી હતી. ત્યારે પ્રસવનો સમય થયો એટલે તેની એક તેજસ્વી પુત્રને જન્મ આવ્યો. બાલપુત્રને જોતાં જ તેના હૃદયમાં એવો કુવિચાર ઉમળ થયો કે, દોષ પશુ ઉગમથી આ બાળકને માગ્યો નેહ્યો. પણ જાણ પરિજનની દષ્ટિ આગળ તેને દેવી રીતે માગ્યો ? જલિનીના આ કુવિચાર અશુદ્ધના નામની તેની બાલ-સગીના જલજવામાં આવ્યો. અશુદ્ધવાને બ્રહ્મદત્તે ગર્ભની રક્ષા કરવા માટે જલામળ કરી હતી, તેથી તેને ગર્ભને પોતાની સ્ત્રી જલિનીને કહ્યું, “ સ્ત્રી, આ ગર્ભ પાછો છે, તેના ગર્ભના રક્ષણની ઉપાધિ તારે આપણે કરવી જોઈએ ? તેથી જો તારી ઇચ્છા હોય તો હું તેને એકાં નાંખી દઉં. ” અશુ-

જીવાનો આ વિચાર જાણી જાલિની પિતાને હુઃખ આપવા જેવું એવી છે કે, તેને એકાંતે લઈ જઈ મનથી. ”

જીવાએ એ વાત માન્ય કરી. પછી જાલિંગના પિતા બ્રહ્મદત્તને બંધુજીવાને આપ્યો. સ્વામીભક્તિવાળી બંધુજીવામાં સંભળાઈ બ્રહ્મદત્તને સોંપી દીધો. દયાળુ અને પુત્રપ્રેમી બ્રહ્મદત્તે તે બાલને સારી સ્થિતિમાં રાખી લોકોમાં જાહેર કરાવ્યું કે, “ જાલિનીને મરેલો ગર્ભ અવતર્યો હતો. ”

જાલિનીનો તેજસ્વી પુત્ર ધાત્રીમાતાના રક્ષણ નીચે ઉછેરવામાં આવ્યો. પુત્રવત્સલ બ્રહ્મદત્તે તેનું શિખી એવું નામ પાડ્યું. શિખી યોગ્ય વયનો થયો, એટલે તેને પાઠશાળામાં બેસાર્યો. અદ્ય સમયમાં તે સર્વ કળાઓને શીખી ગયો. બ્યારે તે પ્રૌઢ થયો એટલે બ્રહ્મદત્તે તેને દત્તક તરીકે ગ્રહણ કર્યો. આમ કરવાથી લોકોમાં શિખી તેનો ઐરસ પુત્ર છે, એ વાત છુપી રહી.

એક વખતે જાલિનીના જાણવામાં આવ્યું કે, શિખી એ તેણીનો પુત્ર છે, અને પોતાના પિતાએ તેને છુપી રીતે રાખી ઊછેર્યો છે. એ કાર્યમાં પોતાની સખી બંધુજીવા સામેલ છે. આ વૃત્તાંત જાણી જાલિની ક્રોધથી પ્રજ્વલિત થઈ ગઈ. તેણીની મનોવૃત્તિમાં ભારે રોષ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. પછી તરત તે ગૃહકાર્યને છોડી દઈ પોતાના પતિ પાસે આવી અને તેણીએ બ્રહ્મદત્તને કહ્યું, “ રાજા, એક મ્યાનમાં બે તરવાર રહે નહીં, કાંતો તમારા ઘરમાં આ શિખી રહે અથવા હું રહું. જો આ શિખીને

કેવોથી પીડાય છે, એકલોજ મરી જાય છે. પોતપોતાના કર્મના ફળના અનુભવમાં લેતાં કંઈ પણ પોતાનો છેજ નહીં. શત્રુ માતા થાય છે અને પુત્ર શત્રુ થાય છે. એવી અનવસ્થામાં જે સ્વજનપણું માનવું, તે મોહનો વિશાસ છે. હે મદાભાગ, તે વિષે મારા સ્વાનુભવની વાત સાંભળવા જેવી. છે, તે તું એક ચિત્તે સંભળ--

આજ વિજયમાં લક્ષ્મીનિલય નામે એક ઉત્તમ નગર છે. તેમાં વસના સાગરદત્ત નામના ધનાઢ્ય શ્રેષ્ઠો હું પુત્ર યુ. મારી માતાનું નામ શ્રીમતી છે. હું કુમાર અવસ્થામાં હતો, ત્યારે એક વખતે લક્ષ્મી પર્વત ઉપર ફરવા ગયો હતો. ત્યાં એક અદ્ભુત નાગીયેરીનું વૃક્ષ મારા જોવામાં આવ્યું. તે વૃક્ષના લંગા મૃગીયાં પૃથ્વીમાં પેરી ગયાં હતાં. અને તેની જાચાઈ ચડી હતી, તેને જોઈ મારા મનમાં વિચાર થયો કે, “આ વૃક્ષને દેખાવ અદ્ભુત છે, તેથી આમાં કંઈ પણ કારણ હોવું જોઈએ. કારણ વગર આવાં વૃક્ષો થતાં નથી, માટે આ કંઈ કે કંઈ પણ કલ્પ હોવું જોઈએ.” આવું વિચારી હું મારા મનમાં ખુદી થયો. તેવામાં અકસ્માત મુગંધી પવન વાવા લાગ્યો. શીકારી પ્રાણીઓએ ચાલતીક વંર છોડી દીધાં. પર્વત ગોલાવાલો થઈ ગયો. વનમાં સર્વ જનુઓના યુગ્ધો ખીલી નીકળ્યાં. શમરાઓ ગુંજાવ કરવા લાગ્યા. અને પક્ષીઓ આનંદની ડરવા લાગ્યા. આ દેખાવ જોઈ હું મારા હૃદયમાં આશ્ચર્ય પામી ગયો અને તે વિષે ચિંતવન કરવા લાગ્યો. કણવાદ ચિંતવન કરતાં તે વખતે મારી આગળ પશ્ચિમ દિશામાંથી શ્રી

અજિતદેવ ભગવંતનું ધર્મચક્ર પ્રગટ થતું મારા જોવામાં આવ્યું.
 એ ચક્રની કાંતિ તંરણ સૂર્યના જેવી હતી. ભતિવંત સુવર્ણ
 તથા રત્નથી તે મંડિત હતું. તેની આસપાસ જયધ્વનિ થઈ
 રહ્યો હતો. મંગલવાદ્ય વાગતાં હતાં. તેની ઉપર પુણ્યોની વૃદ્ધિ
 થતી હતી. અને અનેક દેવતાઓથી તે અધિષ્ઠિત હતું. તે પછી
 ઉત્પલ વસ્ત્રોને ધારણ કરનારા અનેક સાધુઓની વચમાં રહેલા
 ધર્મચક્રી અજિતદેવ ભગવાન મારા જોવામાં આવ્યા. મહાતે-
 જને ધારણ કરનારા તે પ્રભુ જાણે નવનિધાન હોય તેવા નવ
 સુવર્ણ કમળ ઉપર પોતાના ચરણોને મુકતા હતા. તેમના મ-
 સ્તક ઉપર રહેલા ત્રણ છત્રો જાણે પાપી લોકોની ઉત્પન્ન થયેલ
 મલીનતાને ત્રીકરણ જ્ઞાનનો પાદુર્ભાવ થતો હોય, તેવા અનુપમ
 દેખાતા હતા. આકાશમાં થતો દુઃહલીનો ધ્વનિ જાણે હુંટાયેલા
 મોહરાજનો પોકાર હોય તેવો લાગતો હતો. ભક્તિભાવથી
 ચવિત્ર એવા ઇંદ્રો પ્રભુને શ્વેત વર્ણના ચામરોથી વીંજતા હતા.
 અજિતદેવની આવી મનોહર પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ જોઈ મારું
 મિથ્યાત્વ નષ્ટ થઈ ગયું. તે વખતે મેં મારા હૃદયમાં ચિંતવ્યું
 કે, “આ જગતમાં આ પ્રભુના પ્રત્યક્ષ દર્શન કરનારા મારા
 આત્માને ધન્ય છે. આજે આ જગદ્ગુરૂના દર્શન કરી હું સર્વ
 રીતે કૃતાર્થ થયો છું.” આ પ્રમાણે હું ચિંતવન કરતો હતો,
 તેવામાં સ્વર્ગ, જ્યોતિષી અને ભુવનોના અધિશ્વરોએ આવી
 બાં પ્રભુનું સમવસરણ રચવા માંડ્યું. રત્ન, સુવર્ણ અને રૂપાના
 ત્રણ કીર્ણ કર્યા. ‘અહીં આવેલા ત્રણ જગતને પ્રભુ અશોક-
 શોક રહિત કરશે.’ એમ ભમરાઓના ધ્વનિથી ઉચ્ચાર કરતું

અગ્રોક્ષવૃદ્ધા ત્યાં સ્થાપિત દરવામાં આવ્યું. પછી પાદપીઠ સ-
હિત રત્નચાપ સિદ્ધાસન ઉપર પ્રભુ ગિરાજમાન થયા એટલે
સ્વર્ગ દેવતાઓ, મનુષ્યો, અને તિર્થંકો, આવી તે ભૂમિમાં યથા-
સેવ્ય આસને વિરાજીત થયા. પર્વદા પરિપૂર્ણ બરાયા પછી
પ્રભુએ યોજનભાગિની વાણીથી દેશના આપી. જે દેશનામાં પ્રભુ-
એ આ સ્વંશારની અસારતા, મનુષ્ય જન્મની દુર્લભતા સ્પષ્ટ
દાતે પ્રતિપાદન કરી હતી.

વિજયસિદ્ધસૂરિના મુળથી આટલો વૃત્તાંત સાંભળી
પ્રદાહસનો પુત્ર શિખી દુહયમાં આનંદ પામી ગયો. તેની મનો-
નૃત્તિ ઉપર ભગવદ્ વાણીનો પ્રભાવ પ્રસરી ગયો. તેનું અંતરંગ
અદ્વિતિય બની ગયું, પછી તેના દુહયમાં તે વિષેની પ્રગટ નિ-
શાસા પ્રગટ થઈ આવી.

પ્રકરણ ૨ જી.

મોદની ક્રમનો પ્રભાવ.

ભલિની પુત્ર શિખીએ વિનયથી સૂચિવરને કહ્યું—“ મ-
હાનુભાવ પછી અજિતદેવ પ્રભુએ આપને ધર્મદેશના આપી,
તે પછી શું થયું, તે કૃપા કરી જણાવો. ” પ્રભુના પવિત્ર
વચનને સાંભળવાની પ્રજા હંચા મારામાં પ્રગટ થઈ છે.

વિજયસિદ્ધસૂરિ શ્રી સ્વરથી બોલ્યા—ભદ્ર ભગવંતની
દેશના સમાપ્ત થયા પછી મેં નમ્રતાથી પ્રશ્ન કર્યો—“ ભગવંતે

આ નાળીએરીના વૃક્ષ નીચે દ્રવ્ય છે કે નહિ ? અને દ્રવ્ય હોય તો તે કેટલું છે ? અને કાણે નાંખ્યું છે ? તે કૃપા કરી જણાવો.”

મારો આ પ્રશ્ન સાંભળી પ્રભુ પ્રસન્ન થઈને બોલ્યા—“આ નાળીએરીનો પાચો લોભના દોષથી ઉદ્ભવ્યો થયો છે. તેની નીચે આતલાખ સોનામ્હોર જેટલું દ્રવ્ય છે. શુભ વિપાકને આપનાર તે દ્રવ્ય તે અને આ નાળીએરીના જીવે નાંખેલું છે.”

પ્રભુના આ વચન સાંભળી મેં કહ્યું, “સ્વામી જો મેં અને આ નાળીએરીના જીવે એ દ્રવ્ય નાંખ્યું હોય તો હું આવો કેમ અને આ જીવ આવો કેમ થયો ?” મારો આ પ્રશ્ન સાંભળી પ્રભુ મધુર સ્વરથી બોલ્યા ભદ્ર તે વૃત્તાંત સાવધાન થઈને સાંભળ—પૂર્વે આ વિજયની અંદર આવેલા અમરપુર નામના નગરમાં અમરદેવ નામે એક ધનાઢ્ય ગૃહપતિ હતો. તેને સુંદરી નામે સ્ત્રી હતી. તે અને આ નાળીએરીના જીવ બંને તેના પુત્રો હતા. ગુણુચંદ્ર અને બાલચંદ્ર એવાં તમારા નામ હતાં. અનુક્રમે તમે બંને મુવાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયા. એક વખતે ઘણાં વસ્ત્રાદિક લઈ તમે બંને વ્યાપાર કરવાને બાહર નિકળ્યાં. ફરતા ફરતા આ સ્થાને આવી પહોંચ્યા. તમોને તે વસ્ત્રાદિકનો વિક્રય કરવાથી ઘણો લાભ પ્રાપ્ત થયો હતો. તે વખતે આ લક્ષ્મી પર્વતનો રાજા સુરતેજ હતો. વિજયવર્મા નામના કોઈ રાજાએ તેની પર અઢાઈ કરી. પછી તે રાજા પોતાની પેદલ સેનાને નગરમાં રાખી પાતે આ લક્ષ્મી પર્વતનો આશ્રય લઈ સંતાઈ રહ્યો. તેવામાં

તમે જાને સર્વ આરૂપ દ્રવ્ય તમ આ લક્ષ્મી પર્વ ઉપર
આરૂઢ થયા તમોએ દીર્ઘ વિચાર કરી તે દ્રવ્યને આ સ્થળે
દાટી રાખ્યું. દેવયોગે શુભચંદ્રના મનમાં વિચાર ઉત્પન્ન થયો.
તેણે વિચાર્યું કે, “ આ બાલચંદ્ર મારો વાગીદાર છે, તે જો
ન હોય તો બધા દ્રવ્યનો સ્વામી હું થાઉં ” આવું વિચારી તેણે
તને વિષ દર્ઢ મારી નાંખ્યો. તું સરસ હૃદયનો હતો તેથી આ
સ્થળે વ્યંતર થયો. તે પછી શુભચંદ્રને સર્પ કરજ્યો એટલે તે
પણ આજ સ્થળે મૃત્યુ પામી ગયો. દ્રવ્યતો તેમજ રહ્યું અને
તમે જાને મૃત્યુ પામી ગયા. શુભચંદ્ર પાપ કર્મના યોગથી
મરીને રતનપ્રજા ભુમિમાં નારડી થયો. એક દેશે ન્યુન એવી
પન્થોપમતી આયુધ્ય ભોગવી તું મૃત્યુ પામ્યો અને તે
પછી ઢંકનમરના રહેવાથી હરિનંદી નામના સાર્થવાહની
શ્રી વમુભાતીના ઉદરથી દેવદત્ત નામે પુત્ર થયો. તારો
સાર્થ શુભચંદ્ર નારડીમાંથી નીકળી આ સ્થળે સર્પ થયો
અને તે તમે ઢાટેલા દ્રવ્યની ઉપર સ્થાન કરીને રહ્યો. એક
વખતે તું યુવાન થઈ ફરતો ફરતો આહું લક્ષ્મીદેવીની યાત્રા
અર્થે આવી અજ્યો. તેં બાહિર્ગો તે લક્ષ્મીદેવીની પૂજા કરી,
દીન તથા મરીમોને દાન આપ્યું અને ભોજન કરાવ્યું. પછી
તું આ સ્થળે બમતો હતો ત્યાં પેલા સર્પે તને અવલોક્યો
અને તને તે દેવથી કરજ્યો. તેનાં ઉચ્ચ વિષથી તું પૃથ્વી ઉપર
પડીને મરી ગયો. પછી તારા સેવકોએ તે સર્પને મારી નાંખ્યો.
તે સર્પ પુનઃ સિંહ થઈને આ સ્થળે ઉત્પન્ન થયો. તે પછી તું
આ વિજયની અંદર કૃતાર્ગલા નામની નગરીમાં શિવદેવ

તથા યશોધરા નામના કોઈ ગૃહસ્થ દંપતીને ઘેર પુત્ર રૂપે ઉત્પન્ન થયો. તારું નામ ઇંદ્રદેવ પાડયું હતું; આ સ્થલે રહેલા દ્રવ્ય ઉપર ગુણચંદ્ર સિંહ થઈને રહ્યો હતો. જ્યારે તું યુવાન થયો ત્યારે વીરદેવ નામના રાજાએ તે નગરના સ્વામી માનભંગની પાસે તને મોકલ્યો. તારી સાથે કેટલાક માણસો હતાં. આવતાં આવતાં તું આ સ્થલે વિશ્રાંત થયો તે વખતે સિંહ થઈને અવતરેલા ગુણચંદ્રે તને જોયો, તત્કાલ પૂર્વના દ્વેષથી તેણે તને મારી નાંખ્યો. તે પછી શ્રી સ્થલનગરમાં યક્ષદાસ નામના એક ચંડાલની માત્રયક્ષા નામની સ્ત્રીના ઉદરથી તમે બંને જોડલા થઈ અવતર્યા. તેમાં તું કાલસેન નામે વિખ્યાત થયો અને તારો ભાઈ ચંડસેન નામે વિખ્યાત થયો. તમે બંને ભાઈ મૃગયા રમવાને આ પર્વત ઉપર આવ્યા. તમે એ સાથે રહી આ સ્થલે એક વરાહનો શીકાર કર્યો. પછી આ દ્રવ્યના સ્થલ ઉપર આવી તે વરાહના માંસને પકાવીને તેનું ભોજન કર્યું. પછી તારા ભાઈ ચંડસેને પોતાના શસ્ત્રથી પૃથ્વી ખોદી, ત્યાં તે દ્રવ્યના નિધિનો કાઠો તેના જોવામાં આવ્યો. તેણે સુક્તિથી તે છુપાવવા માંડ્યો, પણ તારા જોવામાં તે આવી ગયો. પછી તે સમગ્ર દ્રવ્ય પોતાને લેવાની ઇચ્છાથી તને વિશ્વાસ પમાડી મારી નાંખ્યો. પછી તું મૃત્યુ પામીને ત્રીજી નારકે પાંચ સાગરોપમની આયુષ્યે ઉત્પન્ન થયો. તારો ભાઈ ચંડસેન તે દ્રવ્ય લેવા ત્યાં રહ્યો, તેવામાં કોઈ શત્રુએ આવી તેને આ સ્થળે મારી નાંખ્યો. તે મર્યા પછી અઢાર સાગરોપમની આયુ-

બ્યે હટ્ટી નારદીમાં ઉત્પન્ન થયો. તું ત્રીજી 'નરકમાંથી નીકળી
 શ્રીમતી નગરીના નિવાસી શાલિભદ્રની નંદિની નામની
 સ્ત્રીના ઉદરથી આશ્વમુંદર નામે પુત્ર થયો. ત્યારે તું યોવન
 વયમાં આવ્યો, ત્યારે શીલદેવ નામના કોઈ મુનિનો તારે યોગ
 થઈ આવ્યો. તે મુનિ પાસેથી તું શ્રાવક ધર્મને પ્રાપ્ત થયો,
 શ્રાવક ધર્મના આચરણથી તું મૃત્યુ પામી લોકાન્ત દેવલોકમાં
 તેર આગંધામની આયુષે દેવતા થયો. ત્યાંથી સ્વર્ગીને હસ્તિના-
 પુરમાં રહેતા મુદ્ગરની ગૃહીની સ્ત્રી કૃત્તિમની નામની
 સ્ત્રીથી પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયો. તારું નામ સમુદ્રદત્ત પાડવામાં
 આવ્યું હતું. તારા બાઈ નરકમાંથી નીકળી તારા પિતાની
 આમિષા નામની દાનીમાં મંગલક નામે ઉત્પન્ન થયો. તમે
 બંને ત્યારે યુવાન થયા, ત્યારે ગાનંગદેવ નામના મુનિ
 પાસેથી શ્રાવક ધર્મને પ્રાપ્ત થયા. આ લક્ષ્મી પર્વતના નિવાસી
 બલ નામના ગાર્ધવાદને જિજ્ઞાસની નામે એક શ્રાવિકા પુત્રી
 હતી. તેની માત્ર તારા વિચ્છેદ થયો. એક વખતે તું મંગ-
 લકની સ્ત્રી જિજ્ઞાસનીને જોવા દ્વારમાં આ દ્રવ્યના નિધિ પામે.
 વિદ્યાન્તિ લેવા ગેઠો, તેવામાં દોઢ પાથો તારા જોવામાં આવ્યો.
 તે ઉપરથી તેં કહ્યું કે, આ સ્થાને દ્રવ્ય છે. તે માંભગી દામી-
 પુત્ર મંગલકને સ્થાને જે દેવા લાગ્યો. દામ્યવારે એક નિધિ-
 નો કોઠો જોવામાં આવ્યો. એ વખતે દામીપુત્ર મનમાં
 ચિંતવ્યું કે, આ સ્થાની સમુદ્રદત્તને હતી આ અમૂ-
 લ્ય દ્રવ્યનિધિ હું પોતેજ પ્રકુલ કરી લઉં, એ વખતે
 એ નિધાનનો કોઠો તારા જોવામાં આવ્યો. ત્યારે તેં કહ્યું

કે, ‘અત્યારે એની શી જરૂર છે? ચાલો આપણે નગરની અંદર જઈએ, દ્રવ્યના ભંડારને મેળવી હુર્ષ પામેલા દાસીપુત્રને જોઈ તેં કહ્યું, ‘કે તારે આ વૃત્તાંત કોઈની આગળ કહેવો નહિ, હું કહીશ નહિ, એમ કહી તેણે પોતાના હૃદયમાં ચિંતવ્યું કે “આ સ્વામી મને છેતરવાનો વિચાર કરે છે, પણ તે પહેલાં હું તેને મારી આ ભંડાર હાથ કરી લઉં” પછી તમે અહિંથી આગલ ચાલ્યા. નગરની બાહર આવેલા બગીચામાં વિશ્રાંતિ લઈ તેં તે દાસીપુત્રને કહ્યું કે ‘તું નગરમાં જઈ મારા સાસરાના ઘરની તપાસ કરી આવ, તારી આજ્ઞાથી તે એવક ચાલ્યો, પણ રસ્તામાં જતાં તેણે વિચાર કર્યો કે, “જો તે તેને સાસરાને ઘેર પહોંચશે તો પછી સત્વર આવીને તે દ્રવ્યનો ભંડાર કબજે કરી લેશે, માટે કોઈ એવી યુક્તિ કરું કે, તેના સાસરાના ઘરમાં પ્રવેશ જ થાય નહિ” આવું ચિંતવી તે નગરમાં આમ તેમ ફરી પાછો ફર્યો ને તેણે નિસ્તેજ વદને આવીને તેને જણાવ્યું કે “ભાઈ, તમારી સ્ત્રીએ લોક વિરુદ્ધ કામ કર્યું છે, ને આપણા આવવાની વાત સાંભળી તે કોઈ ઠેકાણે નાશી ગઈ છે. હવે તેના પિતાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવો તે ઘટિત નથી.” મંગલકના આવા વચન સાંભળી તેં તારા હૃદયમાં ચિંતવ્યું કે, “અરે સ્ત્રી જાતને ધિક્કાર છે; તે સ્ત્રી જૈન શાસ્ત્રથી વાસિત અને કુલીન હતી, તે છતાં મોહને વશ થઈ તેણીએ આવું કામ કર્યું. હવે એવા અનુચિત ગૃહાવાસમાં રહેવું યોગ્ય નથી. હવે તો કામદેવનો સંગ છોડી અનંગદેવ મુનિની પાસે વ્રત ગ્રહણ કરવું યોગ્ય છે.” આવું ચિંતવી તે મંગલકને કહ્યું કે, “ભાઈ, તું પિતા

પામે આજ્યો જા, હું તારી આથે આવવાનો નથી.” તારા આવા વચન ઝાંખગી મંગલકે દ્વયમાં વિચાર્યું કે “આ સમુદ્વેષ અને છેતરીને આ દ્રવ્યનો નિધિ લેવાની છુગછા રાખે છે. માટે તેને અહિં મારી નાંખવો યોગ્ય છે.” આવું ચિંતરી મંગલકે મધુર વાણીથી બોલ્યો “બન્ધુ, આવા સ્થાનમાં તમને એકલા સુદી ભાષા પણ કેમ કિપટે ?” તેના આવા વચન ઝાંખગી તેં કહ્યું, “ભાઈ મંગલક, જો તારે એવા આચાર, રીવાજો આપને કોઈ સંપૂર્ણ પૂછવા આતા અનંગદેવ સુનિ પામે જઈએ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી તમે જાને તે મારે બ્રાહ્મણ આગળ આજના કોઈ વિદ્યાર્થી મંગલક આપ્યું, એટલે તે હાંસુદિ મંગલકે પાતાની પામે એવી છદ્દી વડે તને પ્રાયશ્ચ કર્યો, તેવામાં અનંગદેવ સુનિના કિંમતો આગળ આજના દુનિ, તેમણે તને જોયો, એટલે મંગલક છદ્દી ગ્રહીને નાંદી નાગી ગયો. એ છદ્દીને જોઈ અને ઝોળાગી તારા જાણવામાં આવ્યું કે, “મંગલકે પેલા દ્રવ્યના નિધાનના કોળથી આ કામ કર્યું હશે. તેમ જરી મારી અવિદ્યા સ્ત્રી જિનમનીનો વૃત્તંત્ર ખમ્મ તેણે પોણે કર્યો હશે. કાચુ કે, તે કુહીન કાચકે જાણા કરી ખમ્મ કોઈ વિદેહ કામ કરેજ નહિ,” આ પ્રમાણે તું વિચારના દુનિ તેવામાં અનંગદેવ સુનિ બ્રાહ્મણની સત્ય દુનિ આવી પડેઆ. તેમણે તને જોઈ અને ઝોળાજ્યો. તારે તને તે વિષે પૂછ્યું એટલે તેં તેમની પામે યથાર્થ વાત કરી બતાવી. પરી તેમની આથે તું સ્થાનિશ્વરનગરમાં ગયો અને ત્યાં એક માસકરપ સાથે રહેતા તને લાગેલો છદ્દીનો વાટ જાણ્યો. તે પરી તારી સ્ત્રી જિનમનીનો સત્ય વૃત્તંત્ર તારા

જાણવામાં આવ્યો તે વખતે તારા હૃદયમાં ઉત્તમ પ્રકારની લા-
વના પ્રગટ થઈ આવી. તે ચિંતવ્યું કે, “ અહો ! મોહની
વિચિત્રતા કેવી છે? આ સંસાર કેવો નઠારો છે? મંગલકે દ્રવ્યની
કામનાથી જિનમતી જેવી પવિત્ર સ્ત્રીને કલંક આપ્યું અને મારા
શરીર ઉપર છરીનો ઘા કર્યો. જો કે જિનમતી અખંડ શીલવતી
છે, તથાપી હવે મારે એ સ્ત્રીની પણ જરૂર નથી. આ સંસારજ
દુઃખરૂપ છે. જો હું વ્રત ગ્રહણ કરીશ તો તત્ત્વને જાણનારી જિ-
નમતિ પણ મારી પાછળ વ્રત ગ્રહણ કરશે. એટલે એ પવિત્ર
સ્ત્રી પણ આ સંસારસાગરને ઉતરી જશે. ” આવું ચિંતવી તે
અનંગદેવ મુનિની પાસે વ્રત ગ્રહણ કર્યું. કેટલેક દિવસે તારા વ્રત
ગ્રહણની વાર્તા જિનમતીના સાંભળવામાં આવી, એટલે જિનમ-
તીનું હૃદય સંવિગ્ન થઈ ગયું. પછી તેણીએ તારી પાસે આવી
તારી સ્તુતિ કરી હર્ષથી દીક્ષા અંગીકાર કરી, ગુરૂએ ઇચ્છ્યા
વગેરે સ્ત્રીના સ્વાભાવિક દોષ જાણી-તોણીને સુમતિ નામની
ગુરૂણીને શિષ્યા તરિકે અર્પણ કરી.

તે પછી અનુક્રમે નિરતિચાર સાધુપણું વિધિથી પાળી
તું મૃત્યુ પામી ગયો. મૃત્યુ પામીને પચ્ચીશ સાગરોપમની
આયુષ્યે ઐવેયક વિમાનમાં દેવતા થયો. તારો ભાઈ મંગલક
તે દ્રવ્યના નિધાનને મોટી શિલાઓથી આચ્છાદિત કરી તેના
મોહથી ત્યાં વાસ કરી રહ્યો અને ત્યાં રહી માંશનો આહાર
કરવા લાગ્યો. કેટલેક દિવસે તે મૃત્યુ પામી બાવીશ સાગરોપ-
મની આયુષ્યે છઠ્ઠી નરક ભૂમિમાં નારકીપણે ઉત્પન્ન થયો.

ત્યાંથી નીકળી આ (વિજય) માં આવેલા રાષ્ટવદ્દન નગરમાં
 વેદલીયકે નામના આરાગને ઘેર બહુ રૂપે ઉત્પન્ન થયેલ તે
 અકેરો ત્યાંથી યૌવન વયમાં આવ્યો, ત્યારે તે બહુદીઓના ટોળા
 માં રહી વિવિધ મુખ જોગવવા લાગ્યો. એક વખતે ઘણી બહુ
 દીઓના ટોળા આવે તે આ દ્રવ્યને કથળે આવી અર્થે,
 તેવામાં આ કથળને જેનાંજ તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થઈ
 આવ્યું, તે જ્ઞાનના વેગથી તે કાલ્યાણ થઈ ત્યાંજ અટકીને
 ઉભો રહ્યો, તેના ઘણી વહલીયકે ગગનપટ્ટે હાંકવા માંડ્યો, તે
 ખુદ તે વાદ્યો નહિ. અટલે શુસ્તામાં આવેલા વહલીયકે તેને
 દુશ્વળી મારી નાંખ્યો. ત્યારપછી તે તે કથળ ઉદર થઈને અવ-
 તર્યો. ને તેને પૂર્વની જેમ તે દ્રવ્યના કથાનના આશ્રય કર્યો.

એક વખતે સોમચંદ્ર નામના કોઈ જુગારી આ કથળ
 આવ્યો. તેને પેનાની આગળ જમવા ને ઉદરને મારી નાંખ્યો,
 તે પછી નાક તથા કાન ધીના તેથીજ ઓમાં તે પુત્ર રૂપે ઉત્પન્ન
 થયો. તેનું કુટુંબ એવું નામ પાડવામાં આવ્યું. તેને ખાનર
 પાડવા શુદ્ધ ઉપર ચલાવવામાં આવ્યો. ને પછી તે નારદી થયો.
 તેમ જ, આગરોપમની આમુખ પૂર્ણ થઈ તે આ વિજયમાં
 અને આજ નગરમાં અગ્રોકદત્ત નામના કંઈની મૃત્તિકા
 નામની પત્નિમાં શ્રી નામે પુત્રી થઈ. ત્યારે શ્રી યૌવનવતી થઈ,
 ત્યારે આગર કંઈનો પુત્ર અસુકદત્ત તેણીને પરણ્યો. તે શ્રી
 અને અસુકદત્ત વિવિધ જોગવનાં શ્રીના ઉદરમાં પ્રેવેયક
 વિમાનથી અચીને તે પુત્રરૂપે અવતર્યો તાડું નામ આગરદત્ત

પાડયું હતું. જ્યારે સાગરદત્ત યૌવનવયમાં આવ્યો, ત્યારે દેવ-
શર્માનામના ગુરૂ પાસેથી તેણે આર્હતધર્મને પ્રાપ્ત કર્યો. તે પછી
ઈશ્વરસ્કંદ નામના શ્રાવકની નંદિની નામની પુત્રીની સાથે
સાગરદત્તનો વિવાહ થયો. તેની સાથે ભોગ ભોગવતાં તારે એ-
ક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. તેનો જન્મોત્સવ કરવાને તું આ સ્થળે
આવ્યો. અહિં આવી તે પુત્રના પારણાને માટે એક સ્થાન
લેવાને તે આ સ્થળે ખાડો કર્યો, તેવામાં તે દ્રવ્યના ભંડારનો
કાંઠો તારા જોવામાં આવ્યો. પછી તેને પૂરી દુધ બીજે સ્થળે
ખાડો કરી ભુખ્યા લોકોને ભોજન કરાવી પોતે ભોજન લઈ
સ્વજન વર્ગની સાથે નગરમાં આવ્યો. તું માતૃભક્ત હતો
તેથી તે તારી માતાને તે દ્રવ્યના નિધાન વિષે પૂછ્યું, એટલે
તેણીએ કહ્યું કે, ‘ તે નિધિ જોયા પછી હું તને યોગ્ય લાગશે
તે કહીશ ’ માતાના આ વચન સાંભળી તું માતાને તે નિધિના
સ્થાનમાં લઈ ગયો. તે નિધિને નજરે જોઈ તારી માતાએ
લોભથી, અજ્ઞાનથી અથવા પૂર્વના અભ્યાસથી હૃદયમાં વિચાર્યું
કે, ‘ આ પુત્રને મારી હું એકલી એ દ્રવ્ય લઉં ’ આવું ચિં-
તવી માતા બોલી ‘ વત્સ, આ નિધાનનું દ્રવ્ય ઘણું છે, માટે
જો આપણે તે ઘેર લઈ જઈશું તો તે વાત રાજના જાણવામાં
આવ્યા વગર રહેશે નહિ, જો રાજ જાણશે તો પછી તે તેની
સાથે આપણાં ઘરનું દ્રવ્ય પણ લઈ લેશે; માટે આ દ્રવ્ય કોઈ સમયે
લેવું. હમણા તો તેને પૂરી દેવું. ’ માતાના આ વચન સાંભળી તે
માતાને કહ્યું કે, ‘ માતા, તમારી જેવી આજ્ઞા હોય તેમ કરીશ ’
પછી તમે બંને માતા અને પુત્ર નગરમાં આવ્યા.

કેટલાએક દિવસે મુખમાં આડ્યા ગયા. પૂર્વ જવના
 અગ્યાસથી લોભના દોષવાળી તારી માતા તે દ્રવ્ય લેવાને
 નાંદાં વધ ચિંતવવા લાગી. એક વખતે તે પોતાધન ત્રદણ
 કરેલ તેના પાશ્વર્યને દિવસે તને વિષ આપ્યું. દ્રવ્યના લોભથી
 તુમ્હ યથેલી માતાએ પુત્રનો ધાન કર્યો. જ્યારે તને મુઠ્ઠા
 આથી ન્યાં નારી માતા નંદિનીએ લોભની આગળ શુદ્ધ
 એવાને મહાન દોષ ત્રવ કરવા મંડ્યો. નેનો દોષાદત્ત આંખથી
 જવનન વર્ગ એકદો થયો. તેવામાં દોષ એક નિદ્રા પુરૂષ તારે
 રેર આથી અદ્યો તને પેનાનો આધર્મો જા ! મંત્રના પ્રમા-
 વથી વિષ નિદ્રા કરી દીધો. ને પત્રી આયુષ્યની કલિકના
 જાતી તારામાં દેગવ ઉપજ થઈ આવ્યો. વેગ વળા પ્રમાણ !
 તે દેવમર્મા સુરની પાસે મન્વર ત્રવ ત્રદણ કર્યું. ને મર્મને
 નિવર્તિગાનપને પાળી અતુલન દોષધર્મ પાળી ત્રીશ
 આગદોષમની આયુષ્યે તુ ત્રવેયકમાં દેવતા થયો. તારી માતા
 ને દ્રવ્યના નિધિ ઉપર ત્રીક કરી ત્યાજ મુન્યુ પાળી, પત્રક
 આગંપમની આયુષ્યે પંથની નરકે ઉપજ થઈ. ને પત્રી
 નરકમાંથી નંદગી વિવિધ પ્રકારની તિવચ યોનિમા જમતુ કરી
 લોભના દોષથી આ નાગીવેદી રૂપે ઉપજ થયેલી છે. તું
 ત્રવેયક વિમાનથી અગ્ની આગદત્ત બેલીની ત્રી શ્રીમનીના
 ઉદરમાં આ પુત્રરૂપે ઉપજ થયેલો છે. આ પ્રમાણે આ દ્રવ્ય
 મંજથી તમારા ગંનેનો વૃત્તંત છે.”

હે શ્રીશ્રી, આ પ્રમાણે ને મહાનુભાવ પાસેથી મારે પૂર્વ
 વૃત્તંત આંખથી મને દ્રવ્યમાં અવેગ ઉપજ થઈ આવ્યો. તું

આ સંસારરૂપ કારાગૃહમાંથી નિર્વેદ પામી ગયો. પછી શ્રી અન્નિતદેવની સમક્ષ તે નગરના રાજાને જણાવી તે દ્રવ્ય મેં ગ્રહણ કર્યું. દીન તથા અનાથ જનોને તે દ્રવ્યનું દાન આપી મેં વિજયવર્મા મુનિની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. ભદ્ર, આ પ્રમાણે મારો પૂર્વ વૃત્તાંત છે. દ્રવ્યનો મોહ કેવો દુઃખદાયક છે, એ વિષે તારે પણ વિચાર કરવાનો છે. આ સંસારમાં અનેક પ્રકારનો મોહ પ્રાણીઓને દુરાચાર સેવવાની પ્રેરણા કરે છે.”

તે મહામુનિ વિજયસિંહના આવા વચન સાંભળી શિખીના હૃદયમાં વૈરાગ્યભાવના પ્રગટ થઈ આવી. તે વિરક્ત ભાવને ધારણ કરી બોલ્યો “ મહાનુભાવ, આપે કહ્યું તે યથાર્થ છે. આ સંસાર એવોજ છે. પ્રભુની પાસે દીક્ષા લેનારા તમને ખરેખર ધન્યવાદ ઘટે છે. આપ મહાનુભાવે આ મહાવ્રત અંગીકાર કરી માનવજીવનને સાર્થક કર્યું, આપના જેવા મહાત્માઓ આ સંસારના મોહ જીવને દૂર કરવાને સમર્થ થઈ શકે છે. આપની પવિત્ર મનોવૃત્તિ અને વિરક્ત ભાવના જોઈ મારા અંતરમાં અપૂર્વ આનંદ ઉત્પન્ન થયો છે. હું આજે આપના દર્શન કરી સંપૂર્ણ કૃતાર્થ થયો છું. આજે આપના સમાગમથી હું મારા જીવનના ઉચ્ચ પ્રદેશમાં આવ્યો છું ”

આ પ્રમાણે કહી મુખોદય પામેલો શિખી તે સૂરિવરના ચરણકમળમાં નમી પડ્યો, તેના અંગમાં ગુરુલક્ષિતનો પ્રભાવ પ્રસરી ગયો હતો. તેની ઉત્તમ ભાવના જોઈ મહાનુભાવ વિજય-સિંહસૂરિ પ્રસન્ન થયા અને તેમણે શિખીના ભવ્ય આત્માને હૃદયથી ધર્મલાલની આશીશ આપી હતી.

પ્રકરણ ૩ જી.

શિખીનો સંબોધ.

સૂરિવર વિજયસિંહની વાળી સાંભળ્યા પછી બ્રહ્મદત્તના પુત્ર શિખીના હૃદય ઉપર સારી અસર થઈ હતી. શિખી પ્રભુના મુખથી પ્રરૂપેતા ધર્મને સાંભળવાને ઉત્સુક થયો હતો. સદ્ગુણિ શિખીએ વિનયથી સૂરિવરને કહ્યું, “ મહાનુભાવ, શ્રી જિનભગવંતે ધર્મને કેવી રીતે પ્રરૂપેલો છે ? તે મને કૃપા કરી સંભળાવો. ”

શિખીની આ પ્રાર્થના ધ્યાનમાં લઈ સૂરિવર વિજયસિંહ બોલ્યા “ ભદ્ર, ધર્મ વિષેના તારો પ્રશ્ન સાંભળી મારા હૃદયમાં અતિ આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે. પરોપકારી પ્રભુએ ધર્મની પ્રરૂપણા કેવી રીતે કરેલી છે તે તું સાવધાન થઈને સંભળ— “ દાન, શીળ, તપ અને ભાવ—એ ચાર પ્રકારનો મુખ્ય ધર્મ છે. તેમાં પ્રથમ દાનધર્મ અભયદાન જ્ઞાનદાન અને ધર્મોપદેશદાન—એવા ત્રણ પ્રકારના છે. સર્વ પ્રાણીમાત્ર ની રક્ષા કરવી એ અભયદાન કહેવાય છે. રાત્ર અને રંકને ઇવવાની ઇચ્છા સરખી છે. રાત્ર ઇવવાના લોભથી રાત્રયનો પણ ત્યાગ કરવા તૈયાર થાય છે. જે પ્રાણી એવું ઉત્તમ અભયદાન આપે છે, તે પ્રાણી રૂપવાન, નિરોગી, દીર્ઘાયુ અને શ્રેષ્ઠ ઇવનવાળો થાય છે.

બીજું જ્ઞાનદાન ઘણું જ ઉપયોગી છે. જ્ઞાનના દાનને

પ્રાપ્ત થયેલો પ્રાણી બંધ તથા મોક્ષનો કલ્યાણકારી ઉપાય બાણ છે. જે માત્ર જ્ઞાનદાન કરવાથી સુર અસુર અને મનુષ્યની લક્ષ્મી-ઓનું દાન કરેલું કહેવાય છે, તેવા જ્ઞાનદાનની સમાન બીજું દાન કયું છે ? જ્ઞાનદાનથી મનુષ્ય આત્મા સર્વ રૂપણીનો અધિકારી થાય છે અને અનુક્રમે કર્મનો ક્ષય કરી તે પરમ પદને પ્રાપ્ત કરે છે.

ત્રીજું ધર્મોપદ્ધતિદાન સાધુઓને ઉદ્દેશીને અપાય છે. નવકોટીથી શુદ્ધ એવું એ દાન સર્વદાનોમાં ઉત્તમ છે. પવિત્ર ચારિત્રધારી મુનિને અન્ન પાન વસ્ત્ર પાત્ર શયન ઔષધ અને આસન આપવું તે ધર્મોપદ્ધતિદાન કહેવાય છે. દાતા, ગ્રાહક, કાળ અને ભાવ એવા ભેદથી શુદ્ધ એવું તે દાન ચાર પ્રકારનું છે. કીર્તિ તથા અહંકારથી વર્જિત એવો દાતાર શ્રદ્ધાથી જે ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્ય આપે તે પેહેલું દાન શુદ્ધ દાન કહેવાય છે. દશ પ્રકારના ધર્મના પાત્ર, ત્રણ ગુણિવાળા અને નિયમધારી મુનિને જે દાન આપવામાં આવે, તે બીજું ગ્રાહકશુદ્ધ દાન કહેવાય છે. માત્ર શરીરના નિર્વાહને માટે યોગ્યકાળે આહાર લેવાની ઇચ્છા રાખનારા સાધુઓને હિતકારી અને માપવાળું જે દાન આપવામાં આવે તે ત્રીજું કાળશુદ્ધ દાન કહેવાય છે, જેમ કાળને અનુસરીને કરેલું ખેતીનું કામ સફળ થાય છે, તેમ કાળને અનુસરીને આપેલું દાન સફળ થાય છે. જેમાં દાતાર છળ-કપટ રહિત થઈ શાંત ચિત્તે અને રોમાંચિત શરીરે ભક્તિથી દાન આપે તે ચોથું ભાવશુદ્ધ દાન કહેવાય છે. મોક્ષના હેતુના નિદાનમાં એ પુરાતન વિધિ કહેલો છે. જિન ભગવંતે

દ્રવ્યાદિકનો અભિગ્રહ લેવો, પૃથ્વીપર ચપલ કરવું, જ્ઞાનનો ત્યાગ કરવો, દેશનો લોચ કરવો, પ્રતિકર્મ કરવા નહિ, સુન્ની આજ્ઞા માનવી, ધરીશ્રેણી તથા ઉપસર્ગો મહુન કરવા અને અદાર દત્તર શીલંગ રાખવા. આ પ્રમાણે યતિધર્મ પાળવો જોઈ. અગ્રણ્ય છે. શુદ્ધ ચારિત્રને પાળવું, તે વસ્ત્રથી પવન ધરવા જેવું છે, સાથે પૂરે નદી કિનારા જેવું છે. એકલાએ કૈન્યને ઇતવા જેવું છે, ત્રાજવામાં મેડને તોળવા જેવું છે. અને આ ત્રણ જગતનો જયંત્યજ ગ્રહણ કરવા જેવું છે.”

મુરિશ્વરના આ વચન સાંભળી શિખી બોલ્યો “પ્રભુ, એ જ્ઞાન સ્વયં છે, પરંતુ જે મનુષ્ય આ સંસાર ઉપગ્રી ઉદ્દેશ પામ્યો છે, તેને કાંઈપણ દુષ્કર નથી.” મુરિશ્વરે શાંદવાથી કર્યું, “ભદ્ર, આ જોક તથા પરલોકના દિનની કચ્છા ગાળનારા મનુષ્યે સર્વ અનર્થનું કામલુ રૂપ એવા મહા મોહને હુણવો જોઈએ.” શિખીએ ઉત્તર આપ્યો. “જમવન, મેંને દાહવાનો ઉપાય ચારિત્ર છે, માટે આપ અનુગ્રહ કરી મને તે ચારિત્રનું રાત કરો.” શુદ્ધ બોલ્યા—“ભદ્ર, મેં નારી ઉપર અનુગ્રહ કરેલો જ છે. કાંઈ પણ શાસ્ત્રાર્થનો પ્રતિગ્રોધ આપી રીક્ષા આપવી એ મારી મર્યાદા છે. તે મર્યાદા સાચવવા માટેજ મેં તને પ્રતિગ્રોધ આપેલો છે.” શિખી વિનયથી બોલ્યો “મહાનુભાવ રીક્ષિત પુરૂષે પણ શાસ્ત્રની મર્યાદા રાખવી જોઈએ.”

આ પ્રમાણે વિનયસિંદુમુરિ અને શિખી વાર્તાલાપ કરતા હતા, તેવામાં શિખીનો પિતા શ્રદ્ધાદત્ત અનેક લોકોના

પરિવાર સાથે ત્યાં આવ્યો. તેણે આવી ગુરૂને વંદના કરી એટલે ગુરૂએ તેને ધર્મલાભ આશીર્વાદ આપી. બ્રહ્મદત્ત આશન ઉપર બેઠો એટલે શિખી પિતાને પ્રણામ કરી બોલ્યો—“ પૂજ્ય પિતા મારી એક માગણી છે. તે આપવા કૃપા કરો. ” બ્રહ્મદત્ત પુત્ર ઉપર પ્રેમ લાવી બોલ્યો “ વત્સ, મારો પ્રાણ પણ તારે આધીન છે. જે તારી ઇચ્છા હોય તે માંગી લે ” પિતાના આવા ઉદાર વચન સાંભળી શિખી શાંત સ્વરે બોલ્યો “ પૂજ્ય પિતા, કેટલીએક ઘરની હુકીકત જાણ્યા પછી હું સંસાર વાસ-થી કંટાળી ગયો છું. આ લોકમાં મનુષ્યજન્મ દુર્લભ છે, પ્રિય સમાગમ અનિત્ય છે, સમૃદ્ધિઓ અચલ છે, યૌવન વય પુરૂષના જેવું છે, કામદેવ પરલોકનો શત્રુ છે, વિષયોનો સમૂહ ભયંકર છે અને મૃત્યુ અનિવાર્ય છે, માટે કૃપા કરી મને મહા-વ્રત અપાવો. ”

શિખીના આવા વિરક્ત વચન સાંભળી બ્રહ્મદત્ત ગદગદ થઈ ગયો. પુત્રનેહને લઈને તેનું હૃદય આર્દ્ર થઈ ગયું. તે ક્ષણવાર વિચાર કરીને બોલ્યો “ પુત્ર, યતિધર્મ ગ્રહણ કરવાનો આ તારે સમય નથી, હજી તું યૌવન વયના સુખનો અધિકારિ છે. સંસારનો અનુભવ કર્યા પછી ચારિત્રધર્મના મહામાર્ગનો પથિક બનવાને તું યોગ્ય છે, તારી મનોવૃત્તિ વિરક્ત થયેલી છે, તથાપિ તારી વાસના નિર્મૂળ થવી અશક્ય છે, તેમ છતાં કદિ તું સંસારનો ત્યાગ કરવાને ઉત્સુક થયો છે તો પણ તારાથી દુષ્કર યતિધર્મનું સેવન થઈ શકશે નહિ. ખર્જૂની ધાર જેવા ચારિત્ર ધર્મને આચરવાનો અધિકાર ઘણો દુર્લભ છે. જ્યારે

દુઃખેશાં શિષીનુ અશ્રુજ ચિંતવતી હતી. “પોતાના પુત્રને આ-
રમ્મ પુત્રનું અશ્રુજ ચિંતવનારી આર્થ માનાભારતમાં કોણ હતી
નહિ. આર્થ માતાના હૃદયમાં પુત્રવન્ધ્ય સ્વભાવિદ્ રીતેજ
હોય છે. પુત્ર ગમે તેવા દુર્ગુણી, મૂર્ખ અને અવિનીત હોય તો
પણ, માયાશુ માતા પુત્રકેષણી હતી નથી. પવિત્ર અને પૂજ્ય
માતા પોતાના અપરાધી અને અજ્ઞાની પુત્રના અપરાધને માફ
કરવા નમ્પર થાય છે. વલ્લિની તેથી માતા ન હતી, પૂર્વ કર્મના
યોગથી આર્થ માતાનું લક્ષણ પત્તુ નેણીનામાં હતું નહિ, તે
સ્વર્વ રીતે અનાર્થ હતી. શિષી પોતાના આરમ્મ પુત્ર હતો, તો
પણ તે તેને આપન પુત્રના જેવા ગણતી હતી શિષી ગૃહનો
ભાગ કરી બાહ્ય આર્યો ગયો હતો, તથાપિ એ કુટિલ માતાના
હૃદયમાંથી તેની તરફનો કેવ જરા પત્તુ ન્યૂન થયો ન હતો. તે
પુત્ર નગરમાં, ગામમાં, અરણ્યમાં, કે માર્ગમાં ગમે ત્યાં હોય
તો પણ તેનું અશ્રુજ ધાઓ તે સર્વ રીતે દુઃખી ધાઓ” એમ
પાપી વલ્લિની પોતાના હૃદયમાં ચિંતવતી હતી.

વાંચનાર, તમે આ પુત્ર કેવિમી વલ્લિનીના હૃદયરિત ઉપ-
રથી આજે પ્રતિજ્ઞા પ્રાપ્ત થો. પરિણામે એ દુર્લભ વલ્લિની
તેના અનાચારનું દુઃખ પ્રાપ્ત કરશે. ત્યારે તારા હૃદયમાં નિશ્ચય
થશે કે, કેવી અને પાપી આત્માઓની નકારી ગતિ થયા વિના
રહેતી નથી. આ નિશ્ચયથી તું તારા હૃદયને તેવા દોષથી દૂર
રાખવાને પ્રયત્ન કરશે. જો તારા આત્મા જતી હશે તો તમે એ
અન્માર્મનું દર્શન થયા વિના રહેશે નહિ.

પ્રકરણ ૫ મું.

નાસ્તિકતાનો નિરાસ.

પિંગલક નામે એક પુરુષ બ્રહ્મદત્તનો આશ્રિત હતો. તે ઘણોજ નાસ્તિક હતો. પુણ્ય, પાપ, જીવ, અજીવ, આત્મા વગેરે પદાર્થોને તે માનતો ન હતો. તેની બુદ્ધિમાં મલિનતાની છાયા પ્રસરી ગઈ હતી. ધર્મ એવું નામ સાંભળતાંજ તેના હૃદયમાં તિરસ્કાર છુટતો હતો.

આ પિંગલક બ્રહ્મદત્તની સાથે વિજયસિંહસૂરિની પાસે આવ્યો હતો. પિંગલકના નાસ્તિક વિચાર તરફ બ્રહ્મદત્તને અભાવ હતો, તથાપિ તે તેને પોતાની સાથે રાખતો તેનું કારણ તેની સેવાવૃત્તિ હતી. પિંગલકનામાં સેવાવૃત્તિનો બારે ગુણ હતો, તેથી તે બ્રહ્મદત્ત પિંગલકને અહનિશ ચાહતો હતો.

શિખીએ જ્યારે દીક્ષા લેવાની પવિત્ર ઇચ્છા દર્શાવી અને તેના પિતા બ્રહ્મદત્તે તેને અટકાવવા કેટલાએક વચનો કહ્યાં, ત્યારે નાસ્તિક પિંગલક પોતાના વિચાર પ્રગટ કરવાને તત્પર થયો. પિંગલક નાસ્તિક હતો, તથાપિ તે ઘણો બુદ્ધિમાન હતો. પોતાની નાસ્તિકતા સિદ્ધ કરવાને સારી રીતે સમર્થ હતો. જો કોઈ આસ્તિક વિદ્વાન તેની સામે પ્રત્યુત્તર આપવાને સમર્થ ન હોય તો પિંગલક પોતાનો પક્ષ સિદ્ધ કરવાને સમર્થ થઈ શકે તેવો હતો.